

SCHOLEN OM VAN TE LEREN

ONDER REDACTIE VAN
FRANS SCHOUWENBURG

COLOFON

HOOFDREDACTIE

Frans Schouwenburg

COÖRDINATIE & EINDREDACTIE

Nicole van den Bosch

GRAFISCH ONTWERP

**Suzanne Hertogs en Anne de Laat
(Ontwerphaven)**

TEKSTEN

**Lotte Boot, Frans Schouwenburg,
Rob Voorwinden**

FOTOGRAFIE

Dirk-Jan Visser

ILLUSTRATIES

Ontwerphaven

DRUK

De Bink, Leiden

UITGEVER

Stichting Kennisnet

MET DANK AAN

**Alfons ten Brummelhuis,
Willem-Jan van Elk, Remco Pijpers,
Michael van de Wetering en
alle geïnterviewden.**

ISBN 978 90 77647 64 6

© KENNISNET 2015

OVER KENNISNET

Kennisnet is de publieke organisatie voor onderwijs & ict. We zorgen voor een landelijke ict-basisinfrastructuur en delen onze kennis met het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Het onderwijs kan bij ons terecht voor ondersteuning bij de inzet van eigentijdse leermiddelen, het slimmer organiseren van het onderwijs en 21ste eeuwse vaardigheden. Samen met de sectorraden stellen we hen in staat om hun ambities in het onderwijs te realiseren met ict.

MEER WETEN?

www.kennisnet.nl

Kennisnet

**SCHOLEN
OM VAN
TE LEREN**

ONDER REDACTIE VAN
FRANS SCHOUWENBURG

TECHNOLOGIE

VISIE

DOCENT

OBSTAKELS

VERBETER-
PUNTEN

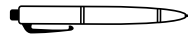
ZICHTBARE
RESULTATEN

TOEKOMST

INHOUD

 = basisonderwijs

 = voortgezet onderwijs

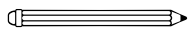
VOORWOORD & INLEIDING

HOOFDSTUK 1

10 **DE SCHOOL**

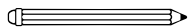
Hoe organiseer je een adaptieve basisschool?
Ongelijk onderwijs biedt gelijke kansen

HOOFDSTUK 2

28 **DE VERWONDERING**

Hoe maak je kinderen wereldwijd en ondernemend?
Sluit aan bij het enthousiasme van het kind

HOOFDSTUK 3

44 **LATERNA MAGICA**

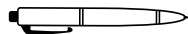
Hoe kunnen leerlingen zich meetbaar én merkbaar ontwikkelen?
Ieder kind valt op en niemand valt uit

HOOFDSTUK 4

60 **DIGITALIS**

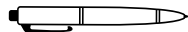
Hoe maak je de overstap naar O4NT?
We gaan voor anders excellent

HOOFDSTUK 5

78 **DE NIEUWSTE SCHOOL**

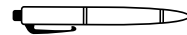
Hoe maak je een doorstart met vernieuwend onderwijs?
Durf leerlingen los te laten

HOOFDSTUK 6

94 **INNOVA**

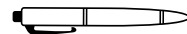
Hoe haal je het beste uit vmbo'ers?
Geef leerlingen keuzevrijheid en vertrouwen

HOOFDSTUK 7

110 **VATHORST COLLEGE**

Hoe houd je koers als je wilt blijven vernieuwen?
Sta af en toe stil om vooruit te komen

HOOFDSTUK 8

128 **NIEKÉE**

Hoe organiseer je volledig vraaggestuurd onderwijs?
Zorg dat de leerknop aanblijft

HOOFDSTUK 9

145 **CONCLUSIE**

Wat leren we van deze scholen?

- Concept & visie
- Ict: realiteit, verwachtingen & aanbevelingen
- Verandertips

**CHILDREN
MUST BE TAUGHT** —

NOT
WHAT
TO THINK

— *Margaret Mead*

→ HOW TO THINK →

VOORWOORD

Beste lezer,

Met groot genoegen bied ik u dit boek over onderwijsvernieuwing aan. Een inspiratieboek met treffende voorbeelden en nuttige tips voor elke school in Nederland.

Al jarenlang is Frans Schouwenburg gegrepen door scholen die niet alleen prátén over onderwijsvernieuwing en personaliseren, maar het gewoon dóén. Met vallen en opstaan. Mede daardoor vormen deze scholen een krachtig voorbeeld voor iedereen die de weg in wil slaan naar meer differentiatie in het onderwijs.

Frans heeft veel onderwijservaring als docent en is sinds 2000 betrokken bij onderwijs en ict; hij begeleidt innovatieve scholen met passie en geduld. Als geen ander kan hij de lessen uit de praktijk duiden: wat is de rode draad, wat kunnen we van deze scholen leren?

Ik wens u veel leesplezier.

Met vriendelijke groet,

— *Toine Maes*
Directeur Kennisnet

**EVERY MAN
TAKES THE LIMITS
OF HIS OWN FIELD OF VISION
FOR THE LIMITS OF THE WORLD**

— *Arthur Schopenhauer*
1788-1860

HET KÁN ANDERS

'Kijk naar wat een kind op dat moment nodig heeft, kijk niet naar wat toevallig op het rooster staat.'

De meeste onderwijzers die je met deze stelling confronteert, reageren met: "Dat zou mooi zijn, maar het is niet te organiseren. Waar haal je de tijd vandaan als je dertig kinderen in de klas hebt en je moet het vaste programma afmaken?"

Dit geeft precies aan wat ons onderwijs tot een systeem maakt waarin het kind mee moet komen met het aanbod dat er is. Lukt dat niet, dan heeft het pech.

In dit boek laten acht scholen zien dat het anders kan. Ze ontwikkelden vernieuwende onderwijsconcepten. Deze scholen laten zien dat het binnen de wettelijke grenzen mogelijk is om de draai te maken van een leerling die in het systeem moet passen, naar een systeem dat zich aan de belangen van het kind aanpast.

'Scholen om van te leren' is een inspiratieboek en een boek met een oproep. Lees en leer van een groep scholen die het lef heeft het onderwijs drastisch te veranderen.

Zeventien mensen komen aan het woord. Ze geven een kijkje in de keuken én praktische tips. Met hun ervaringen willen ze anderen inspireren de extra stappen te zetten naar gepersonaliseerd leren.

Zou niet ieder bestuur minstens één locatie moeten hebben waar men, net als de scholen in dit boek, een ander concept realiseert? Uiteindelijk doet zich altijd wel een kans voor: een toekomstige school in een nieuwbouwwijk, een fusie vanwege krimp, druk van ouders, tegenvallende resultaten.

EEN BOEK MET EEN OPROEP. LEES EN LEER VAN SCHOLEN MET LEF

Omdat ik de laatste jaren veel respect en bewondering heb gekregen voor de mensen die het aandurven iets te veranderen dat al zolang hetzelfde is, draag ik dit boek op aan alle onderwijsvernieuwers van Nederland.

Veel lees- en kijkplezier!

— *Frans Schouwenburg*
Strategisch adviseur Kennisnet

Hoofdstuk 1

DE SCHOOL

HOE ORGANISEER JE EEN ADAPTIEVE BASISCHOOL?

ONGELIJK ONDERWIJS BIEDT GELIJKE KANSEN

In Zandvoort staat een basisschool die bijna het hele jaar open is, tijdens kantooruren. De School is opgericht door Marjolein Ploegman. ‘Het onderwijs is slecht in staat om compensatie te bieden voor de achtergrond en afkomst van kinderen. Dan moet je gelijke kansen creëren door meer en breder onderwijs te geven. Dat doen wij.’

DE SCHOOL

Jullie zijn bijna het hele jaar open, elke werkdag tijdens kantooruren. Wat zit daar voor visie achter?

Marjolein Ploegman: “Als opleidingsadviseur had ik veel contact met professor Joseph Kessels, onderwijskundige en hoogleraar Human Resource Development aan de Universiteit Twente.

Van Kessels heb ik geleerd over kennisproductiviteit en kenniseconomie. Ik vroeg me af waarom veel kennisinstellingen, en daaronder reken ik ook basisscholen, drie maanden per jaar dicht zijn. Een fabriek sluit toch ook niet in de zomer omdat het personeel op vakantie wil?”

Andrea Koopmans: “De traditionele schooltijden bewijzen volgens ons dat het onderwijssysteem muurvast zit. Er is geen enkel onderwijskundig argument om elke dag om half negen met de les te beginnen en om drie uur te stoppen, en om in de zomervakantie zes weken dicht te gaan. Dat gebeurt alleen maar omdat het is vastgelegd in de arbeidsvoorwaarden. Wanneer er sprake is van arbeidsduurverkorting krijgen leerlingen uiteindelijk minder uren les, omdat het onderwijssysteem meestal nog uitgaat van ‘één groep is één fte’, het zogenaamde jaarklassensysteem. En daarvan is allang aangetoond dat het voor kinderen niet werkt, én niet past bij de wens voor een ononderbroken ontwikkelingslijn.”

Marjolein: “We zien dat scholen tegen veel problemen aanlopen door de beperkte onderwijstijd. Ze hebben wettelijk de opdracht om onderwijs te verzorgen in alle 52 kerndoelen, maar dat halen niet veel scholen: ze richten zich doorgaans op de tien belangrijkste kerndoelen die het Cito toetst. Talentontwikkeling is een economische noodzaak. En dat alles moet in 940 vaste, ingeroosterde uren. We willen het potentieel maximaal benutten, alle kerndoelen behalen. Dat gebeurt vaak niet op een gewone school, dat lukt niet in de tijd en middelen die je daar hebt. Wij slagen er wél in, door tijd en middelen te herschikken.”

Andrea: “Je krijgt mogelijkheden om echt maatwerk te bieden als je de budgetten van buitenschoolse opvang en onderwijs samenvoegt. Als je die schotten weghaalt, kun je werken met ruimere openingstijden. Je moet er wel voor zorgen dat alle tijd kwalitatief hoogstaand wordt besteed en dat alles voldoet aan onderwijsnormen.”

Marjolein: “Die flexibele tijden zijn, op hun beurt, ook weer een breekijzer om tot een ander type onderwijs te komen. Klassikaal onderwijs lukt dan gewoon niet meer.

En je hebt meer ruimte om passend onderwijs te bieden. Nederland heeft al in 1994 een internationaal verdrag ondertekend, de Verklaring van Salamanca. Daarin staat onder meer het recht van elk kind om onderwijs te kunnen volgen

DE SCHOOL

NAAM: De School, Zandvoort (onderdeel van Lucas Onderwijs in Den Haag)

FUNCTIE: Brede school: basisonderwijs en opvang, volledig geïntegreerd, gedurende het hele kalenderjaar.

ONDERWIJSVISIE: Onderwijs op maat, met flexibele tijden, aan de hand van thema's en op basis van sociocratische besluitvorming.

AANTAL LEERLINGEN: 95 (wachtlister: 60)

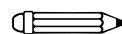
AANTAL MEDEWERKERS: 15 (10 fte)

LEEFTIJD: 4-14 jaar

OPGERICHT IN: 2008

BIJZONDER: De Lucas Onderwijs Prijs 2014

WEBSITE: www.deschool.nl

DE MENSEN

MARJOLEIN PLOEGMAN (50) oprichter

DRIJFVEER: "Leed-reductie! Ik wil een menselijke school opbouwen, waar kinderen en leerkrachten al hun talenten kunnen ontdekken en

ontwikkelen. Een school met sterke sociale structuren waarin elk individu zichtbaar is. Een school met een 'ja!'-cultuur, zonder stress en zonder competitie. Onder druk en in strijd is het immers slecht leren."

WIE INSPIREERT JE?

"Joseph Kessels heeft als motto: je kunt niet slim zijn tegen je zin. Elk kind maximaal een kans geven, betekent dat je vaak moet compenseren voor thuis. Dat kan hier. Als je gelijke kansen wilt bieden, moet je ongelijk onderwijs geven. En als je wilt dat mensen leren, is elke fout interessant."

ANDREA KOOPMANS (48) directeur

DRIJFVEER: "Onderwijs creëren waar het volledige potentieel van kinderen wordt herkend, gewaardeerd en gestimuleerd, in een samenleving waarin verantwoordelijkheid en compassie elkaar versterken."

WIE INSPIREERT JE?

"Dat zijn eigenlijk altijd mensen uit de praktijk, waarbij ik voel: hier kan ik iets leren, dit is waar het over gaat. En dat is met De School ook zo."

HOE WERKT DE SCHOOL?

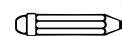
- De School is 50 weken per jaar open van 8 tot 18 uur.
- In die 50 weken volgen leerlingen ten minste 940 uur onderwijs per jaar. Gemiddeld volgen kinderen ongeveer 1200 uur onderwijs per jaar.
- Ouders kunnen kiezen uit twee pakketten. Er is een basispakket met vaste schooltijden van 8 tot 14 uur, waarbij de kinderen alle (vastliggende) schoolvakanties vrij hebben. Zo'n 80% van de ouders kiest echter voor het totaalpakket. Zij kunnen hun kinderen op flexibele tijden brengen of halen, tussen 8-10, 12-14 en 16-18 uur. De school is voor hen vrijwel het hele jaar open, exclusief de kerstvakantie, enkele feestdagen en vijf studiedagen. Deze kinderen kunnen meer onderwijstijd krijgen: tot 2500 uur per jaar.
- Op een dag is alles mogelijk voor de kinderen, op alle tijden, als je er afspraken over maakt. Ook zijn er elke dag twee tijdblokken (10-12 uur en 14-16 uur) waarin geen in- en uitloop mogelijk is. Op die momenten vindt van alles plaats waarbij in- en uitloop van leerlingen storend kan zijn: groepsactiviteiten, toetsen, gastlessen, enzovoort.
- Het jaar is verdeeld in vijf periodes van tien weken. Elke tien weken staat een thema centraal, zoals energie, verkeer en vervoer, of kunst. Er zijn twintig thema's. Bijna alle activiteiten zijn gekoppeld aan het thema.
- De School werkt volgens het principe van de sociocratie: leerling-, ouder- en leerkrachtparticipatie geven vorm aan het onderwijs en de school als organisatie. Aan het begin van elk thema stelt iedere leerling met zijn ouders en de leerkracht een persoonlijk leerplan vast. Aan het einde van elk thema bespreken ze de leertijd, het leerproces, de resultaten en de bestede tijd. Ouders worden ook betrokken bij het invullen van de thema's, het geven van gastlessen, en bij het vormgeven van de school: zij besluiten mee over het beleid.
- In de leerstof van De School komen alle 52 kerndoelen aan bod en ontwikkelen de kinderen zich op alle gebieden: cognitief, emotioneel, creatief, sociaal, cultureel en lichamelijk.
- De flexibiliteit in vakanties en openingstijden is toegestaan omdat De School deelneemt aan het landelijk experiment flexibilisering onderwijstijd. Sterker nog: dit experiment werd ingericht omdat er Kamervragen kwamen naar aanleiding van de werkwijze van De School.
- De lange openingstijden (voor de leerlingen met het totaalpakket) zijn financieel mogelijk doordat de school de budgetten voor onderwijs en buitenschoolse opvang heeft samengevoegd. Het kan dus door een herschikking van de bestaande middelen.

op een reguliere school, ongeacht vermogens en achtergrond. In Nederland is dit inmiddels vertaald naar passend onderwijs. Binnen de regio moet er voor elk kind een passende plek zijn. Voor gewone scholen blijkt dit een enorme opgave te zijn. Wij hebben genoeg kinderen die in het reguliere onderwijs extra zorg nodig hebben vanwege hoog- of laagbegaafdheid, lichamelijke beperkingen of leer- en gedragsmoeilijkheden, maar we hebben nog nooit een verwijzing naar het speciaal onderwijs gedaan. Hier kunnen we ieder kind op maat begeleiden.”

EEN FABRIEK SLUIT TOCH OOK NIET IN DE ZOMER OMDAT HET PERSONEEL OP VAKANTIE WIL?

De tweede pijler van jullie onderwijs is zeggenschap, vormgegeven met sociocratie. Wat is dat?

Marjolein: “Dat degene die een afspraak moet uitvoeren, invloed heeft op die afspraak. Op schoolniveau met de ouders bijvoorbeeld, over de hoogte van de ouderbijdrage. Maar ook op het niveau van de individuele leerling. Aan het begin van elk thema stellen de leerling, de ouders en de leerkracht samen een persoonlijk leerplan op. In dat gesprek, dat ongeveer een uur duurt, spreek

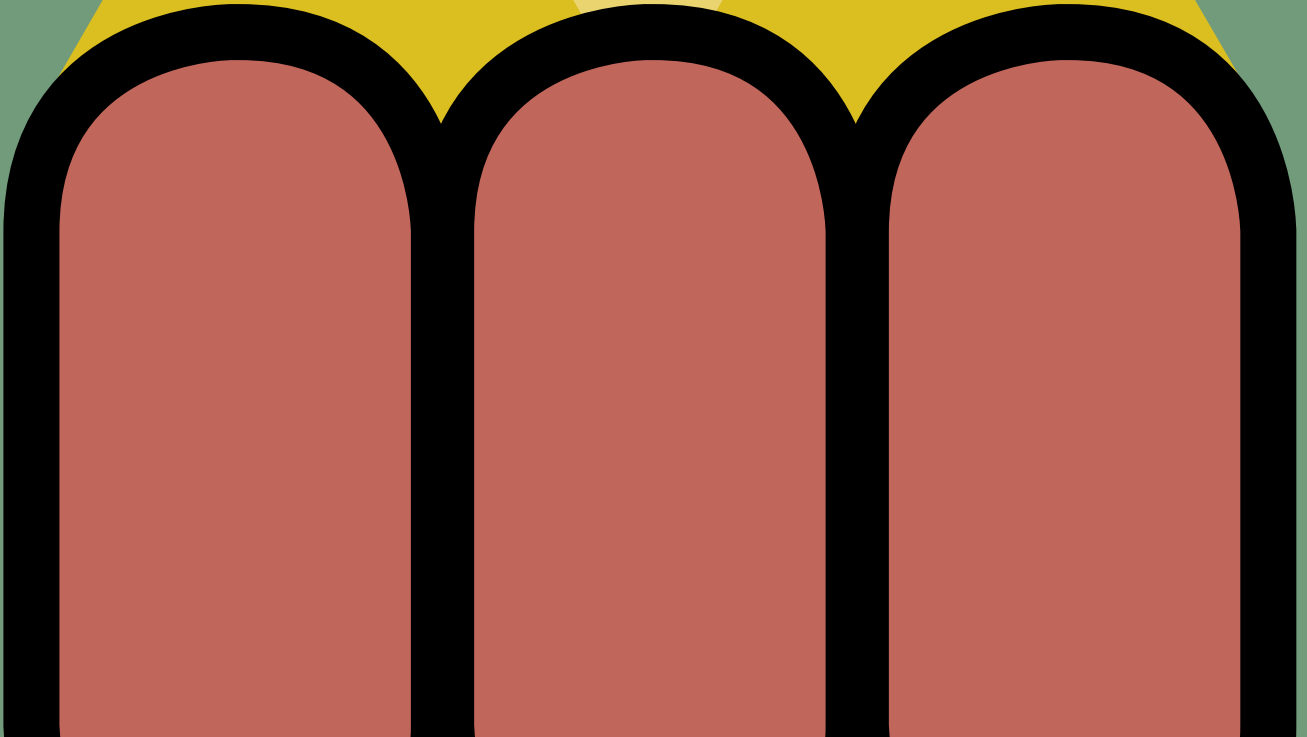
Wij zeggen niet dat bij ons het kind centraal staat: wat centraal staat, is de driehoek van

KIND

OUDER

**LEER-
KRACHT**

je met elkaar af wat er in die periode wordt geleerd, in welke volgorde en op welke manier, en hoeveel tijd je daarvoor denkt nodig te hebben. In dat leerplan kun je dan ook rekening houden met eventuele vakanties. Zo krijgt elk kind optimale kansen doordat school, kind en ouders zich maximaal aan elkaar kunnen aanpassen en elkaar kunnen compenseren. Een adaptieve school dus.”

Andrea: “Wij zeggen ook niet dat bij ons het kind centraal staat: wat centraal staat, is de driehoek van kind, ouder en leerkracht.”

De derde pijler: jullie werken met thema's. Hoe gaat dat?

Andrea: “Elke periode van tien weken beginnen we met een oriëntatie op het thema. De basis van zo'n thema is, vanaf de middenbouw, de onderwijsmethode 'Alles in 1'. Deze basis actualiseren we telkens. En voor de onderbouw ontwikkelen we de invulling zelf: de ouders denken mee, voor de start van elk thema hebben we een brainstormsessie. Ouders kunnen ook zelf gastlessen verzorgen of er hun netwerk voor aanboren.

Het individuele leerplan van de leerlingen wordt samengesteld uit de leerstof die hoort bij het thema, en aangevuld met extra leeractiviteiten, ideeën en wensen van de leerling, de ouders en de leerkracht. Aan het einde van de periode evalueren we de resultaten, en ruimen we het hele gebouw op. Het volgende thema beginnen we dan weer met een schone lei.”

DE TRADITIONELE SCHOOLTIDEN BEWIJZEN VOLGENS ONS DAT HET ONDERWIJSSYSTEEM MUURFAST ZIT

Marjolein: “Wij geven geen klassieke vakken, maar ordenen de leerstof in thema's. Daarmee garanderen we dat elke leerling aan alle kerndoelen werkt én dat er voor elke leerling voldoende keuze- en planningsvrijheid is. De thema's zijn schoolbreed. Dat zorgt voor structuur, gezamenlijkheid en boeiend onderwijs.”

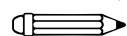

Was het in het begin moeilijk om leerlingen te werven?

Marjolein: “De eerste vijf jaar zijn we steeds in ons bestaan bedreigd, en dat was ingewikkeld bij de werving, want ouders zoeken een school voor acht jaar. Gelukkig kregen we veel media-aandacht. Dat heb je nodig om jezelf op de kaart te zetten, maar het was ook wel eens lastig: ik had soms het idee dat we aan het innoveren waren in een hogedrukpan, onder een vergrootglas.”

Andrea: “En de eerste jaren trek je als vernieuwingschool voor een deel ook bepaalde leerlingen.”

Marjolein: “In de beginperiode zitten er soms leerlingen tussen die zijn vastgelopen in het reguliere onderwijs, omdat ze daar onvoldoende maatwerk kunnen bieden. Wij willen er graag zijn voor die leerlingen, maar dat geeft ook een enorme druk. Want kinderen die al schade hebben opgelopen, wil je geen nieuwe teleurstelling bezorgen.”

FLEXIBELE TIJDEN
zijn
EEN BREEKIJZER
om tot een
ANDER TYPE ONDERWIJS
te komen

HET CONCEPT

Zo is De School ontstaan

Marjolein Ploegman, oprichter: "Zo'n tien jaar geleden werkte ik als opleidingsadviseur in het bedrijfsleven. Daarna begon ik voor mezelf, als zelfstandig adviseur in curriculum-ontwikkeling voor het mbo en hbo. Het was een tijd met veel discussie over onderwijs. Er werd steeds meer van scholen en leerkrachten verwacht: meer opvoeding, meer techniek, meer vaardigheden; voorkomen van pesten, drugs- en alcoholgebruik; betrekken van ouders bij school; kinderen leren omgaan met geld, voeding, cultuurverschillen en homoseksualiteit; actie ondernemen bij vermoedens van armoede, verwaarlozing en mishandeling. En dat allemaal naast de 'gewone' vakken als taal, rekenen en aardrijkskunde. Er kwam steeds meer oog voor verschillen tussen kinderen en hun behoeften, en leerlingen kregen steeds vaker labels als dyslexie, dyscalculie, autisme, adhd, pdd nos, hoogbegaafd en hoogsensitief.

Van scholen en leerkrachten werd

verwacht dat ze professioneel konden omgaan met deze brede taak en enorme diversiteit, veelal zonder extra middelen. Het leek mij dat de grens van de mogelijkheden was bereikt. Meer van het een, betekent meestal minder van het ander. De vraag die bij me opkwam was: kunnen we de systeemgrenzen verschuiven zodat er meer mogelijk wordt? Het antwoord is: ja, dat kan! Het kan als we veranderen wat nooit is veranderd: de schoolorganisatie. Juist in de organisatie van scholen zit ontwikkelings- en financiële ruimte. Het grote probleem was uiteraard dat ik zelf niet uit het onderwijs kom, en dat ik geen bestaande school achter me had. Als schoolbestuur kun je sparen en hervreiden, zodat je geld op de plank hebt liggen om een nieuwe school te ontwikkelen. Als particulier krijg je pas geld wanneer je school open gaat. En dan moet je eerst een BRIN-nummer hebben, en daarvoor moet je weer een rechtspersoon zijn, en worden opgenomen in het 'plan van scholen' van de gemeente.

Kortom, het ontstaan van De School was een zeer moeizaam proces, daarom richten particulieren nog maar zelden scholen op. Zo'n oprichting bestaat uit twee delen: het starten en de instandhouding. Beide hebben vijf jaar in beslag genomen, in totaal was ik er tien jaar intensief mee bezig.

Wat veel heeft geholpen was een studiereis van Kennisnet, waar ik werd uitgenodigd om mijn verhaal over De School te houden. Op die reis waren veel bestuurders aanwezig die open stonden voor verandering, en ik kon hen laten zien dat verandering ook echt mogelijk is. De erkenning die we daarvoor kregen, binnen de sector, is echt een doorbraak geweest. En dat heeft uiteindelijk de fusie met Lucas Onderwijs uit Den Haag opgeleverd.

Het blijft natuurlijk een beetje apart om als school in Zandvoort bij een Haags bestuur te horen, maar het werkt: ons voortbestaan is gegarandeerd. We hebben goede rapporten van de inspectie en zijn financieel gezond. We hebben onze droom kunnen realiseren."

Andrea: “Gelukkig doen wij het goed, de inspectie heeft heel positief over ons gerapporteerd. Er zijn ook genoeg aanmeldingen: er kunnen zo’n honderd leerlingen in deze ruimtes, en we zitten nu vol. Er is zelfs een wachtlijst met meer dan zestig leerlingen.”

IK HAD SOMS HET IDEE DAT WE AAN HET INNOVEREN WAREN IN EEN HOGEDRUKPAN, ONDER EEN VERGROOTGLAS

Is De School niet duur voor ouders?

Marjolein: “De meeste ouders kiezen voor het totaalpakket, omdat ze hun kind een brede opleiding willen geven én hun kinderen op flexibele tijden kunnen brengen en halen. Ze betalen zo’n 5500 euro per jaar voor dit totaalpakket. Dat is hetzelfde bedrag als voor drie dagen BSO bij een reguliere school. De ouders krijgen een deel van dat geld terug via de gebruikelijke kinderopvangtoeslag van de Belastingdienst. Hiermee maken zij gebruik van de regeling die voor alle werkende ouders in Nederland beschikbaar is. Voor dat bedrag kunnen we 2500 uur per jaar onderwijs verzorgen. De School is dus niet duurder dan een andere school in combinatie met kinderopvang. Het basispakket is kosteloos. Als een kind mee wil eten en drinken, en overblijft onder professionele begeleiding van een leerkracht, kost dat 565 euro per jaar. Daarnaast is er een vrijwillige bijdrage van 500 euro waarvoor je vijf educatieve excursies, plus vijf individuele leerplannen en gesprekken krijgt. Het is voor ouders met minder geld mogelijk vrijstelling te vragen, want dan bekostigen we deze diensten uit het collectieve fonds, waar de vrijwillige bijdragen naartoe gaan.”

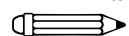
DOCENT

Was het makkelijk om aan personeel te komen?

Marjolein: “Toen we eenmaal van start mochten gaan, had ik snel een directeur nodig. Maar wie wil zijn baan met zekerheden opzeggen om een school te beginnen die slechts voor vijf jaar bestaansrecht heeft? Ik heb het de eerste tijd zelf gedaan. Later vond ik gelukkig Andrea.”

Andrea: “Ik was adjunct-directeur op een grote school in een Vinex-wijk, en het was niet mijn bedoeling om in Zandvoort te werken. Want als je werkt in het dorp waar je woont, kun je nooit meer door rood fietsen; je hebt toch een voorbeeldfunctie. Maar Marjolein kwam bij ons thuis met mijn toenmalige partner overleggen over de aanschaf van een leerlingvolgsysteem. Zo raakte ik bij De School betrokken.”

Marjolein: “We verwachten veel van leerkrachten. Ze moeten allround inzetbaar zijn voor alle leeftijden en alle werkzaamheden. We hebben bewust geen intern begeleider en remedial teacher; leerkrachten maken zelf alle individuele leerplannen en ontwikkelen een wezenlijk deel van het onderwijs. Daar leidt de pabo niet voor op, en deze ervaring wordt meestal niet allemaal opgedaan op andere scholen. Daarom heeft iedereen een lange inwerkperiode nodig en kunnen we niet met invalleerkrachten werken.”

TIPS VAN DE SCHOOL

➡ **Denk in mogelijkheden.** Het is mogelijk binnen het regulier bekostigde stelsel te blijven en geen particuliere school te zijn. De School laat zien dat je kunt roeien met de riemen die alle scholen tot hun beschikking hebben.

➡ **Doe alles in de openbaarheid,** ook al schuurt het aan randen van het wettelijke. Ga steeds het gesprek aan met iedereen die het wil. Dat levert vaak meer op dan je van tevoren verwacht.

➡ **Verander de besluitvorming,** zodat je met onzekerheden om kunt gaan. Als je iets innovatiefs

gaat doen, weet je namelijk niet wat er gaat gebeuren. Betrek daarom zoveel mogelijk mensen, want in moeilijke trajecten kun je ieders denkracht goed gebruiken. De School benut sociocratische besluitvorming omdat het maximale zekerheid inbouwt, doordat iedereen die wil, betrokken kan zijn: het team, de ouders en de kinderen.

➡ **Denk na voordat je hulp inhuurt.** Wanneer je als school innovatief bent, ontbeert je de gangbare ondersteuning van buiten. Anderen kennen je werkwijze immers (nog)

niet. Gevolg is dat je veel tijd moet steken in het uitleggen van hoe je werkt. En vaak kunnen experts helemaal niet helpen, omdat ze zich de nieuwe aanpak niet kunnen voorstellen.

➡ **Leid je eigen personeel op.**

Voor docenten uit het reguliere onderwijs kan de overstap groot zijn. Dat geldt ook voor directeurs en ondersteunend personeel. Iedereen die gewend is aan werken op een traditionele school zal veel moeten leren over de totaal andere werkwijze van de innovatieve school.

Andrea: “We leiden onze mensen dus grotendeels zelf op, omdat we op een heel andere manier werken: er is geen jaarklassensysteem, leerkrachten werken in een team met en naast elkaar. Ze moeten elkaars en hun eigen ontwikkelpunten en kwaliteiten kennen. En ontzettend goed kunnen organiseren. Dat leren ze in de praktijk. En dat vraagt om begeleiding, ondersteuning, gesprekken en observaties. Onze leerkrachten hebben ook veel intensiever contact met ouders. Ook dat vraagt om scholing op de werkplek, want de pabo besteedt hier weinig aandacht aan.”

TECHNOLOGIE

Wat is de rol van ict in jullie onderwijs?

Marjolein: “We kijken zorgvuldig naar ict-toepassingen die onze opvattingen ondersteunen. Producenten linken digitale leermiddelen aan personaliseren, maar in het ontwerp gaan ze uit van klassieke situaties, niet van het individu. Veel producten vallen daarom af voor onze manier van werken.”

Andrea: “Ik ben wel redelijk enthousiast over toepassingen als Snappet en Reken tuin. Maar ook deze applicaties zijn ontworpen voor klassen en groepen. Dus praktisch zijn ze moeilijk in te passen, en kunnen we ze slechts beperkt gebruiken. We hebben bijvoorbeeld ook geen digiborden, want zo'n bord versterkt volgens ons traditioneel, klassikaal onderwijs.”

ALS DE MARKT HIER GEEN OPLOSSING VOOR VINDT, IS ER GEEN SCHOOL DIE GEPERSONALISEERD ONDERWIJS GAAT TOEPASSEN.

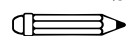
Marjolein: “En de meeste programma's werken met een goed/fout-systeem, ze vertellen een kind niet wat het aan het leren is. Het zou mooi zijn als er een analyse wordt gegeven, die vertelt wat de leerling goed of verkeerd doet, en zo nodig verwijst naar instructie om dat zwakke stuk bij te leren. Ict wordt vaak in een adem genoemd met personaliseren, maar de belangrijkste belemmering voor personaliseren is de administratieve organisatie. Daar wordt weinig voor ontwikkeld. Een gewone school administreert op school- en groepsniveau, maar wij zoeken naar een inrichting op het niveau van elk individu. We zouden bijvoorbeeld graag digitaal willen bijhouden hoe laat elke leerling binnenkomt en weer weggaat. Dat moeten we registreren om duidelijk te maken dat we voor elk kind de minimaal verplichte onderwijstijd halen. Maar welke leverancier gaat zo'n systeem bouwen voor één school van honderd leerlingen? Als de markt hier geen oplossing voor vindt, is er geen school die gepersonaliseerd onderwijs gaat toepassen. Dat is simpelweg te arbeidsintensief.”

OBSTAKELS

Zijn die flexibele schooltijden wettelijk toegestaan?

Marjolein: “In het begin overtraden we de wettelijke regels over onderwijstijd. Want onderwijs telt bijvoorbeeld niet als onderwijs wanneer het plaatsvindt in de door de minister vastgestelde vakanties. En in de overige weken mag er bijvoorbeeld slechts zeven keer per jaar een vierdaagse schoolweek zijn.”

**DEZE
SCHOOL
GAAT ECHT
NIET MEER
DICHT.**

*We blijven
oplossingen
vinden*

*voor de,
soms
onbedoelde,*

*onhandige
effecten
van regels*

Andrea: “En als de school open is, moet een kind ook aanwezig zijn, dat staat in de leerplichtwet. Daarnaast hebben we als team een supplement op de cao, waarin staat dat wij afwijken wat betreft vakanties en taakbeleid. En daar heeft iedereen consent aan gegeven.”

Marjolein: “Gelukkig startte het ministerie van OCW, mede door de media-aandacht rond De School, een experiment met flexibele onderwijstijden. Daar mochten we aan meedoen. En dat gaf ons een paar jaar rust. Het experiment is nu afgerond, maar helaas leidt het niet zonder meer tot aanpassing van de wetgeving. Flexibilisering van schooltijden is een middel, geen doel. Het is een soort breekijzer om het onderwijsleerproces geheel anders te organiseren. Gangbaar onderwijs met flexibele tijden werkt niet.

De School mag in elk geval doorgaan tot 2016. Het is nog niet bekend hoe de situatie er daarna uit zal zien. Als je onderwijstijd in de vastgestelde vakanties niet meer mag tellen, heeft dat als gevolg dat negen weken onderwijs niet meer meetellen voor de onderwijstijd. De rekenles van 1 augustus is geen onderwijstijd, de rekenles van 1 oktober wel.”

TOEKOMST

Als de wet niet wordt aangepast, valt dan het doek?

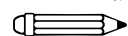
Marjolein: “Ik kan me niet voorstellen dat we moeten stoppen: de Onderwijsinspectie en de GGD zijn zó positief. De School heeft bovendien een prima formule te pakken om werkelijk passend onderwijs te realiseren. Deze school gaat echt niet meer dicht. We blijven oplossingen vinden voor de, soms onbedoelde, onhandige effecten van regels.”

NATUURLIJK MAG JE NIET ZOMAAR WAT EXPERIMENTEREN MET LEERLINGEN. MAAR ER ZIJN ZÓVEEL BELEMMERINGEN...

Kun je het anderen aanraden om te starten met innoveren?

Marjolein: “Ik kan het niemand echt aanraden om van buiten het onderwijs een nieuwe school te beginnen, want het is bijna een *mission impossible*. Natuurlijk zijn er kwaliteitseisen, heb je bevoegde docenten nodig en een lesprogramma, en natuurlijk mag je niet zomaar wat experimenteren met leerlingen. Daar ben ik het helemaal mee eens. Maar er zijn zóveel belemmeringen...

In het onderwijs is het bijna onmogelijk om van buiten het systeem te veranderen, dus moet de innovatie van binnenuit komen. Innovaties zijn dan meestal veel kleiner en niet vergaand. Maar toch hebben wij laten zien dat je het systeem kunt veranderen. Wij hebben het onmogelijke mogelijk gemaakt. En als wij het kunnen, kunnen anderen dat ook.”

Hoofdstuk 2

DE VERWONDERING

HOE MAAK JE KINDEREN WERELDWIJS EN ONDERNEMEND?

SLUIT AAN BIJ HET ENTHOUSIASME VAN HET KIND

In een Nijmeegse nieuwbouwwijk staat basisschool De Verwondering. Bij de ontwikkeling van het onderwijsconcept vraagt het bestuur om een ict-rijke omgeving. Alleen komt de ontwerpgroep al snel tot de conclusie dat leerpleinen en fase-onderwijs leidend moeten zijn. ‘Het gaat niet om het bedienen van computers of tablets. Het gaat erom dat kinderen goed kunnen communiceren en samenwerken.’

DE VERWONDERING

DE SCHOOL

NAAM: De Verwondering, Lent (Nijmegen)

FUNCTIE: Brede school; basisonderwijs, kinderdagverblijf, tussenschoolse en naschoolse opvang.

ONDERWIJSVISIE: Leerpleinen, fase-onderwijs, International Primary Curriculum (IPC)

AANTAL KINDEREN: 41 in 2013, 139 in 2015 (en snel groeiend)

AANTAL MEDEWERKERS: 10 (groeiend)

LEEFTIJD: 0-13 jaar

OPGERICHT IN: 2013 (nieuwbouw in 2014)

WEBSITE: www.verwondering.info

VISIE

Jullie kregen de opdracht: ‘Ontwerp een nieuwe school die leerlingen voorbereidt op de toekomst. Succes ermee.’

Elo Andringa: “Dat somt het wel op ja. We kregen carte blanche van het bestuur om een heel nieuwe school te ontwerpen. Een school waar leerlingen worden klaargestoomd voor de toekomst, voor een leven lang leren in de 21ste eeuw.

Ik werd gevraagd voor de projectgroep als ict-expert: ik ben gefascineerd door de vraag hoe ict het onderwijs kan ondersteunen en verbeteren.”

Noortje Verduijn: “En ik kwam bij de projectgroep vanwege mijn kennis over het jonge kind, en mijn drang om te vernieuwen. Ik was in mijn klas altijd al aan het experimenteren met nieuwe onderwijsvormen.”

En die nieuwe school moest concurreren met een bestaande school.

Elo: “Nou, concurreren... Ik noem het liever profileren. Er was, op grond van de bevolkingsprognoses, in deze wijk plaats voor een nieuwe school. Er waren al twee scholen: een eenpitter en een school die ook van ons bestuur is. Daar is De Verwondering bijgekomen. Er valt in Lent dus meer te kiezen.”

Hoe bepaal je dan wat de school voor de toekomst is?

Elo: “We begonnen met een trendanalyse van het gebied. Er zijn hier veel ouders met jonge kinderen, dus er was een extra school nodig. En veel ouders zijn hoger opgeleid, waardoor ze waarschijnlijk behoefte hebben aan een moderne school.”

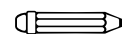
Noortje: “Er worden nu sociale huurwoningen gebouwd, en ik hoop dat de bewoners daarvan ook de weg naar onze school vinden. We willen geen eliteschool zijn. Ons onderwijs past bij ieder kind.”

Elo: “Na die trendanalyse hebben alle leden van de ontwerpgroep uitgebreid opgeschreven wat volgens hen de ideale school zou zijn.”

Welke criteria hebben jullie daarbij gebruikt?

Elo: “De vraag was steeds: werkt het echt, of denken we alleen maar dat het werkt? We gebruikten hierbij literatuur van Marzano en Hattie, maar ook informatie van organisaties als Hetkind.org”

Noortje: “We wilden ontwikkelingsgericht onderwijs, waarbij leerlingen meer eigenaar van hun eigen leerproces zijn. Wat heeft dit kind in deze setting nodig? De brede persoonsontwikkeling staat centraal. Betekenisvolle activiteiten zijn daarbij belangrijk. De kinderen moeten uitstijgen boven hun huidige niveau, naar de zone van de naaste ontwikkeling, zoals onderwijskundige Vygotski dat noemt. Dat een kind het voorbeeld van een volwassene navolgt, en geleidelijk aan het vermogen ontwikkelt om bepaalde taken te doen zonder hulp of ondersteuning.”

DE MENSEN

JAN WILLEM HELMINK (49) directeur

DRIJFVEER: "Zoals hoogleraar transitiekunde Jan Rotmans zegt: 'We leven niet in een tijdperk van verandering, maar in de verandering van

een tijdperk. De wereld wordt anders, het onderwijs moet méé.' Dat is precies wat mij beweegt."

WIE INSPIREERT JE?

"In 2002 werkte ik als docent voor Shell in Oman. In die periode ontwikkelde Martin Skelton voor Shell-scholen het International Primary Curriculum. Skelton liet mij anders naar onderwijs kijken; dat je bijvoorbeeld leerlingen zelf doelen kunt leren stellen. En later bezocht ik scholen van de Canadese socioloog Michael Fullan in Ontario; ik heb een dag met hem gewerkt. Fullans visie op het veranderen van onderwijsorganisaties is een inspiratie voor mijn werk bij De Verwondering."

NOORTJE VERDUIJN (36) leerkracht

DRIJFVEER: "Het is dagelijks een feest om te zien dat kinderen steeds weer iets nieuws willen leren. Dat enthousiasme moeten we vast

zien te houden, daar hebben ze hun hele leven wat aan."

WIE INSPIREERT JE?

"Tijdens de ontwikkeling van ons onderwijsconcept ben ik geïnspireerd geraakt door de vijf disciplines van Peter Senge, de grondlegger van de lerende organisatie. Een organisatie kan zelf niet leren, maar alleen via de mensen die er werken."

ELO ANDRINGA (44) een van de grondleggers van De Verwondering, werkt op een andere school van hetzelfde bestuur

DRIJFVEER: "Ik wil graag een school waar het kind zelf het verschil maakt. Het kind komt bij mij met een vraag, en ik ondersteun hem bij het zoeken naar het antwoord."

WIE INSPIREERT JE?

"Dat zijn veel 'grote namen'. Bijvoorbeeld Carl Rogers, vanwege de gedachte dat de subjectieve wereld van een individu zoveel belangrijker is dan de objectieve werkelijkheid. En Thomas Gordon is bepalend voor mijn omgang met mensen. De Gordon-methode gaat uit van gelijkwaardigheid in relaties, zodat iedereen zichzelf kan zijn en zijn verantwoordelijkheid neemt, rekening houdend met de ander. Tijdens het ontwerpen van onderwijsconcepten ben ik zeer geïnspireerd geraakt door Marzano, Hattie, Covey, Yong Zhao en Ken Robinson. Maar mijn belangrijkste inspiratiebron is het werken met kinderen."

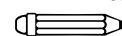

HOE WERKT DE VERWONDERING?

- Op De Verwondering staat ervaringsgericht leren centraal: kinderen leren zoveel mogelijk door te doen, en door zelf hun leervragen te stellen.
- De leerlingen zijn niet ingedeeld in groepen, maar in fases van een half jaar. Er zijn 16 fases, en de overgang naar een volgende fase is afhankelijk van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van een leerling. De leerling kan per vakgebied in een andere fase zitten. Hierdoor kan het onderwijsaanbod goed worden toegesneden op de ontwikkeling van de individuele leerlingen.
- De leerlingen starten de dag in een mentorgroep (met 30 leerlingen) en komen daar aan het einde van de dag weer samen. Ook tussendoor zijn ze af en toe in de mentorgroep. In die groep bespreken de leerlingen wat ze die dag gaan doen en evalueren ze waaraan ze die dag hebben gewerkt.
- De school is ingedeeld in drie grote leerpleinen: een plein voor groep 1 tot en met 3 (fase 1 tot en met 6), een plein voor de groepen 4 en 5 (fase 7 tot en met 10), en een plein voor de groepen 6, 7 en 8 (fase 11 tot en met 16). De leerpleinen voor de midden- en bovenbouw zijn nog samengevoegd: leerplein 2 en 3 hebben samen 39 leerlingen.
- Een leerplein bestaat uit een grote centrale ruimte, die plaats biedt aan alle kinderen. Om het leerplein heen zijn ruimtes waar kinderen in kleinere groepen kunnen werken en waar instructie en verwerking van de lesstof centraal staan. De indeling is als het ware omgekeerd: standaard op de gang (enorme leerpleinen) en als het nodig is naar de klas.
- Op het leerplein voor de onderbouw is bijvoorbeeld ruimte voor de traditionele poppenhoek en de bouwhoek. Daarnaast zijn er ateliers voor rekenen, taal en kunst. In die ateliers werken de leerlingen in groepen die zijn samengesteld naar niveau.
- Op de leerpleinen van de hogere groepen is een leeshoek met comfortabele zitjes en kussens, waar leerlingen individueel rustig kunnen lezen of werken. Maar er is ook een atelier in een collegezaal-opstelling, waar een leerkracht een thema kan introduceren aan een grote groep leerlingen, of waar leerlingen iets kunnen presenteren en vervolgens debatteren. Zo kunnen leerlingen en leraren in het gebouw op verschillende manieren leren en lesgeven.
- Er zijn meerdere leerkrachten per leerplein. Op het plein voor de onderbouw bijvoorbeeld, staan vier leerkrachten en een onderwijs-assistent.
- De Verwondering maakt gebruik van het International Primary Curriculum (IPC). Dat is een lesmethode voor creatieve vakken en zaakvakken als geschiedenis, aardrijkskunde, kunst, wetenschap en techniek. Met IPC biedt je lesstof thematisch aan.
- De zelfontwikkelde onderwijsvisie heeft ook elementen uit het jenaplan- en daltononderwijs. Zo werken de kinderen er zoveel mogelijk zelfstandig met dag- en weektaken. En de leerkracht is vooral een ondersteuner die de leerlingen helpt om zelf antwoorden te vinden. De leerlingen presenteren hun resultaten in een portfolio.
- De naam van de school verwijst naar een uitspraak van Plato: 'Verwondering staat aan het begin van alle wijsheid.'

Elo: "Onderzoek laat zien dat een divergente differentiatie voor de leerling niet werkt: verschillen tussen de kinderen nemen toe. Toch willen we een antwoord op het verschil in leertempo van leerlingen. Als je een traditionele leesles geeft, moeten 27 leerlingen daar precies op dat moment allemaal klaar voor zijn en zin in hebben. Ik kan me niet voorstellen dat zo iets altijd het geval is. Het fase-onderwijs geeft de mogelijkheid om te differentiëren op tempo, zonder de belangrijke instructie te laten vervallen. Zo kwamen we uit op fase-onderwijs, en op ervaringsgericht leren: leren door te doen. Vervolgens hebben we een aantal scholen bezocht waar ze al op die manier werken."

Noortje: "Wat ons erg aansprak is het principe dat kinderen hun eigen leervragen stellen. In leerplein 3 bijvoorbeeld, organiseren de kinderen helemaal zelf de presentaties van hun leervraag. Ze hadden laatst bedacht allemaal met de leervraag op hun rug rond te lopen en anderen uit te dagen: tik mij aan voor het antwoord op mijn leervraag. Als je aansluit bij het enthousiasme en interesses van het kind, boor je zijn of haar intrinsieke motivatie aan. En dan zie je dat het leren een stuk sneller gaat en leuker wordt."

TECHNOLOGIE

Wat is de rol van technologie?

Elo: “In het proces bleek dat ict een minder prominente plaats in de school zou innemen dan het bestuur had verwacht. Het werd namelijk snel duidelijk dat je geen vernieuwend onderwijs creëert door je school vol te zetten met computers en tablets. Ict moet ondersteunend zijn aan het leren, en een meerwaarde bieden. Het bestuur stond daar gelukkig open voor.”

Jan Willem Helmink: “Ik was toen nog niet bij het project betrokken. Pas op het allerlaatste moment kwam ik aan boord als directeur. Maar een tabletschool had ik ook niet gewild. Want de meeste apps zijn, wat ik noem, soep-apps: makkelijk en snel gemaakt, zakje open, even roeren en leren maar. Dat werkt niet, of in elk geval niet goed.

Verder zijn de meeste apps, ook als ze wel goed zijn ontworpen, vaak hulpmiddelen waarmee de leerkracht zijn of haar instructie kan verbeteren. En dat wilden wij juist niet: we willen dat leerlingen zélf aan de slag gaan. Dat schijnt wel te kunnen met Code26, een game waarmee kinderen zichzelf leren lezen, en de rekenmethodiek Math. Daar gaan we binnenkort mee werken. Ik ben heel benieuwd.”

WE WILLEN GEEN ELITESCHOOL ZIJN. ONS ONDERWIJS PAST BIJ IEDER KIND

Noortje: “We zorgen ervoor dat alle kinderen op leerplein 2 en 3 altijd computers, laptops of tablets kunnen gebruiken. Op leerplein 1 zijn op dit moment alleen tablets, één tablet op tien kinderen. Naast de Exova-programma's Math en Code26, maken we ook gebruik van Rekentuin en Taalzee. Voor andere vaardigheden benutten we hulpmiddelen als Pinterest, iMindmap, Padlet, Yurls. En ProConnect zetten we vaak in voor interactie tussen het digibord en de schermen van de leerlingen. We werken ook met bestaande lesmethoden, zoals Veilig leren lezen.”

Hadden jullie voldoende voorbereidingstijd?

Noortje: “Een half jaar was te krap, achteraf gezien. En het was erg jammer dat er pas in een heel laat stadium een directeur is benoemd. Zijn input heb ik echt gemist.”

Jan Willem: “Ik kwam 1 augustus 2013 binnen en op 12 augustus ging de school open. Op het laatste moment hebben we besloten om voor een aantal vakken toch lesmethodes aan te schaffen. Er was geen tijd meer om zelf lesmateriaal te ontwerpen dat volledig binnen onze onderwijsvisie past. Dat komt later wel. Daarom heb ik voorgesteld het International Primary Curriculum, IPC, te gebruiken.”

Elo: “IPC is een thematische methode voor de zaakvakken. En daarmee bevordert je de 21ste eeuwse vaardigheden van leerlingen. Want die vaardigheden draaien niet om het bedienen van computers of tablets: het gaat erom dat kinderen goed kunnen communiceren en samenwerken, dat ze in het echt van elkaar leren. Om kinderen goed voor te bereiden op de toekomst, moeten we ze nieuwsgierig en creatief houden, plus wereldwijd, flexibel en ondernemend maken.”

**ALS JE EEN TRADITIONELE
LEESLES GEEFT, MOETEN
27 LEERLINGEN DAAR PRECIES OP DAT
MOMENT ALLEMAAL KLAAR VOOR ZIJN
EN ZIN IN HEBBEN.**

*Ik kan me
niet voorstellen dat zoiets altijd het geval is*

HET CONCEPT

Zo is De Verwondering ontstaan

In januari 2012 krijgt een ontwerpgroep een half jaar lang een dag per week de tijd om een nieuw onderwijsconcept te ontwikkelen. Het bestuur van de Connexusscholen gaat namelijk een school neerzetten in de nieuwbouwwijk Laauwik in Lent. Deze school moet vernieuwend worden, maar op een andere manier dan de school Het Talent in dezelfde wijk, zodat ouders iets te kiezen hebben. De ontwerpgroep van zeven leden – de directeur van Het Talent, vier leerkrachten en twee stafmedewerkers van het bestuur – gebruiken de eerste fase om zich breed te oriënteren op de bestaande

(toekomst)visies. Op het gebied van ICT krijgen ze daarbij ondersteuning van Kennisnet. De groep maakt een trendanalyse van het gebied, leest zich goed in, legt schoolbezoeken af, en laat zich informeren over bestaande digitale lespakketten en volgsystemen. Tot slot ontwerpt ieder groepslid zijn ideale school.

Elo Andringa, lid van de ontwerpgroep: "In de laatste fase hebben we alle ideeën vormgegeven in een schoolplan en toen stapten we werkelijk in een sneltrein. We wilden ook snel beginnen, maar wel steeds oog houden voor het verdere ontwikkelpad."

Het bestuur heeft van tevoren besloten te zoeken naar een betaalbare bouwvorm. Omdat volgens de trendanalyse het gebouw na verloop van tijd niet meer als school nodig zal zijn, kiest het bestuur voor een vorm die lijkt op vaste bouw, maar semipermanent is. Elo: "Wij zijn al na enkele weken van onderwijsontwerp gaan kijken op een zelfde soort school, qua systeembouw, om een indruk te krijgen van de mogelijkheden. Zodra het onderwijsontwerp en het schoolplan klaar waren, is de inrichting bepaald in samenwerking met de benoemde directeur, leerkrachten en de interieurontwerper."

Jan Willem: “Het IPC geeft het kind de mogelijkheid om keuzes te maken waarbij verwondering voorop staat. Er ligt hier zoveel materiaal dat kinderen wel uitgedaagd moeten worden. Je kunt ook allerlei activiteiten uit andere vakken aan het IPC koppelen.”

WE LATEN HET IDEE LOS DAT JE ALLEEN IN EEN KLAS KUNT LEREN. LEREN KAN OVERAL: OP EEN PLEK DIE JE HET BESTE UITKOMT

Noortje: “Bij een thema als ‘chocolade’ kun je bijvoorbeeld ingaan op de historische, geografische en biologische kanten ervan. Elk thema doorloopt een aantal vaste stappen. De doelen waaraan de leerlingen werken, en de stappen die ze doorlopen, hangen zo zichtbaar mogelijk op de IPC-muur en de leerpleinen. Dit geeft de leerlingen, ouders, maar ook de leerkrachten, inzicht in wat er wordt aangeboden. In de verschillende ateliers hangen de andere doelen die we aanbieden. Zoals, in de onderbouw, het benoemen van vormen als vierkant, cirkel en trapezium. Afhankelijk van hun omvang en moeilijkheidsgraad bieden we de doelen een of meerdere weken aan. In die periode is een bepaalde leerkracht verantwoordelijk voor het behalen van dat doel.”

Hoe hebben jullie de nieuwbouw laten aansluiten op jullie onderwijsconcept?

Jan Willem: “Die nieuwbouw is ontwikkeld in de tijd dat wij in barakken zaten. Dat verliep heel soepel, want de architect dacht goed mee. Zo is het gebouw helemaal toegesneden op ons onderwijsconcept. Er zijn geen traditionele klaslokalen, maar drie grote leerpleinen met daaromheen kleinere ateliers voor instructie en verwerking. Het pand zit ons als gegoten.

We hebben ook een binnenhuisarchitect in de arm genomen. Zij heeft ons heel erg geholpen om de traditionele ideeën over de inrichting van een school los te laten: zo heeft zij de zitjes ontworpen voor de leeshoek, en voorgesteld om voor de leerlingen op het hoogste leerplein een soort collegezaal te maken.

De leerlingen kunnen zelfs in de tuin werken, want we hebben ook daar wifi. We willen het idee loslaten dat je alleen in een klas kunt leren. Leren kan overal: je leert op een plek die je op dat moment het beste uitkomt.”

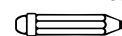

DOCENT

Wat eist dit onderwijsconcept van leraren?

Jan Willem: “Een open houding voor vernieuwing, en de bereidheid om te pionieren. We waren aangewezen op leerkrachten die van andere scholen binnen ons bestuur komen, maar daar zaten genoeg goede sollicitanten tussen. We hebben zelfs een aantal kandidaten in de wacht kunnen zetten.”

Noortje: “Als leerkracht moet je in elk geval goed kunnen samenwerken, want je staat met een aantal collega’s op één leerplein. Daardoor ben je samen verantwoordelijk voor zo’n 100 tot 150 leerlingen, en dat vergt veel overleg. Daar hebben we iedere middag tijd voor, door ons continuo-rooster. En omdat we met z’n allen op één plein staan, kunnen we ook tussen de bedrijven door even overleggen. Dat is heel waardevol: iedere leerkracht kijkt weer op een andere manier naar een leerling. Zo krijg je een breder beeld, en ook meer diversiteit in de aanpak. We maken optimaal gebruik van elkaars kwaliteiten. Zo kunnen

TIPS VAN DE VERWONDERING

➤ **Zorg voor voldoende ontwikkeltijd.** Het is moeilijk om in een half jaar een nieuwe school met een vernieuwend onderwijsconcept te ontwerpen en in te richten.

➤ **Bedenk dat goede ontwerpers niet per se goede uitvoerders zijn.** Zo heeft iedere deelnemer de vrijheid om het onderwijs te ontwerpen dat volgens hem ideaal is – en niet per se het onderwijs dat het beste bij zijn eigen stijl als leraar past.

➤ **Maak gezamenlijk een plan** en ga zo snel mogelijk aan de slag. Zorg dat het team zich eigenaar voelt van de acties. Zorg voor voldoende momenten waarop je kort bij elkaar komt en bespreekt wat er is gebeurd, en wat in de komende periode moet gebeuren. Beschrijf niet eerst het eindresultaat.

Wees flexibel, maar scherp.

➤ **Vergader niet traditioneel,** maar bijvoorbeeld staand, rond een white board, dan blijft het gesprek energiek. En bespaar tijd door kort overleg per mail of app.

➤ **Bewaak de grenzen.** Zorg voor een medewerker in de ontwerpgroep die ervoor waakt dat het nieuwe onderwijs binnen de kaders van de Onderwijsinspectie vallen.

➤ **Betrek de nieuwe directeur in een vroeg stadium.** Zo kun je gebruikmaken van zijn input, groei je samen toe naar een nieuwe school en hoef je niet op het laatste moment nog zaken aan te passen.

➤ **Betrek zo snel mogelijk een interieurarchitect,** dus niet alleen de architect en de bouwer. Interieurarchitecten zijn beter in

staat om een schoolvisie te vertalen naar de inrichting.

➤ **Vorm een klein ontwikkelteam** wanneer een nieuw onderwijsconcept wordt ingevoerd. Bijvoorbeeld vier mensen die de zaken voorbereiden en uitzetten. De andere teamleden doen mee met de uitvoering van de ontwikkelstappen. Zo is iedereen betrokken.

➤ **Borg je onderwijsvisie.** Op een school die sterk gaat groeien, is het belangrijk dat de visie overeind blijft. Zeker bij een visie waar een leerkracht onmogelijk kan terugvallen op een jaarklassen-idee. Kies een vorm waarbij je nieuwe collega's direct meeneemt in de nieuwe visie. Koppel die leerkrachten bijvoorbeeld aan iemand uit de ontwerpgroep.

we tegemoetkomen aan verschillen tussen leerlingen. En doordat kinderen van verschillende leeftijden en met diverse talenten samen leren en werken, leren ze heel veel van elkaar.”

Elo: “Ik heb ervoor gekozen om voorlopig niet als leraar op deze school te gaan werken. Ik heb veel respect voor wat er is bereikt, maar de nieuwe onderwijsopzet past niet in alle opzichten bij mij. Het opzetten van een nieuwe school kost in de beginjaren ongelooflijk veel tijd. De onrust en praktische problemen die erbij komen kijken, vind ik lastig. Maar ik ben blij dat we het onderwijs hebben ontworpen dat het beste is voor de leerlingen, en niet het onderwijs dat het beste bij ieder individueel lid van de ontwerpgroep past.”

ZICHTBARE
RESULTATEN

Wat zijn de zichtbare resultaten tot nu toe?

Jan Willem: “Om kinderen associatief te leren denken, laten we ze bij elk project een mindmap maken. Zo visualiseren ze overzicht van wat er belangrijk is en dat kunnen ze dan verder uitwerken. Gaandeweg wordt dat routine. Leerlingen worden zo makkelijker getriggerd, komen op ideeën en raken geïnteresseerd in nieuwe, zelfbedachte onderwerpen. Daarom heeft het mindmaphuis zo’n prominente plek in ons interieur. Het is een persoonlijk, open huisje van stalen buizen, waarin ze aan de tekentafel kunnen zitten om te schetsen. Verder blijven onze leerlingen me verbazen. Sam (4) bijvoorbeeld, verwonderde zich over planeten en sterren. Samen met de juf formuleerde hij een leer-vraag waarin hij precies aangaf wat hij wilde leren. Daarnaast wilde hij een planetenmodel bouwen. Hij is er wekenlang een paar uur per week mee bezig geweest. Als afsluiting gaf deze leergierige kleuter er een presentatie over aan de kinderen uit leerplein 3 (groep 6-8, red.). Prachtig!”

IK WIL LANGZAAM VAN HET TOETSEN AFSTAPPEN. MAAR DAN MOET BIJ LEERKRACHTEN EERST HET VERTROUWEN GROEIEN DAT LEERLINGEN ZICH OOK ZONDER TOETSEN ONTWIKKELEN

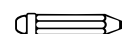
VERBETER-
PUNTEN

Wat kan er nog beter?

Jan Willem: “De toetsen van het Cito wringen met onze onderwijsaanpak. In de eerste plaats al omdat wij niet met schooljaren werken, maar met fases van een half jaar.

En nu gebruiken we ook de digitale rekenomgeving Math, waarin kinderen meer hun eigen leerweg kunnen volgen. De referentieniveaus van het Cito zitten er wel in, maar het kan dus dat leerlingen zelf besluiten om verschillende rekenonderwerpen op verschillende tijdstippen in het schooljaar te volgen. Dan sluiten de Cito-voortgangstoetsen niet meer aan op de volgorde van het leerproces. Dat is nog een spannende ontwikkeling.

We zitten in een overgangsfase. Ik wil langzaam maar zeker helemaal van het toetsen afstappen. Maar dan moet bij leerkrachten eerst het vertrouwen groeien dat leerlingen zich ook zonder toetsen ontwikkelen.

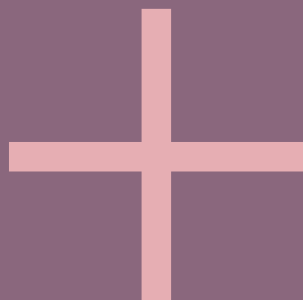

*Om kinderen
goed voor te bereiden
op de toekomst,
moeten we ze:*

NIEUWSGIERIG

CREATIEF HOUDEN,

**WERELDWIJS,
 FLEXIBEL**

ONDERNEMEND MAKEN

Het is ook maar de vraag of we zo sterk blijven vasthouden aan het onderwijs in fases. Misschien gaan we dat bij rekenen helemaal loslaten. Want als de leerlingen zelf met Math door de lesstof heen gaan, wat maakt het dan nog uit in welke fase ze zitten? Misschien houden we die fases alleen maar voor de vorm vast, of als kapstok: om aan de ouders duidelijk te maken waar hun kinderen zijn in hun ontwikkeling. Als we meer aan het individueel volgen gewend zijn, kunnen we de fases loslaten. Terugvallen doen we niet, dat voorkomen we door constant met elkaar te blijven ontwikkelen.”

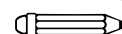
NATUURLIJK NIET TEN KOSTE VAN DE LEERLINGEN, MAAR WE MOETEN BLIJVEN EXPERIMENTEREN, WANT DAT LEVERT BETER ONDERWIJS OP

TOEKOMST

Waar staan jullie over vijf jaar?

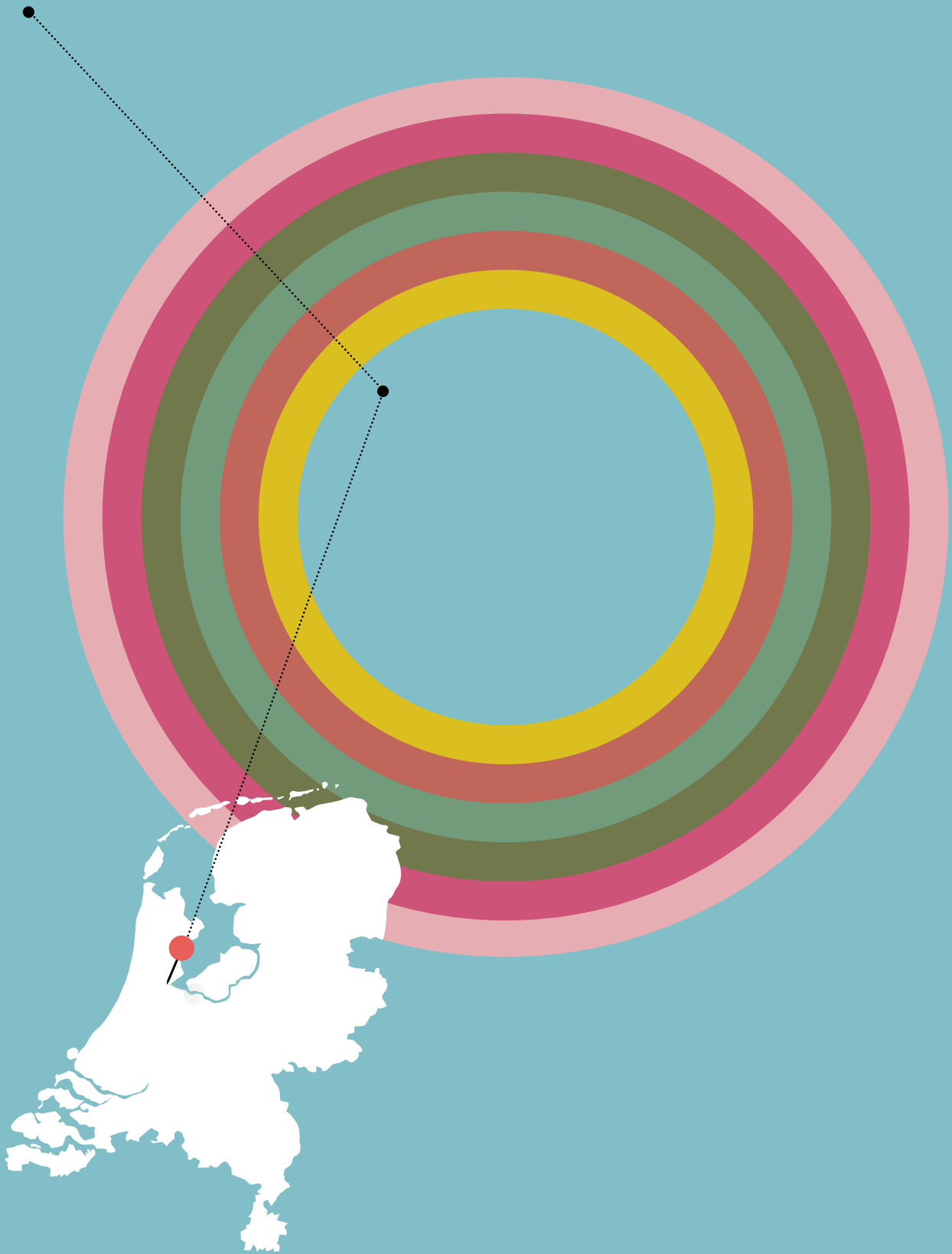
Jan Willem: “Over vijf jaar zijn we gegroeid tot 400 leerlingen, want het gaat hard, in deze nieuwbouwwijk. En ons onderwijsconcept werkt dan nog steeds. Ik kom wel eens directeuren tegen die voorspellen dat hier over vijf jaar allemaal muren zijn gebouwd en dat onze leerpleinen gewoon traditionele klaslokalen zijn geworden, maar dan houd ik wijselijk mijn mond. Waar we wel voor moeten waken, is dat we ons niet alleen richten op het opvangen van de groei: we moeten blijven werken aan de ontwikkeling van ons onderwijs. Misschien is Math helemaal geen ideale rekenmethode, en zijn we ook niet tevreden over Code26. Dat geeft niets, dan proberen we wat anders. Want we mogen best fouten maken. Natuurlijk niet ten koste van de leerlingen, dus we grijpen meteen in als er iets niet goed gaat. Maar we moeten blijven experimenteren, want dat levert beter onderwijs op.”

Hoofdstuk 3

LATERNA MAGICA

HOE KUNNEN LEERLINGEN ZICH MEETBAAR ÉN MERKBAAR ONTWIKKELEN?

IEDER KIND VALT OP EN NIEMAND VALT UIT

Samen leren en samen leven, dat is het motto van Laterna Magica. Teamleden creëren in nauwe samenwerking met elkaar een omgeving waar kinderen van 0 tot 13 jaar zich optimaal kunnen ontplooiën. ‘We willen met het team, de leerlingen en de ouders voor elk kind een juiste begeleidingsvorm vinden, gericht op brede vorming.’

LATERNA MAGICA

Wat is jullie visie op onderwijs en opvang?

Wat is jullie visie op onderwijs en opvang?
Annette van Valkengoed: “Onze missie is dat kinderen iedere flinter talent ontdekken en ontwikkelen, zodat zij de toekomst kunnen uitvinden. Kinderen zullen later beroepen uitoefenen die wij nog helemaal niet kunnen bedenken.

We willen daarom dat leerlingen zich breed ontwikkelen. Dat ze onafhankelijk, creatief en kritisch leren denken, dat ze goed kunnen samenwerken en zichzelf doelen stellen. En dat ze de verantwoordelijkheid nemen om de wereld een mooiere plek te maken voor iedereen. We gaan daarbij altijd uit van wat een kind al kan om op voort te bouwen, en niet van wat het nog niet kan.”

Sebastiaan van Tongeren: “Een kind hoeft zich op Laterna Magica niet voortdurend te vergelijken met anderen. De vraag is steeds: ‘Ben ik ten opzichte van mezelf gegroeid?’ In het persoonlijk ontwikkelplan maakt een kind keuzes over de manier waarop het de leerdoelen denkt te behalen op de lange termijn, en op basis daarvan kiest het ook dagelijks zijn activiteiten. Daarbij willen we kinderen de kans geven om te leren in de werkelijkheid; we zien de buitenwereld als onderdeel van de school. Dus laten we bijvoorbeeld ouders workshops geven over hun baan, hobby of talent. Ook mogen kinderen bij hun coach solliciteren op functies als dierenexpert, waarbij ze de dieren verzorgen in onze ontdektuin. Of als medewerker bij onze kunstuitleen, waarbij ze creatief bezig zijn en ze een onderneming leren opzetten.”

Annette: “Als een jongen bijvoorbeeld organisator wil worden bij ons evenementenbureau, kijkt de coach samen met hem of een sollicitatie kansrijk is en wat hij kan doen om de sollicitatie kansrijker te maken. Het kan zijn dat hij eerst een stage krijgt aangeboden. Er is altijd perspectief voor de kinderen, maar we willen ook dat ze hun grenzen verleggen, dat ze een focus kiezen en doorzetten, dat ze leren omgaan met tegenslag. En ontdekken dat je fouten mag maken. Wij ondersteunen de kinderen en daarbij is steeds het uitgangspunt: opbouwen van interesses, uitbouwen van talenten, en leren compenseren van minder sterke kanten.”

Sebastiaan: “In zo’n project komen allerlei vaardigheden samen. Als organisator van het evenementenbureau ben je bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de sportdag. Dat betekent dat je een begroting maakt, geld regelt, ouders belt, organiseert, een draaiboek en posters maakt. Een kind behaalt zo een flink aantal leerdoelen.”

Annette: “Het zijn ‘echte’ situaties. Niet droog zwemmen, maar meteen het water in. Daardoor neemt hun motivatie toe.”

DE SCHOOL

NAAM: Laterna Magica, een Integraal Kind Centrum (IKC) op IJburg, Amsterdam

FUNCTIE: Kinderdagverblijf, voorschoolse-, tussenschoolse- en naschoolse opvang, primair onderwijs; alles geïntegreerd.

ONDERWIJSVISIE: Natuurlijk Leren, sociaal constructivisme

AANTAL KINDEREN: 640

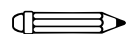
AANTAL MEDEWERKERS: 70

LEEFTIJD: 0-13 jaar

OPGERICHT IN: 2007 (IKC sinds 2011)

BIJZONDER: Onderwijsprijs Noord-Holland in november 2010, 2e prijs Onderwijsvernieuwing 2008

WEBSITE: www.obslaternamagica.nl

DE MENSEN

ANNETTE VAN VALKENGOED (44) directeur

DRIJFVEER: "Ik wil kinderen de kans bieden om met glans zichzelf te kunnen zijn. Om elk kind adequate begeleiding bij zijn ontwikkeling te

kunnen geven, blijven we in de organisatie continu leren en onderzoeken we nieuwe mogelijkheden."

WIE INSPIREERT JE?

"Mensen inspireren mij, en in het bijzonder enkele leermeesters. Veruit de voornaamste is René Peeters, wethouder in Almere. In het verleden was hij mijn leidinggevende, hij stond aan de wieg van Laterna Magica. We praten regelmatig over gedeelde waarden en de ontwikkeling van onderwijs en leiderschap. Als vriend en spiegel. Hij bemoedigt mij om grenzen te verleggen. Een zeldzaam integer mens, en de verpersoonlijking van visie, creativiteit, focus en moed. René is mijn bezieler."

SEBASTIAAN VAN TONGEREN (34) interne opleider en unitleider a.i.

DRIJFVEER: "Om kinderen te laten worden wie ze zijn, wil ik investeren in de mensen die dit mogelijk maken. Daarom blijf ik met collega's

werken aan een leeromgeving op basis van autonomie, verantwoordelijkheid, vertrouwen en integriteit."

WIE INSPIREERT JE?

"Meerdere mensen inspireren me en maken me bewust van mijn verschillende kanten. Mijn toneelmaatje Marijke Zuiderent kan bijvoorbeeld mijn wereld op zijn kop zetten. En Jan de Bekker, docent aan de Hogeschool van Utrecht, heeft mij tot diepe reflectie gebracht over pedagogische relaties en leiderschap. Ze stimuleren mij vooral te worden wie ik ben."

HOE WERKT LATERNA MAGICA?

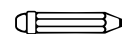
- ☞ Kinderen kunnen van 07.30 tot 18.30 uur terecht voor zowel opvang als onderwijs.
- ☞ Er zijn drie typen zogenoemde units: voor kinderen van 0-3, van 3-8 en van 8-12 jaar. Er zijn meerdere units per leeftijdscategorie. Elke unit bestaat uit zo'n 100 kinderen en wordt begeleid door een team van maximaal 8 tot 10 mensen. De unit 0-3 jaar is kleiner.
- ☞ Kinderen zitten niet in een klas, maar komen elkaar tegen in groepjes en clubjes; zoals bij de kunsttuin of bij het verzorgen van de planten in de ontdektuin.
- ☞ Kinderen hebben de hele dag te maken met dezelfde leraren en pedagogen, die ze coach noemen.
- ☞ De brede vorming van kinderen staat centraal. Niet de leeftijd, maar de ontwikkeling van het kind bepaalt de doelen.
- ☞ Kinderen bepalen op basis van hun persoonlijk ontwikkelplan 's ochtends samen met hun coach wat ze die dag gaan doen.
- ☞ Ze hangen hun naam op een taakbord bij de taken die ze willen uitvoeren; ze kunnen bijvoorbeeld op onderzoek gaan in de wereld-werkplaats of deelnemen aan de spellingsclub.
- ☞ De kinderen maken foto's van hun werk, schrijven een verslag en plaatsen dat in hun portfolio. Zo kunnen zijzelf, maar ook hun ouders en coaches, zien wat ze hebben gedaan en wat ze al kunnen.
- ☞ De coach bekijkt elke drie maanden samen met het kind en de ouders het portfolio en stelt aan de hand daarvan een nieuw persoonlijk ontwikkelplan op. Daarin worden de individuele leerdoelen benoemd waarop het kind zich de komende periode gaat richten.
- ☞ Is een kind rond de 3 of 7, dan wordt telkens aan het eind van een driemaandelijke periode bekeken hoe het kind zich ontwikkelt en of het naar de volgende unit kan gaan.
- ☞ Laterna Magica werkt, behalve voor rekenen en taal, niet met een methode; elke unit mag zijn eigen onderwijs vormgeven, en legt hierover verantwoording af aan collega's binnen en buiten de unit.

Hoe maak je deze andere manier van onderwijs meetbaar?

Annette: "Zonder een eilandje in de maatschappij te willen zijn, bieden we een alternatief. Ik vind dat er een smalle kijk is op onderwijskwaliteit in Nederland. Opvang is daarbij vooral een arbeidsmarktinstrument en geen ontwikkelinstrument. Er wordt vooral gemeten wat gemakkelijk meetbaar is en niet altijd wat van waarde is. Natuurlijk Leren en het sociaal constructivisme vormen bij ons daarom een belangrijke hoofdstroom. Tegelijkertijd willen we ook rekening houden met het belang dat nu eenmaal wordt gehecht aan cognitieve ontwikkeling, aan 'meten is weten'. We willen de buitenwereld laten zien: maakt u zich geen zorgen, we houden ook rekening met de inspectie. Kinderen hebben inzichten, kennis en vaardigheden nodig om verder te komen. We hebben de Onderwijsinspectie en GGD laten zien dat het ook anders kan, en kregen een goed rapport. Daar zijn we heel trots op."

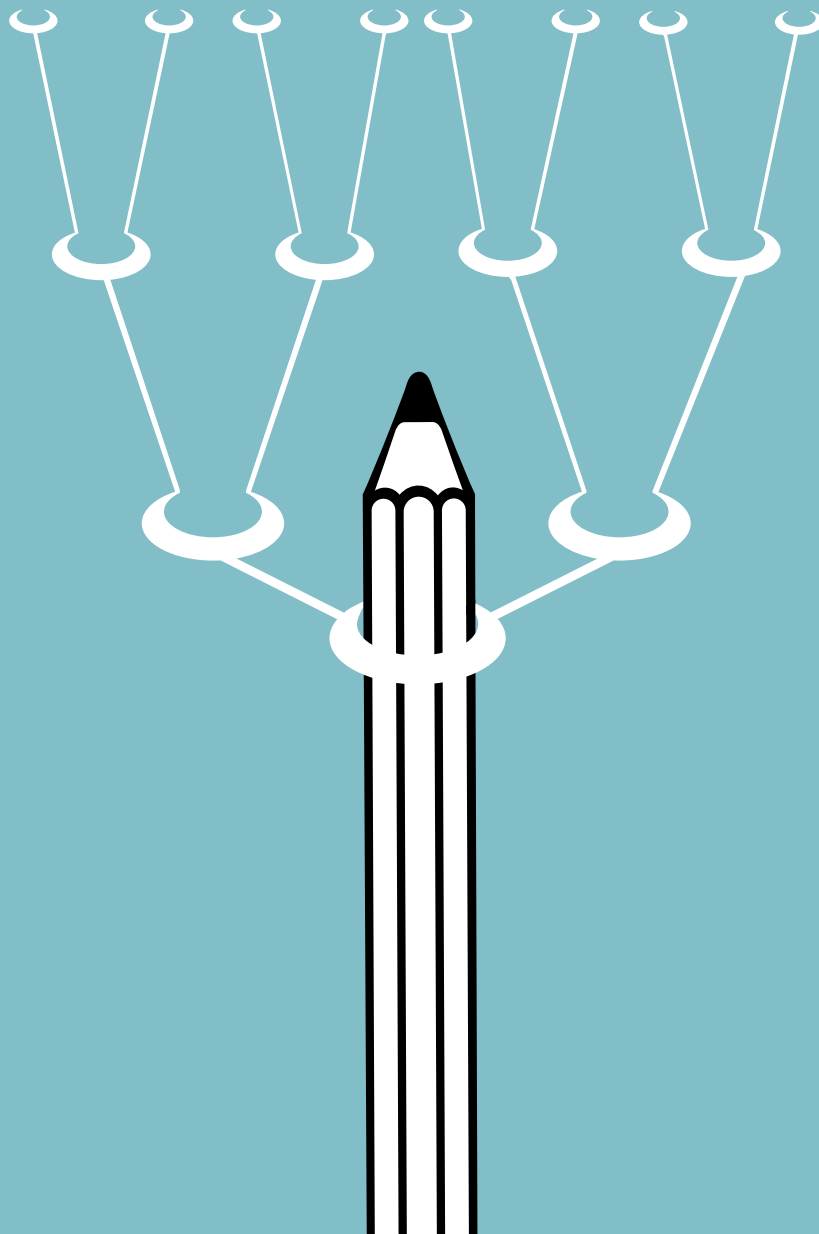
ZEKER ALS JE IETS NIEUWS DOET, KRIJG JE OOK TEGENWIND EN KRITIEK

Sebastiaan: "Belangrijk is ook dat we niet dogmatisch zijn. We willen met het team, de leerlingen en de ouders voor elk kind een juiste begeleidingsvorm vinden binnen de leergemeenschap. Bij taal en rekenen schuwen we het gebruik van een methode niet. Zo zijn de resultaten meetbaar, landelijk vergelijkbaar en goed te verantwoorden. Hierdoor is er tijd over om te werken aan realistische en grote opdrachten, waarbij we kinderen uitdagen om zelf verantwoordelijkheid te nemen, keuzes te maken en te laten zien wat ze kunnen."

*We wisselen veel
expertise met elkaar uit*

**EN WE LEREN
VOORTDUREND
VAN ELKAAR**

Annette: “We hebben een sterke visie op leren en zullen niet snel terugvallen op klassikaal leren en de methode centraal stellen, maar we houden onze ogen open en blijven openstaan voor kritische vragen, ook van de buitenwereld. Ik vind het belangrijk dat onderwijzen, ontwerpen en onderzoeken hand in hand gaan, dat je niet stil blijft staan. We proberen het zekere weten te voorkomen, en blijven steeds leren en onderzoeken. Tegelijkertijd houden we met onze visie koers. Dat is nodig, want zeker als je iets nieuws doet, krijg je ook tegenwind en kritiek. Die weerstand bij vernieuwing is normaal, het hoort erbij. (Er was een groepje ouders dat kritiek had op de begeleiding van leerlingen in de bovenbouw, red.) In zo’n nieuwe situatie zijn ouders soms bezorgd over de andere aanpak, de resultaten en prestaties. We hebben geleerd dat we daar duidelijker in moeten zijn. De inspraakprocedures verliepen in die tijd wat chaotisch, dus hebben we het inspraakproces met ouders versneld. Daarbij denk ik dat het een ontwikkelingsfase was. De huidige wachtlijst, de positieve inspectierapporten en de reacties van ouders en kinderen zijn voor mij het bewijs dat die fase achter ons ligt. Ik ben er trots op dat iemand als Maurice de Hond zich heeft laten inspireren door Laterna Magica. Hij is meerdere dagen bij ons op bezoek geweest en heeft ons gevraagd mee te schrijven aan zijn concept voor O4NT.”

Zijn er meer obstakels die jullie hebben moeten overwinnen?

Annette: “Eén van de grootste uitdagingen was dat we vanuit onze moederorganisaties één team wilden vormen (Laterna Magica valt onder het openbaar onderwijs schoolbestuur STAIJ en werkt intensief samen met kinderopvangorganisatie Partou, red.). De directie van Laterna Magica heeft de bevoegdheid om in naam van STAIJ en Partou te handelen wat betreft zowel onderwijs als opvang binnen Laterna Magica. Een vergaande stap. Wat wij voor ogen hebben, die sterk kwalitatieve en geïntegreerde begeleiding van jonge kinderen, is zo nieuw. Er zijn allerlei regels waaraan je moet voldoen. De verantwoordingslast is groot. De kunst is dan: hoe houden we het systeem buiten, hoe bouwen we bruggen en hoe verleiden we mensen dat het anders, beter kan?”

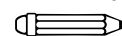
Een andere uitdaging blijft het vinden van goede medewerkers. We krijgen brieven genoeg, maar het is de kunst de juiste mensen te vinden. Door onze sterke groei moest ik soms vijftien mensen tegelijk aannemen, ik heb daarin ook wel eens verkeerd gekozen. Een leerkracht kwam er na twee weken achter dat Laterna Magica niet bij haar paste, dat deed pijn.”

JE MOET IN STAAT ZIJN OP EEN HEEL ANDERE MANIER TE DENKEN

Wat eist deze manier van werken van leraren en pedagogisch medewerkers?

Sebastiaan: “Nieuwe collega’s doen meteen mee: volwaardig, autonoom en verantwoordelijk. Het lijkt alsof je een zak geld krijgt en een lege ruimte, en je onderwijs helemaal zelf moet vormgeven. Zo is het natuurlijk niet helemaal, want je hebt te maken met een team waarin je intensief samenwerkt. Ook zijn er inmiddels werkwijzen ontwikkeld. We doen alles samen in een unitteam. Omdat we van elkaar zien wat we doen en we elkaar voortdurend feedback geven, wil je jezelf blijven ontwikkelen.”

HET CONCEPT

Zo is Laterna Magica ontstaan

Laterna Magica werd in 2007 opgericht in IJburg, een nieuwe wijk op een kunstmatig aangelegd eiland in Amsterdam. Er werd nog volop gebouwd. Annette van Valkengoed kreeg van het stadsdeel Zeeburg de opdracht een school op te richten 'waarbinnen zelfsturing van leerlingen vorm kreeg'. Annette: "Ik had ervaring op het gebied van Natuurlijk Leren dankzij mijn werk op De Schatkamer, een school in Zwolle. We moesten tegen de stroom oproeien, want in 2007 was juist het rapport van Jeroen Dijsselbloem uitgekomen waarin het Nieuwe Leren met de grond gelijk werd gemaakt. In het begin vonden de ouders het ook heel spannend, sommigen kwamen wel drie keer praten voordat ze hun kind inschreven."

De school stelde een concept samen gebaseerd op Natuurlijk Leren en het sociaal constructivisme, gecombineerd met elementen uit het cognitivisme en het behaviorisme. Een nieuwe richting om met kinderen te leren in een snel veranderende wereld. In veelzijdig sa-

mengestelde unitteams wordt het lerend vermogen van de medewerkers benut voor de ontwikkeling van de kinderen.

De eerste jaren moest de school vanwege die groei vier keer verhuizen. Het aantal aanmeldingen groeide snel door de mond-op-mond-reclame van ouders en kinderen in de wijk. Sebastiaan van Tongeren: "Het was niet altijd makkelijk om bij andere, traditionele scholen in te wonen vanwege de klassikale setting, maar we hebben wel meteen vanuit ons concept gewerkt."

In 2011 betrok Laterna Magica uiteindelijk een speciaal ontworpen gebouw. Sebastiaan: "Dit pand past als een jas om het concept; we hebben een kindkeuken, een ontdektuin met dieren, moestuinen, een binnen- en buitentheater, en units die echt als mini-schooltjes fungeren."

In datzelfde jaar werd Laterna Magica, aanvankelijk alleen een basisschool, ook een Integraal Kind Centrum. Annette: "Ik zag dat er nog een wereld te winnen

viel in de opvang en begeleiding van jonge kinderen. Er was een enorme versnippering van organisaties die voorschoolse, tussenschoolse en naschoolse opvang aanboden. Daar ging veel geld aan verloren, en er was een groot gebrek aan kwaliteit. Ouders en kinderen hadden bovendien met zoveel opvoeders en organisaties op één dag te maken. We wilden van onderwijzen en opvangen naar ontwikkelen. Makkelijk was dat niet, omdat Amsterdam een politieke omgeving is. Als je hier iets nieuws wilt proberen, is de reactie al snel: 'Straks willen andere scholen het ook'. Daar hebben we van geleerd dat we ruimte moeten nemen voor wat we echt van waarde vinden, en achteraf laten we het zien en leggen we het uit. Ook onderling werken we zo: we onderzoeken en ontwerpen samen met medewerkers, proberen uit, analyseren, en leggen het dan pas vast in beleid. Je kunt natuurlijk niet rücksichtslos je eigen gang gaan, maar een beetje schuren mag wel. En buiten de lijntjes kleuren kan ook tot nieuwe inzichten en beweging leiden."

Annette: “De units opereren als team zelfstandig, ze ontwikkelen hun eigen speel-leeromgeving. Het zijn mini-schooltjes binnen Laterna Magica waardoor we kleinschaligheid creëren en iedereen elkaar in de unit goed kent. De units leggen aan elkaar verantwoording af over hun ambities, werkwijze en opbrengsten. Om te zorgen dat alle units samen tevens een eenheid blijven, komen de unitleiders wekelijks bij elkaar.”

Sebastiaan: “Je moet in staat zijn op een heel andere manier te denken; niet als een leraar die voor de klas staat en die kennis overdraagt, maar als een coach die kinderen begeleidt. We kiezen bewust voor deze terminologie om de associatie met frontaal lesgeven te voorkomen. We vragen leraren veel van zichzelf in te brengen. Dat vereist een hoge mate van zelfstandigheid, een sterke persoonlijkheid en een goed denkniveau. Bij ons werken daarom veel hbo'ers en wo'ers. Maar uiteraard begeleiden we nieuwe mensen. Ze volgen een jaar lang workshops Natuurlijk Leren, een interne stoomcursus, en krijgen een maatje toegewezen die hen helpt.”

HET GAAT OM MEER DAN ALLEEN HET LEREN HANTEREN VAN HET INSTRUMENT, STRAKS VERDWIJNT DE IPAD EN KOMT ER WEER IETS ANDERS

Annette: “Ik hoor van mensen die hier werken dat ze heel trots zijn. Ook al zijn sommigen gigantisch druk, ze ervaren geen negatieve werkdruk omdat ze veel verantwoordelijkheid en ruimte krijgen.”

Niet elke leraar past op Laterna Magica. En elk kind? Hoe gaan jullie om met kinderen die behoefte hebben aan veel structuur?

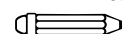
Annette: “Onze slogan is: ieder kind valt op en niemand valt uit. We staan open voor alle leerlingen die worden aangemeld, ook voor leerlingen met fysieke of mentale beperkingen. En ook voor kinderen voor wie de basisschoolstof snel te gemakkelijk of te saai is. We kijken naar wie het kind is en wat het nodig heeft om zich optimaal te ontwikkelen. Zo ook naar wat de coach nodig heeft om de juiste begeleiding te kunnen bieden. Dus ja, ook kinderen met behoefte aan externe structuur krijgen hier wat ze nodig hebben.”

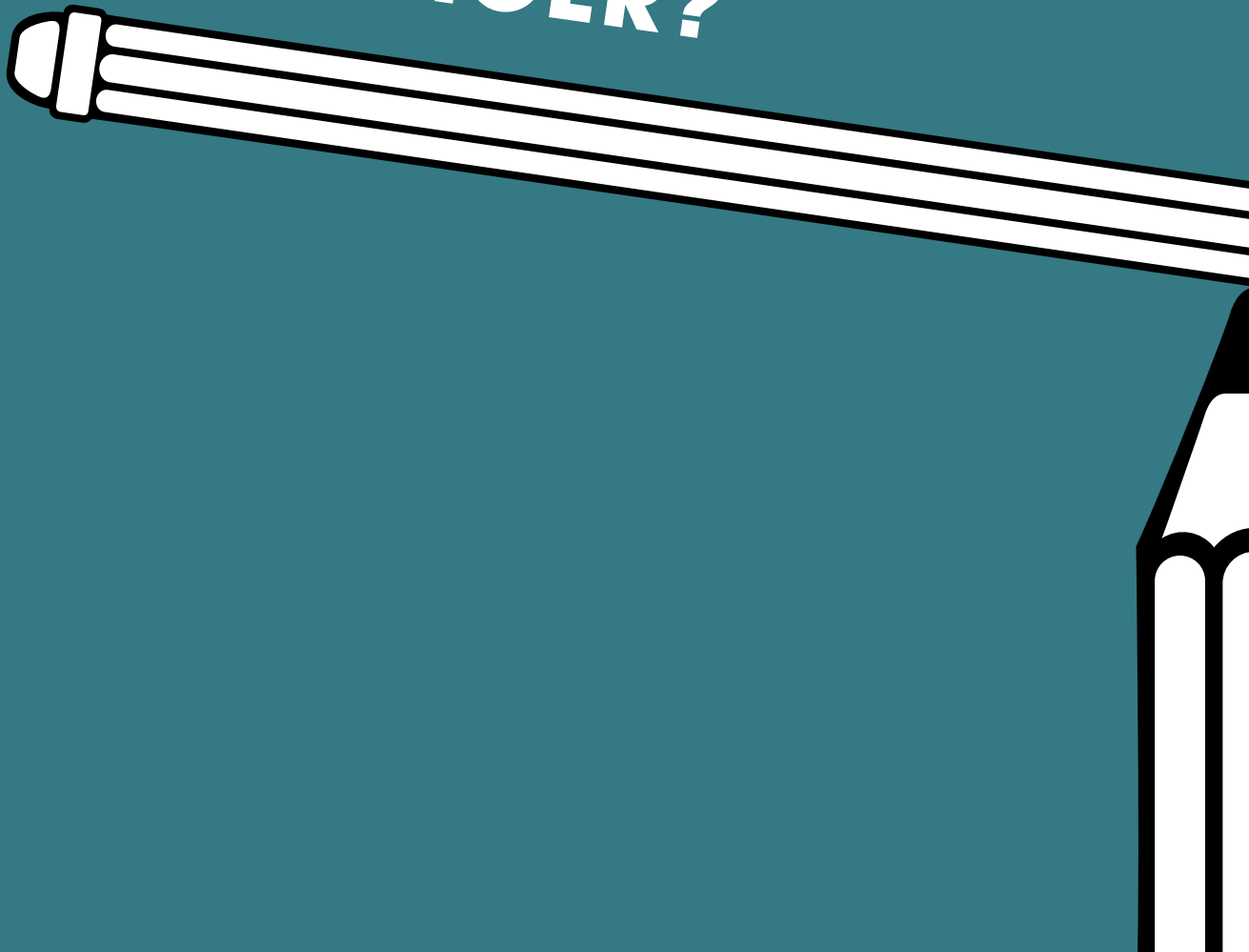
TECHNOLOGIE

Welke rol speelt technologie bij jullie?

Sebastiaan: “Ict is op een natuurlijke manier verweven in wat we doen. Het team doet veel digitaal. Wie hier komt werken krijgt een MacBook in bruikleen. Ouders worden over de actualiteit geïnformeerd via Laternaweb, ons intranet. En via de algemene website kunnen ouders en professionals van binnen en buiten Laterna Magica informatie halen over de visie en werkwijze. Ict is ook een middel om de buitenwereld naar binnen te halen. Kinderen gebruiken digitale media wanneer ze bijvoorbeeld skypen met een laborant om te zien hoe een laboratorium werkt, omdat ze er zelf een willen opzetten.”

**WORDT HET KIND
HIERMEE DIGITAAL
INFORMATIE-
VAARDIGER?**

*Wordt
het kind
hiermee
een creatief
denker?*

TIPS VAN LATERNA MAGICA

➤ **Bedenk alternatieven voor het klassieke systeem.** Besef hoe je bent opgegroeid met vaststaande ideeën over de klassieke klas met een leraar voor het bord, over opvang waarin verzorging centraal staat. En over het werken in hiërarchische organisaties. Laat vastgeroeste ideeën die niet meer nuttig blijken, echt los. Blijf nadenken en wordt niet dogmatisch.

➤ **Maak fundamentele keuzes** en draag vervolgens de consequenties. Waak voor heel veel (te) kleine stapjes, dat houdt te veel op en daarmee verander je je onderwijs en opvang niet wezenlijk. Wil je de autonomie van kinderen en medewerkers vergroten? En kan dat niet in de huidige opzet? Breek dan letterlijk muren door als dat nodig is. Leid je onder toetsdruk? Laat leerlingen alleen die basistoetsen doen die voor jou als professional écht belangrijk zijn.

➤ **Houd rekening met de maatschappelijke en politieke context,** de eisen die aan je worden gesteld. De huidige cultuur van 'meten is weten', de Onderwijsinspectie, het belang van toetsen, kritische ouders, het bestaan van ranglijsten; als je daar geen goede antenne voor ontwikkelt, ga je ten onder. Ga op zoek naar onderliggende drijfveren, naar de geest van de wet. Zoek op basis daarvan nieuwe oplossingen en bouw bruggen.

➤ **Ontwerp beleidsplannen samen met medewerkers,** en niet van tevoren in een apart kantoor. Probeer de plannen vervolgens uit, analyseer, onderzoek en leg ze pas achteraf vast in beleid.

➤ **Integreer technologie in je visie.** Leerlingen alleen instrumenteel gebruik leren maken van de iPad heeft geen zin, die verdwijnt straks toch weer. Focus je liever op het ontwikkelen van vaardig-

heden als kritisch leren denken, creativiteit, digitaal burgerschap en digitale informatievaardigheden.

➤ **Laat zien hoe kinderen zich ontwikkelen,** bijvoorbeeld met een portfolio. Ontwerp daarvoor leer- en ontwikkellijnen op breed terrein, waarbij kinderen ervaren dat er altijd groeimogelijkheden voor hen zijn. Ontwerp ook een goede cyclus van continue verbetering van kwaliteit.

➤ **Benut je beschikbare financiën anders** door integraal van 0-13 jaar te werken. Denk aan gebruik van materiaal, ruimtes in het gebouw, inzet van medewerkers. Je moet de inzet van financiën wel apart blijven verantwoorden (onderwijs en opvang).

➤ **Denk niet in veiligheid en zekerheden.** Wees moedig, durf risico's te nemen en toon doorzettingsvermogen. Je vernieuwt niets zonder te schuren: van wrijving komt glans.

Annette: “Ict speelt een belangrijke rol in het kritisch opvoeden van kinderen. We willen kinderen leren onderzoeken. Zo is het belangrijk dat ze digitale informatievaardigheden ontwikkelen en niet alleen knopvaardig zijn. We willen dat kinderen digitale media in leren zetten voor hun eigen ontwikkeling en welzijn én dat van anderen. We willen kinderen helpen competent te worden in het productief omgaan met kennisstromen en sociale netwerken waarin deze kennis vloeit. Gepersonificeerde iPads geven ons – nog meer dan tools voor de laptop – de mogelijkheid apps te kiezen die precies passen bij de ontwikkeling van het kind. We gaan met ouders in gesprek over apps die voor hun kind relevant zijn. Ik vind dat je daarin kritisch moet zijn: wat gebruik je en waarom? Wordt het kind hiermee digitaal informatievaardiger? Wordt het kind hiermee een creatief denker? Na dit overleg schaffen de ouders apps aan met een iTunes-kaart die ze van ons krijgen. Maar we willen digitaal nog een slag maken.”

Sebastiaan: “We willen kinderen leren omgaan met een snel veranderende wereld. Het gaat om meer dan alleen het leren hanteren van het instrument, straks verdwijnt de iPad en komt er weer iets anders.”

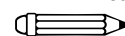
MENSEN DIE KRITISCH CONSTRUCTIEF MEEDENKEN, DIE ONDERZOEKEN, ONTWERPEN EN ERVOOR ZORGEN DAT HET NIET ALLEEN ONS IDEE BLIJFT

TOEKOMST

De directie en unitleiders zijn de drijvende kracht achter Laterna Magica. Kan de school al op eigen benen staan?

Annette: “Daar werken we wel heel hard aan. We willen dat leiderschap door de hele organisatie verweven zit. Unitleiders denken en handelen als conceptdraggers vanuit waarden, missie en visie in plaats vanuit hiërarchie. We wisselen veel expertise met elkaar uit en leren voortdurend van elkaar, zo borgen we de kennis die we in huis hebben. En we proberen zoveel mogelijk mensen, ook buiten Laterna Magica, om ons heen te verzamelen die ook denken dat het anders kan, dat er nog een wereld te winnen valt in opvang en onderwijs. Mensen die kritisch constructief meedenken, die onderzoeken, ontwerpen en ervoor zorgen dat het niet alleen ons idee blijft. Maar ik geef toe, we willen nog meer stevigheid krijgen en iedereen die hier werkt ondersteunen zekerder te worden. Ook willen we bijdragen aan de ontwikkeling van basisvoorzieningen voor 0- tot 13-jarigen op andere plekken. Ik ga nog lang niet met pensioen.”

Hoofdstuk 4

DIGITALIS

HOE MAAK JE DE OVERSTAP NAAR O4NT?

WE GAAN VOOR ÁNDERS EXCELLENT

Noem het een iPadschool, een Steve Jobsschool of een O4NT-school. Maar noem het geen eliteschool, want Digitalis staat midden in een Almeerse achterstandsbuurt. ‘Onze leerlingen hebben veel zorg en maatwerk nodig. De iPad is daarbij een mooi hulpmiddel.’

DIGITALIS

VISIE

Wat is jullie visie op onderwijs?

Monique van Zandwijk: “Ons onderwijs moet aansluiten op de individuele behoeften en talenten van kinderen. Zeker bij onze populatie is dat heel belangrijk. We zitten in een kansrijk en onze leerlingen hebben enorm veel zorg en maatwerk nodig.”

Yvonne Kieft: “Wij proberen steeds uit te gaan van wat elk kind op een bepaald moment nodig heeft, en niet van wat we op dat moment volgens de methode zouden moeten aanbieden.”

Monique: “Soms moeten we ook oplossingen verzinnen die helemaal buiten het reguliere onderwijs liggen. Een leerling, acht jaar oud, heeft bijvoorbeeld heel veel moeite met lezen. We hebben geadviseerd het kind te onderzoeken op dyslexie, maar dat willen de ouders niet. Nu hebben we geregeld dat het jongetje op dinsdagmiddag stage loopt in een garagebedrijf. Hij komt elke woensdagochtend in de kring met mooie verhalen over de klanten en hun auto’s. De hele klas hangt aan zijn lippen.”

Yvonne: “Bij de garage proberen ze hem ook wat te laten lezen en rekenen, bijvoorbeeld door bouten of moeren te tellen. En al blijft die jongen op cognitief gebied nog steeds achter, hij wordt nu in elk geval gewaardeerd. En hij merkt dat er ook dingen zijn die hij wél kan.”

Wat heeft dat met iPads te maken?

Monique: “Niks. Maar onze onderwijsvisie is om elk kind centraal te stellen en zoveel mogelijk een eigen onderwijsprogramma te bieden: dáár gaat het om. iPads kunnen daarbij een heel handig hulpmiddel zijn, maar zo’n stage in een garagebedrijf ook. Maar goed, we krijgen veel aandacht vanuit de media, en elke cameraploeg filmt natuurlijk eerst leerlingen die op iPads werken. Dat is eigenlijk jammer, want het geeft een vertekend beeld van ons onderwijs.”

Yvonne: “Leerlingen kunnen wel veel leren op die iPads. Ze werken bijvoorbeeld met de programma’s Taalzee, Rekentuin en Muiswerk, en het planningssysteem Tik-tik. De voordelen van apps als Taalzee en Rekentuin zijn dat ze het niveau van de opgaven direct aanpassen aan het niveau van het kind. Heb je bijvoorbeeld een rijtje sommen goed, dan krijg je vanzelf sommen die moeilijker zijn. Of juist een herhalingsopdracht, als dat nodig is. De programma’s differentiëren automatisch.”

Monique: “Hoewel ook bij deze apps de verveling snel kan toeslaan. Het mag van mij best spannender. Ik zou graag eens een app zien met een spelelement, waarbij de kinderen al lerend echt op avontuur gaan.”

DE SCHOOL

NAAM: Digitalis, Almere

FUNCTIE: Openbare basisschool

ONDERWIJSVISIE: Gepersonaliseerd onderwijs, O4NT-model ingevoerd in 2013.

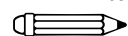
AANTAL LEERLINGEN: 320

AANTAL MEDEWERKERS: 30

LEEFTIJD: 4-12 jaar

OPGERICHT IN: 2011 (vanuit een fusie)

WEBSITE: www.digitalis.asg-almere.nl

DE MENSEN

MONIQUE VAN ZANDWIJK (50) directeur

DRIJFVEER: "Uit problemen en onmogelijkheden iets maken dat weer loopt, waar mensen blij van worden."

WIE INSPIREERT JE?

"Mijn held is Janusz Korczak, een Poolse pedagoog, kinderarts en directeur van een weeshuis met veel Joodse kinderen. Hij zag kinderen echt: hij gaf ze taken en verantwoordelijkheden, en liet ze zelf regels stellen. Hij deelde hun lot in vernietigingskamp Treblinka, hoewel hij niet hoefde mee te gaan."

YVONNE KIEFT (61) coach

DRIJFVEER: "Dat je er bent voor de kinderen, dat je ze iets kunt bieden. En het contact met de leerlingen. Bijvoorbeeld dat ik op zaterdag een

mail van een kind krijg, omdat hij het zo erg vindt dat de vogels de pas gezaaide bloembollen opeten."

WIE INSPIREERT JE?

"Mijn directeur, omdat zij volkomen buiten de kaders denkt. Daarom lukt het bij ons op school."

HOE WERKT DIGITALIS?

- Digitalis is een O4NT-school (Onderwijs voor een Nieuwe Tijd). In dit onderwijsconcept, een initiatief van Maurice de Hond dat verder is ontwikkeld door anderen, speelt de iPad een grote rol. O4NT-scholen staan in de volksmond dan ook bekend als Steve Jobsscholen of iPad-scholen.
- De school biedt gepersonaliseerd onderwijs dat aansluit bij de behoeften en talenten van de leerlingen.
- De kinderen werken in stamgroepen, geleid door hun coach, en volgen workshops van leerkrachten in ateliers. Dit zijn de voormalige klaslokalen, die naast hun functie als stamgroeplokaal, helemaal zijn ingericht op het vak dat er wordt gegeven.
- De workshops worden gegeven door leerkrachten die zich op verschillende gebieden hebben gespecialiseerd.
- De kinderen (en hun ouders) plannen zoveel mogelijk zelf welke workshops ze volgen.
- De coach houdt bij welke workshops de leerlingen volgen, en spreekt elke zes weken met het kind en zijn ouders over de vorderingen.
- In de stamgroepen en workshops zitten kinderen van verschillende leeftijden door elkaar. Iedere stamgroep heeft een coach die vier jaar bij de groep kinderen blijft. Er zijn twee soorten stamgroepen: eentje met onderbouwleerlingen (leerlingen van groep 1 tot en met groep 4) en eentje met bovenbouwleerlingen (leerlingen van groep 5 tot en met 8).
- In totaal zijn er 14 stamgroepen: zeven in de onderbouw en zeven in de bovenbouw.
- Onder- en bovenbouw zijn van elkaar gescheiden in twee gebouwen, die vlak naast elkaar liggen.
- Elke leerling heeft een eigen iPad met educatieve apps, die gebruikt worden in de stamgroepen en de workshops. De apps passen de oefeningen aan op het niveau van het kind.
- De kinderen leren nog wel schrijven, maar alleen met blokletters.

Hoe ziet een schooldag er bij jullie uit?

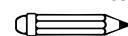
Yvonne: “De leerlingen starten de dag in hun stamgroep. Daar voeren ze kringgesprekken en maken ze, als het nodig is, werk af van de vorige dag. Ook oefenen ze met technisch lezen. Daarna gaan ze naar de ateliers, waar ze workshops volgen over bijvoorbeeld rekenen en taal.

De kinderen kunnen zelf op die workshops intekenen via het online planningssysteem Tik-tik. Wie bijvoorbeeld al kan klokkijken, slaat die workshop over. 's Middags zijn er ook workshops, en aan het einde van de dag komt iedereen weer bijeen in de stamgroep.”

WIE BIJVOORBEELD AL KAN KLOKKIJKEN, SLAAT DIE WORKSHOP OVER

Monique: “Het verschil tussen een workshop en een traditionele les is dat in een workshop de kinderen van hetzelfde niveau bij elkaar zitten. In een workshop waarin de hele en halve uren worden behandeld, zitten alleen de kinderen die daar aan toe zijn. Daardoor kun je de instructie kort houden. De rest van de tijd gaan de leerlingen zelf met het onderwerp aan de slag. In een workshop over inhoudsmaten werken ze bijvoorbeeld met emmers en flessen water.”

Yvonne: “Kinderen plannen zoveel mogelijk zelf welke workshops ze volgen. Bij jonge kinderen spelen de ouders ook een belangrijke rol bij het organiseren. De leraar uit de stamgroep, de coach, houdt elke zes weken een gesprek met alle leerlingen en hun ouders over de vorderingen. We proberen de workshops na elke vakantie opnieuw in te richten. Naar de behoefte van kinderen bepalen we dan de inhoud en het niveau van de workshop.”

**WIJ PROBEREN STEEDS
UIT TE GAAN VAN
WAT ELK KIND
OP EEN BEPAALD MOMENT
NODIG HEEFT,
EN NIET VAN WAT WE
OP DAT MOMENT
VOLGENS DE METHODE
Zouden moeten aanbieden**

Wat vinden ouders van deze aanpak?

Monique: “De ene ouder staat open voor die coachingsgesprekken en het plannen. Ze gaan zich echt in het systeem verdiepen. De andere ouder vindt het al snel te lastig. Er zijn zelfs ouders opgestapt omdat ze het systeem ‘te veel gedoe’ vonden. Niet dat het veel werk is: het inplannen van een lesdag kost je zo’n twee minuten. Maar je moet als ouder wel overleggen met je kind, je moet actief betrokken zijn. Niet iedereen heeft daar zin in. Maar vanuit de grootste groep heeft hier juist bewust voor gekozen.”

In elke stamgroep zitten kinderen uit vier leerjaren door elkaar. Waarom?

Monique: “Dat past bij de O4NT-opzet. En dat past bij ons, want in onze jenaplan-stroom hadden we al stamgroepen met kinderen uit drie leerjaren. Het idee is dat kinderen veel van elkaar kunnen leren. In onze jenaplan-stamgroep hadden we groep 1 tot en met 3 bij elkaar, maar dat was nog niet ideaal. De verdeling tussen het kleuteronderwijs van groep 1 en 2, en het meer cognitieve onderwijs van groep 3, was onevenwichtig.”

DE ENE OUDER STAAT OPEN VOOR DIE COACHINGSGESPREEKEN EN HET PLANNEN. DE ANDERE OUDER VINDT HET AL SNEL TE LASTIG

Yvonne: “Een stamgroep van groep 1 tot en met 4 is meer in balans. Ook kun je dan de instroom van kleuters verdelen over alle zeven stamgroepen in de onderbouw. Dat geeft meer rust gedurende het jaar.”

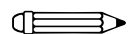
Monique: “En dat is nodig ook, want de kleuters komen soms met schrikbarend gedrag binnen: sommigen blijven nog geen seconde op hun stoel zitten. In die breed samengestelde stamgroepen krijgen kleuters de kans om iets af te kijken van de oudere kinderen, die dat al wel kunnen.”

TECHNOLOGIE

De apps waarmee jullie werken, zoals Rekentuin, zijn al een tijdje op de markt. Zijn er geen speciale O4NT-apps ontwikkeld?

Monique: “Daar wordt aan gewerkt. Bij O4NT vormen de iPads het hart van het leerproces. De kinderen leren ermee op school, maar ook thuis. Ze zijn vrijer om te leren over onderwerpen die niet in de klas aan bod komen. De door O4NT speciaal ontwikkelde apps houden de voortgang op allerlei educatieve gebieden bij. Zo kun je projecten bijhouden, wordt de aanwezigheid en de planning geregeld, en kun je onderling communiceren. Maar deze producten zijn helaas nog niet beschikbaar, omdat ze door softwareveranderingen vanuit Apple steeds aanpassingen moeten doen, en omdat het heel hard gaat met O4NT. Een kleine producent, zoals die van Tik-tik, heeft moeite om het bij te benen. Ik denk dat O4NT op dit moment alles op alles moet zetten om de groei bij te kunnen houden.”

HET CONCEPT

Zo is Digitalis ontstaan

Op vier scholen van de Almeerse Scholen Groep, het openbaar onderwijs in Almere, lopen rond 2010 de leerlingenaantallen terug. Het bestuur besluit tot een fusie. "We hadden prachtige ideeën", zegt Monique van Zandwijk, huidige directeur van Digitalis en destijds directeur van één van de vier scholen. "De nieuwe school zou een brede buurtschool worden, een centrum met allerlei voorzieningen voor de wijk."

Dat blijkt al snel te duur. Uit een enquête onder ouders van de vier scholen uit de Kruidenwijk komt naar voren dat er vraag is naar twee soorten scholen: een school die extra aandacht besteedt aan kunst en cultuur, en een school die extra aandacht besteedt aan digitale ontwikkelingen. Zo gezegd, zo gedaan. De vier scholen worden samengesmolten tot twee, met elk een eigen profiel. De personeelsleden

mogen solliciteren bij de nieuwe school van hun voorkeur. De 'digitale' school wordt gehuisvest in de gebouwen van twee van de voormalig afzonderlijke scholen, slechts gescheiden door een fietspad. Een van die scholen is een jenaplanschool, en dat onderwijsconcept blijft een aparte stroom in de nieuwe digitale school: de ouders en leerlingen kunnen er voor kiezen. Er worden nieuwe computers aangeschaft en de school wordt zoveel mogelijk gedigitaliseerd. Monique: "De postvakjes schaften we af, alles gaat per mail. En we openden een ouderportaal. Tegenwoordig heeft bijna elke school dat, maar wij waren in 2011 een van de eersten." De naam van de school wordt Digitalis. Monique: "In de eerste plaats vanwege de digitale component, verder omdat de school in de kruidenbuurt van Almere ligt, en digitalis ook de Latijnse naam is voor

vingerhoedskruid. Mooi gevonden toch?" Na een jaar klopt een bestuurder van de Almeerse Scholen Groep bij Monique aan met het O4NT-model (Onderwijs voor een Nieuwe Tijd). "Dat leek hem nét iets voor ons, omdat je met dit concept gepersonaliseerd onderwijs kunt geven. En dat is voor ons zo interessant, omdat we in deze buurt een zeer diverse bevolking hebben: incomplete gezinnen, leerlingen met een achterstand, maar ook kinderen uit de villa's verderop in de wijk. Deze diversiteit kun je alleen bedienen met onderwijs op maat." Verder sluit het onderwijsmodel goed aan bij het digitale onderwijs dat de school al geeft, en zitten er in O4NT nogal wat aspecten van jenaplan-onderwijs. Zoals het werken met stamgroepen en vakleerkrachten. De school laat de aparte jenaplan-stroom los en omarmt in 2013 het O4NT-model.

De kinderen leren alleen nog schrijven met blokletters.

Leverde dat veel discussie op?

Monique: “We hebben verhitte gesprekken gevoerd over het belang van schrijven. Maar omdat de leerlingen hier veel met iPads werken, schrijven ze steeds minder. Dan zijn blokletters voldoende. In het dagelijks leven schrijven kinderen trouwens ook weinig. Als ik een lijstje zie met punten die ik wil onthouden, schrijf ik ze over. Leerlingen maken er gewoon een foto van, met hun iPad. Dat is veel handiger, maar daar denk ik zelf niet zo snel aan.

We laten het echt over aan de voorkeur van de kinderen of ze schrijven of typen. We willen natuurlijk weten of het motorisch handelen van schrijven tot beter onthouden leidt, en houden ook onderzoeken in de gaten, maar we weten er echt nog te weinig van.”

Was de overstap naar O4NT moeilijk voor de leraren en de rest van het team?

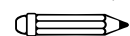
Yvonne: “Enorm. Al je zekerheden zijn weg: je bekende lesmethodes zijn er niet meer, je leerlingen werken opeens op iPads. Hoe ga je dat aanpakken?”

Monique: “We zijn gewoon begonnen. Een aantal zaken kun je van tevoren plannen, zoals de indeling van de groepen. Maar er was weinig tijd: we besloten in mei 2013 om op O4NT over te gaan, in augustus gingen we van start. En ondertussen draaide de school gewoon door. Er was dus heel veel nog niet geregeld. Maar als je een school start ben je, met of zonder veel voorbereiding, toch al snel vijf jaar bezig voordat alles naar je zin is.

De overstap naar iPads was het minst spannend. De knop omzetten van lesgeven naar leren ontdekken, was een immense verandering. We hebben veel trainingen gedaan. Onder meer over de verschillende leerbehoeftes van jongens, en over niemand buitensluiten. Inmiddels merken we dat we iedereen onderwijs kunnen aanbieden. Het lukt heel soms niet, bijvoorbeeld bij een kind dat een zwaar oorlogstrauma heeft opgelopen. Want ergens moet je een grens trekken. Wat kunnen we als team aan? Is het kind een gevaar voor zichzelf of een ander?”

DE OVERSTAP NAAR IPADS WAS HET MINST SPANNEND. DE KNOP OMZETTEN VAN LESGEVEN NAAR LEREN ONTDEKKEN, WAS EEN IMMENSE VERANDERING

Yvonne: “De overstap naar O4NT inspireerde mij enorm. Bij de start van Digitalis in 2011 waren er zoveel gedragsproblemen bij de instromende kleuters dat ik er klaar mee was. Voor mijn gevoel was ik alleen maar aan het werk voor de Cito-resultaten en de inspectie. Ik wilde met vervroegd pensioen. Maar toen vroeg Monique me of ik projectleider wilde worden bij de omslag naar O4NT. En dat bleek zo leuk, dat ik ben gebleven. Het werk is eigenlijk zwaarder geworden, maar ik zie dat je zóveel nieuwe dingen kunt doen met de leerlingen. Nu kan ik uitgaan van wat het kind nodig heeft, van waar een kind aan toe is, in plaats van dat ik aan een opgelegde norm moet voldoen.”

TIPS VAN DIGITALIS

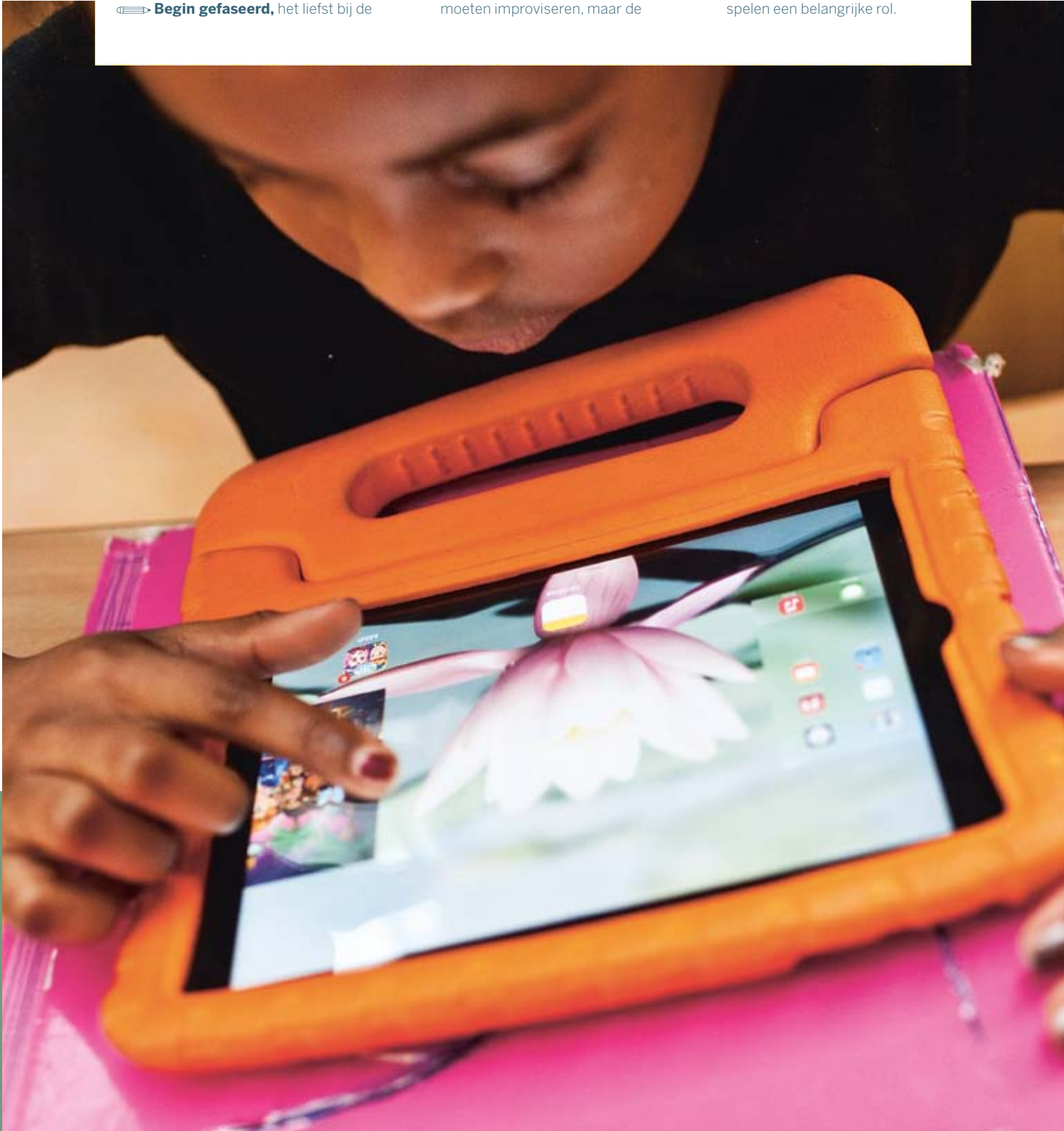
- **Gewoon dóen**, niet te lang nadenken. Door als team te ontdekken wat wel en niet werkt, creëer je meer draagvlak.
- **Durf los te laten**. Dat je alles al jarenlang op een bepaalde manier doet, betekent niet dat het niet anders, beter kan.
- **Begin gefaseerd**, het liefst bij de

jongste kinderen. Het team heeft dan tijd om aan de nieuwe zaken te wennen.

- **Werk met specialismen**. Dat geeft de leerkracht diepgang in zijn of haar vak. En je benut ieders talenten optimaal.
- **Ken je leerlijnen**. Je zult veel moeten improviseren, maar de

leerlijn geeft je houvast. Zoals bijvoorbeeld ook de Tule-beschrijvingen van SLO.

- **Hanteer de vier pijlers van O4NT:**
 1. Elk talent moet gekend worden.
 2. Leren kan altijd en overal.
 3. Vaardigheden voor de 21ste eeuw staan centraal.
 4. Ouders spelen een belangrijke rol.

Monique: “Verder was de overstap voor de teamleden niet zo groot. We hadden natuurlijk in 2011 al besloten het onderwijs zoveel mogelijk te digitaliseren. En destijds hadden de leerkrachten ook allemaal een specialisatie gekozen, op het gebied van taal of rekenen. Dat ging in goed overleg, daar hebben we weinig over hoeven te praten.

De taal- en rekenspecialisten kropen bij elkaar en verzamelden materialen: een soort bronnenboek, aangevuld met apps en filmpjes, enzovoorts. En daar zijn ze nog volop mee bezig. Maar nu is onze prioriteit: elke leerling in beeld én op een eigen leerlijn.”

Yvonne: “Door het kiezen van zo’n specialisme om workshops in te geven, heb je als leraar, of coach, geen zicht meer op de totale ontwikkeling van elke individuele leerling. Dat is wennen. Aan de andere kant sta je er nu niet meer alleen voor: je bent met een groep mensen verantwoordelijk voor het onderwijs aan een bepaalde leerling.”

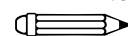
Bij dit concept spelen ouders een grote rol. Wat is er anders?

Yvonne: “Het houden van de coachingsgesprekken met het kind en zijn ouders was een grote verandering. Normaal ben je als leraar gewend om vooral met de ouders te praten, maar dat is juist niet de bedoeling: kinderen moeten zoveel mogelijk zelf verantwoordelijk worden voor hun leren. Ze moeten dus zelf plannen en daarover vertellen in de coachingsgesprekken, ook de kleuters. Ik zet de jonge leerlingen daarom op een hoge bureaustoel, zodat ze op ooghoogte van de volwassenen zitten.”

NU KAN IK UITGAAN VAN WAT HET KIND NODIG HEEFT, VAN WAAR EEN KIND AAN TOE IS, IN PLAATS VAN DAT IK AAN EEN OPGELEGDE NORM MOET VOLDOEN

Monique: “Die coachingsgesprekken bleken inderdaad een vak apart te zijn. Want het is best lastig om leerlingen zelf te laten praten over hun prestaties. Ouders die meerdere kinderen hier op school hebben, zagen ook verschillen tussen leerkrachten bij die gesprekken. De ene leerkracht stimuleerde vooral het praten over gedrag, de ander vooral het praten over de resultaten. En sommige kinderen hadden in eerste instantie zelf weinig te melden, anders dan dat het ‘wel goed’ ging.

Over het houden van die coachingsgesprekken hebben we nu een aantal studiedagen gepland, en tussentijds zijn leerkrachten aan het oefenen met nieuwe manieren om zo’n gesprek vorm te geven. Sommigen maken bijvoorbeeld foto’s van prestaties of klassensituaties, zodat ze daar later in de coachingsgesprekken op terug kunnen komen. En dat is mooi. Als je alles van tevoren plant, hadden we dat misschien nooit bedacht. Bovendien hebben de leraren het nu zelf verzonnen. Als we het hadden opgelegd, waren de hakken misschien in het zand gegaan.”

Kunnen alle ouders de iPads wel betalen?

Monique: “Als school betalen we de helft van de iPads, gewoon vanuit onze reguliere begroting. De ouders betalen de andere helft: elke maand € 4,50 en als ze willen nog € 1,50 voor de verzekering. Na drie jaar is de iPad dan hun eigendom.

Er zijn in de hele school drie of vier ouders die dat niet kunnen betalen. Die kunnen terecht bij een speciaal fonds van O4NT. Dan moet je wel financieel met de billen bloot om aan te tonen dat je echt geen geld hebt, maar daar bemoeien wij ons verder niet mee.”

ALS JE ALLES VAN TEVOREN PLANT, HADDEN WE DAT MISSCHIEN NOOIT BEDACHT. BOVENDIEN HEBBEN DE LERAREN HET NU ZELF VERZONNEN

OBSTAKELS

Vergt O4NT grote investeringen voor de school?

Monique: “Niet echt, maar ik zit nog wel met dubbele kosten omdat ik in 2011 ook wat gewone, papieren lesmethodes heb aangeschaft. Die gebruiken we niet meer, maar ze drukken nog wel op de begroting. Over vier jaar zijn die afgeschreven, dan krijgen we financieel wat meer ruimte.

Verder heb ik niet voor elk lesuur een leraar aangenomen. Want nu de leerlingen ook veel met educatieve apps werken, kunnen ze af en toe best een uurtje zonder leraar. In plaats daarvan lopen hier nu acht onderwijsassistenten rond. Dat scheelt, financieel.

Ik zou nog wel een technisch onderwijsassistent willen hebben. Want het is eigenlijk te gek voor woorden dat we hier als teamleider of directeur zelf steeds alle probleempjes met de iPads moeten oplossen. Vanuit het bestuur is hier op dit moment geen financiële ruimte voor, maar we blijven het met ze bespreken.”

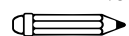
ZICHTBARE RESULTATEN

Wat zijn jullie resultaten tot nu toe?

Monique: “We draaien pas een jaar met O4NT. Tot nu toe lijken de resultaten niet beter of slechter te zijn dan vorig jaar, maar dat is alles wat we er op dit moment van kunnen zeggen.”

Yvonne: “We zijn alert op de verschillen bij onze leerlingen. We zijn geen iPad-school voor de elite, maar een echte buurtschool met het volledige spectrum aan achtergronden. En in deze buurt zijn veel problemen: ouders die in de schuldsanering zitten, of in de gevangenis. De kinderen komen daardoor binnen met heel wat moeilijkheden. En door de Wet passend onderwijs kunnen ze eigenlijk niet meer doorstromen naar het speciaal onderwijs. Dus we zullen er zelf wat mee moeten. Dat geeft niet, maar dat zal misschien wel ten koste gaan van onze plaats op ranglijstjes.”

Yvonne: “De Onderwijsinspectie was wel onder de indruk. Wij kijken naar de groei en ontwikkeling van kinderen. We willen veiligheid bieden en onze leerlingen zelfvertrouwen geven. Maar onze populatie is zo zwak, dat kijken vanuit een Cito-norm, ons een zwakke school maakt. Want Cito gebruikt referentiepunten die passen bij een lineaire en klassikale aanpak. Maar in onze

**ALS IK EEN LIJSTJE
ZIE MET PUNTEN**

**DIE IK WIL
ONTHOUDEN,
SCHRIJF IK ZE
OVER.**

*Leerlingen maken er
gewoon een foto van,*

met hun iPad.

Dat is veel handiger

situatie zullen we soms kennis toetsen die een leerling nog niet in huis heeft, óf moeten we een toets afhemen over iets dat de leerling al lang weet. Dat meten op gemiddelden is soms frustrerend.”

Gaat de invoering van O4NT lukken? Kunnen jullie nog terug?

Monique: “Als ik zie welke stappen we maken, hoe we steeds met elkaar bekijken wat er beter kan: daar is geen weg terug in mogelijk. Want we zien dat de O4NT-opzet heel goed past bij deze leerlingen. Een kind dat goed kan rekenen maar zwak is met spellen, kan hier gewoon onderwijs op zijn niveau volgen. In het traditionele onderwijs is zo’n kind een uitzondering: die moet voor sommige lesstof een klas hoger of, erger, een klas lager. Dat is veel gedoe, en dan wordt zo’n kind ook een uitzondering. Hier is niemand een uitzondering, dat is het mooie. Dus ja, dit gaat lukken. We gaan voor excellent.”

Yvonne: “Met lage Cito-scores.”

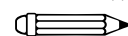
Monique: “Goed, we gaan voor ánders excellent.”

Yvonne: “Niet al onze leerlingen hoeven naar de universiteit. Misschien ben je al gelukkig als je je gewoon kunt handhaven in het leven. En dat is voor deze leerlingen al heel wat.”

Monique: “Daar doen we het voor. Er was laatst een leerling die zijn iPad wilde meenemen naar de overblijfruimte. Dat mag niet van ons, omdat we de kinderen in de pauze even rust gunnen. Die jongen ging volledig door het lint, ik heb hem vastgehouden terwijl hij schopte en schold. Door zijn gedrag was hij op zijn vorige school niet meer te handhaven.

NIET AL ONZE LEERLINGEN HOEVEN NAAR DE UNIVERSITEIT. MISSCHIEN BEN JE AL GELUKKIG ALS JE JE GEWOON KUNT HANDHAVEN IN HET LEVEN

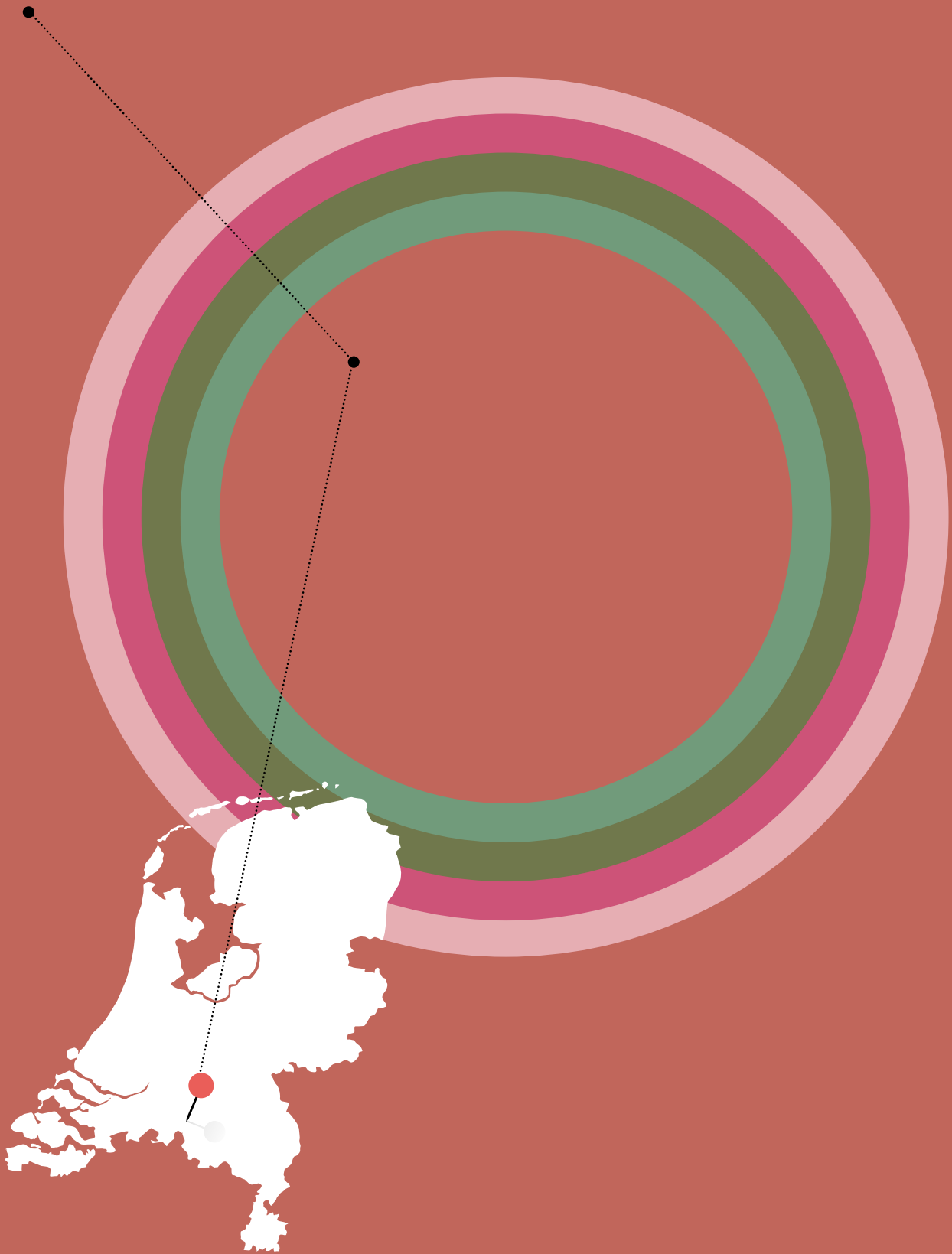
We hebben met hem en zijn moeder overlegd, en ik heb een kinderboksbal voor hem meegenomen die nog bij mij thuis op zolder lag. En de jongen heeft zelf een cd opgenomen met zijn favoriete liedjes. Als hij nu weer door het lint gaat, mag hij zijn eigen muziek draaien terwijl hij zich afreageert op de boksbal. Zijn moeder had tranen in haar ogen, dat wij zó goed meedenken met haar zoon. Dat maakt het de moeite waard.”

Hoofdstuk 5

DE NIEUWSTE SCHOOL

HOE MAAK JE EEN DOORSTART MET VERNIEUWEND ONDERWIJS?

DURF LEERLINGEN LOS TE LATEN

De Nieuwste School in Tilburg startte al in 2005 met vernieuwend onderwijs. Het voortbestaan heeft even aan een zijden draadje gehangen, maar inmiddels gaat het weer goed met de school. ‘We hebben ons onderwijs aangepast, maar onze principes overeind gehouden.’

DE NIEUWSTE SCHOOL

Wat is jullie visie op onderwijs?

Wat is jullie visie op onderwijs? *Maria Michels:* “Leerlingen moeten eigenaar zijn van hun eigen leerproces. In het traditionele onderwijs leren kinderen vaak óndanks de school: het is saai, ze snappen niet waarom ze de lesstof moeten leren, en we maken ze monddood. Terwijl ze heel gemotiveerd het onderwijs binnenkomen. Daar zouden we iets aan toe moeten voegen, in plaats van er iets af te halen.”

Bas Leijen: “En dat proberen we hier dus. Leerlingen doen onderzoek binnen de leergebieden Humanics, Science en Arts, waarbij ze hun eigen leervragen beantwoorden. Ze kunnen voor informatie terecht bij de docenten, de experts, en ze worden begeleid door mentoren. Maar de leerlingen doen het zelf: wij gaan er niet aan trekken.”

Maria: “Al sturen we wel een beetje in welke richting de leerlingen hun onderzoeken opzetten. Dat is ook het grote verschil met de start, in 2005. Daar hebben we van geleerd.”

Bas: “En in de bovenbouw werken we meer vanuit de vakken. Je kunt nu eenmaal geen eindexamen doen in Humanics.”

Waarom ben jij, Maria, hier directeur geworden?

Maria: “Ik werkte op een school in Oss, als afdelingsdirecteur. En daarvoor was ik de meest traditionele docent economie van Nederland. Ik was heel trots als leerlingen de antwoorden gaven die ik ze geleerd had. Toen we op die school tweetalig onderwijs gingen invoeren, waren daar geen lesmethodes voor. Daardoor ben ik voor het eerst zelf gaan nadenken over wat leerlingen echt moeten weten om verder te komen in de hogere klassen en in het vervolgonderwijs. Dat was een eyepener.”

Wat heb je daarvan geleerd?

Maria: “We zijn met leraren uit allerlei vakken bij elkaar gaan zitten. En toen bleek dat mijn collega aardrijkskunde bijvoorbeeld ook het onderwerp productiefactoren in zijn les behandelt, maar hij in december en ik in mei. Als je die lessen op elkaar afstemt, kun je dus veel bredere, rijkere opdrachten maken voor de leerlingen. Ook kwamen we tot de conclusie dat ons onderwijs vooral om reproductie draaide.

Mijn grootste cadeau was dat een leerling een onderwerp uit aardrijkskunde meenam in zijn spreekbeurt voor economie. Een half jaar daarvoor zou hij nog gezegd hebben dat hij iets van aardrijkskunde had ‘gepikt’. En ik zag dat leerlingen meer gemotiveerd werden, dat ze meer samenhang gingen zien in de lesstof. Maar we bleven toch een klein, vernieuwend eilandje binnen een grote traditionele school, waar af en toe een docent van buiten de afdeling kwam invliegen om twee uurtjes geschiedenis te geven. Dat werkte niet.”

DE SCHOOL

NAAM: De Nieuwste School, Tilburg

FUNCTIE: Mavo/vmbo-t, havo, vwo

ONDERWIJSVISIE: Verwondering, eigenaarschap, het geleerde zichtbaar maken.

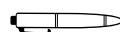
AANTAL LEERLINGEN: 660

AANTAL MEDEWERKERS: 60

LEEFTIJD: 12-18 jaar

OPGERICHT IN: 2005

WEBSITE: www.denieuwsteschool.nl

DE MENSEN

MARIA MICHELS (58)
algemeen directeur

DRIJFVEER: "Ik voel me geen Florence Nightingale, maar ik draag graag een steentje bij aan de wereld door te zorgen voor goed onderwijs."

WIE INSPIREERT JE? "Pater Efrim, die mij aardrijkskunde gaf. Hij zei dat je vooral om je heen moet kijken, want daar leer je het meeste van."

BAS LEIJEN (30)
manager onderwijs leerjaar 1

DRIJFVEER: "Ik kom uit een onderwijsfamilie, ik heb van jongs af meegekregen dat de omgang met leerlingen heel leuk en inspirerend is. Er gebeurt elke dag wel iets nieuws."

WIE INSPIREERT JE?

"Vroeger waren dat mijn ouders, mijn ooms en tantes, nu zijn het vooral collega's. En onderwijsmensen die ik op tv zie of die ik volg op Twitter, mensen die iets te vertellen hebben."

HOE WERKT DE NIEUWSTE SCHOOL (DNS)?

- ☞ Op De Nieuwste School leren mavo-, havo- en vwo-leerlingen dezelfde dingen als op andere middelbare scholen. En zij doen hetzelfde eindexamen als alle andere leerlingen, alleen is de route daar naartoe anders. DNS gaat uit van de verwondering van de leerling. Van daaruit zoeken leerlingen een weg naar meer kennis.
- ☞ De school is ingedeeld in leerjaren met groepsmentoren (onderbouw) en persoonlijke mentoren (bovenbouw). De mentoren begeleiden de leerlingen bij hun leerproces en hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Doordat mentoren de hele dag bij de leerlingen zijn, krijgen ze een goed beeld van het kind. In de brugklas is de begeleiding heel intensief en ligt de nadruk op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen. In de hogere jaren worden leerlingen steeds meer losgelaten en richt de mentor zich vooral op studievaardigheden en de voortgang in de richting van de vervolgstudie.
- ☞ De leerlingen voeren, vooral in de onderbouw, veel zelf onderzoek uit. Zo worden ze eigenaar van hun leerproces.
- ☞ De leerlingen gaan op onderzoek uit binnen thema's van zes weken. De leerling formuleert binnen het thema een leervraag die hoort bij een van de drie leergebieden: Humanics, de mens in tijd en omgeving; Arts, de mens en zijn scheppend vermogen; Science, de mens en zijn natuurlijke omgeving.
- ☞ Bij het onderwerp 'platentektoniek' kan een leerling bijvoorbeeld besluiten om te gaan onderzoeken waarom Limburg heuvels heeft en de rest van het land niet. Aan het einde van het jaar voeren leerlingen een volledig vrij onderzoek uit, dat niet gekoppeld is aan een thema. Zo kan een leerling proberen om de hoogte van de school te meten zonder een meetlat te gebruiken. Een andere leerling onderzoekt bijvoorbeeld hoe een dierenasiel werkt.
- ☞ De leerlingen werken aan hun individuele leertraject maar in een leergemeenschap, zodat leerlingen veel van elkaar leren.
- ☞ Omdat niet alle kennis is bij te brengen door het doen van onderzoek, zijn er ook instructievakken als gecijferdheid (wiskunde), geletterdheid (Nederlands), sport en bewegen (LO) en vreemde talen: Engels, Spaans, Duits en Frans. Deze vakken heten 'gereederschapsvakken': de kennis die wordt opgedaan, is het gereedschap dat de leerlingen nodig hebben bij hun onderzoeken en, later, in hun leven.
- ☞ Het onderzoek doorlopen leerlingen aan de hand van de denkcirkel: ze formuleren een vraag, ontwerpen een onderzoek, voeren het uit, presenteren de uitkomsten en reflecteren op het proces. De denkcirkel is gebaseerd op de theorie van de Amerikaanse filosoof en pedagoog John Dewey.
- ☞ Voor vragen over het onderwerp van hun onderzoek kunnen leerlingen terecht bij experts. Die zijn, wat betreft hun vakkennis, te vergelijken met traditionele docenten.
- ☞ Leerlingen maken in een logboek zichtbaar wat ze geleerd hebben. Ze kunnen continu laten zien waar ze zijn in het leerproces.
- ☞ Alle kinderen werken op een laptop die ze zelf meebrengen. Minder dan 5% heeft geen laptop van thuis en huurt deze op school.

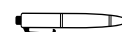
Op De Nieuwste School kon je je hart ophalen.

Maria: "Ik vond het ook eng. Ik vroeg me af of ik als docent de leerlingen zó los zou kunnen laten. Toen ik hier kwam kijken, zaten er leerlingen met een laptop op de gang met elkaar te praten. Dat is het ergste wat je in een traditionele school kan overkomen, want dan heb je er geen controle meer over. Maar toen ik ging kijken, bleken die leerlingen een discussie te hebben over wat er gebeurd zou zijn als Hitler de oorlog gewonnen had. Je moet ze dus los durven laten, daar begint het mee.

En net zoals je moet vertrouwen op de leerlingen, moet je op een gegeven moment ook vertrouwen in de structuur: ervan uitgaan dat je het goed georganiseerd hebt."

Wat zijn jullie onderwijsresultaten?

Bas: "De eerste examenresultaten in 2009 vielen tegen. Zo'n zeventig procent slaagde voor de mavo, het jaar daarop slaagde zeventig procent voor de havo. Alleen het eerste jaar vwo was goed."

**LEREN IS
EEN SOCIAAL PROCES.
LEREN IS GROEI.
LEREN IS NIET EEN
VOORBEREIDING
OP HET LEVEN,
MAAR HET LEVEN ZELF**

— *John Dewey*
1859-1952

Maria: “En het aantal leerlingen bleef achter. Het OMO-bestuur wilde binnen vijf jaar 1200 leerlingen hebben: dat werden er 275. Ouders hadden te weinig vertrouwen in de goede afloop. Nieuw en ander onderwijs is één ding, maar als je er geen diploma mee kunt halen... Uiteindelijk mochten we toch doorgaan met De Nieuwste School, maar we moesten wel beter vastleggen wat we aan het doen waren. Toen hebben we ook, heel hard, gewoon leerlijnen opgesteld.”

Bas: “In het begin waren we met De Nieuwste School ook te veel bezig met wat we morgen en volgende week zouden gaan doen – niet met de lange termijn. In die leerlijnen hebben we heel duidelijk vastgelegd wat leerlingen aan het einde van elk jaar moeten kennen en kunnen, tot en met het examen. Van daaruit hebben we teruggedeneerd.

Zo kregen bijvoorbeeld de gereedschapslessen, zoals gecijferdheid/wiskunde en geletterdheid/Nederlands, een vaste plaats op het rooster. We dachten bij de start dat die vakken vanzelf aan bod zouden komen, vanuit de leervragen van de kinderen. Maar dat bleek niet zo te zijn.”

ALS JE DIE LESSEN OP ELKAAR AFSTEMT, KUN JE DUS VEEL BREDERE, RIJKERE OPDRACHTEN MAKEN VOOR DE LEERLINGEN

Maria: “Vanwege die realistische opdrachten dachten we dat leerlingen, als ze met een Engelse tekst moesten werken, vanzelf de behoefte zouden voelen om grammatica te gaan leren. Daar was toch iets meer sturing voor nodig. Daarom zijn we een tijdje in de meer traditionele stand gaan staan.”

Bas: “We hebben bijvoorbeeld de thema’s verlengd van vier weken tot zes weken, zodat we meer tijd kregen om alle stappen van de denkcirkel te doorlopen. En we hebben de rol van de mentor en de expert gescheiden. Als expert ben je verantwoordelijk voor de vakinhoud, het kennen en kunnen. Als mentor begeleid je het leerproces en de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen, het willen, worden en zijn. Die verschillende gebieden gaan soms samen, maar vaker niet. Veel van onze mentoren hebben ook een pabo-achtergrond, al zit er ook een eerstegraads leraar scheikunde bij.

Maar wát we ook hebben veranderd, niet onze principes over onderwijs: het doen van onderzoek, uitgaan van de leervraag van kinderen. Onze uitgangspunten zijn overeind gebleven.”

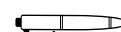

DOCENT

Hoe vielen die veranderingen in het team?

Bas: “Er was een groep die wilde vasthouden aan de vernieuwingen, en een groep die zag dat het niet ging en dat wilde veranderen. Ik vond dat we verder moesten, dat we de leerlingen beter moesten voorbereiden op het examen. Toen zijn we met docenten samen een plan van aanpak gaan maken om de leerstof meer vast te leggen.”

Maria: “Natuurlijk hebben we discussies gehad. Zo sloeg iemand met zijn vuist op tafel omdat hij het woord ‘inspectie’ niet meer wilde horen. Maar we kunnen toch moeilijk de deur dichttimmeren als er een inspecteur langs komt?”

HET CONCEPT

Zo is De Nieuwste School ontstaan

De Nieuwste School in Tilburg opende in augustus 2005 haar deuren, het eerste jaar waren er 75 leerlingen. Een jaar later kwam Bas Leijen er werken, destijds als docent. "De opdracht van het bestuur was om een school te creëren waarin we het traditionele onderwijs zouden loslaten – een school die beter past bij deze tijd."

In het hele land gingen destijds vernieuwingscholen van start. Voor de start bij Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) had een ontwerpgroep contact met Sebo Ebbens. Hij hielp vanuit onderwijsadviesbureau APS het concept ontwikkelen op basis van betekenisvol onderwijs, waarbij leerlingen op een uitdagende en interessante wijze authentiek en actief leren.

De Nieuwste School zou een proeftuin worden voor de andere, meer traditionele scholen van OMO. Bas: "In onze

contracten stond volgens mij ook dat we maximaal vijf jaar op deze school zouden werken. Vervolgens moesten we teruggaan of doorstromen naar andere OMO-scholen, om zo de vernieuwing een olievlekwerking te geven."

Het begin was indrukwekkend, vindt Bas: "Er was niets, we mochten alles zelf uitvinden. Hoe vinden wij dat leerlingen het beste leren? Hoe kunnen wij ze daarin het beste begeleiden? Hoe delen we de dag en het leerjaar in? En wat we vandaag bedachten, konden we morgen invoeren. Dat was heel gaaf."

De basisprincipes van De Nieuwste School waren toen al: uitgaan van de nieuwsgierigheid van leerlingen, leerlingen eigenaar laten zijn van hun leerproces, en het geleerde vastleggen en zichtbaar maken voor medeleerlingen. Toen na vier jaar de eerste leerlingen toe waren aan examens, bleken de resultaten tegen te vallen. Ook groeide

de school niet zoals gehoopt. Het OMO-bestuur was daarom in 2009 van plan De Nieuwste School te sluiten. Het leverde veel protesten op van leraren en ouders. Leerlingen trokken met spandoeken naar het OMO-bestuursgebouw. Het besluit werd teruggedraaid, onder voorwaarden. Zo moest er onder meer een wetenschappelijk onderzoek worden ingesteld naar het onderwijs, en moest het leerlingenaantal weer oplopen.

Er werd een nieuwe directeur aangehouden: Maria Michels. Die het nu, anno 2015, nog één keer over de geschiedenis wil hebben. "We hebben er veel van geleerd, we hebben veel veranderd en het gaat nu goed. Ik spreek zelf ook steeds vaker ouders en leerlingen die helemaal niets weten over de perikelen uit 2009. Het is een keertje over en uit met het verleden: laten we naar de toekomst kijken."

Havo

Bas: “Die gesprekken waren wel eens lastig, maar iedereen wilde oprecht alles uit de kast halen om de leerlingen te laten slagen. Dat gaf de doorslag.”

Maria: “Als je aan het verzuipen bent, moet je je hoofd boven water houden. Dan maakt het niet uit of je mooi of lelijk zwemt. En het percentage geslaagden is sindsdien sterk opgelopen: mavo en vwo zitten nu op honderd procent, havo op negentig procent.

En we hebben alle hulp en steun gehad van de raad van bestuur. Ze gaven ons drie jaar, en het was na een jaar al duidelijk dat het ons ging lukken. De resultaten werden beter, de leerlingenaantallen namen toe.”

Bas: “Ik zie dat veel OMO-scholen ook nieuwsgierig worden. Vanochtend hadden we nog mensen van een heel traditionele school over de vloer. Ze zijn toch benieuwd naar wat wij hier doen.”

VERBETER-
PUNTEN

Een van jullie aandachtspunten bij de doorstart was de versterking van het vmbo-t.

Maria: “De vraag was of onze vorm van onderwijs wel geschikt was voor mavoleerlingen. Zouden die niet meer structuur nodig hebben? Uit dat onderzoek, onder andere door de TU Eindhoven, bleek dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van onze mavoleerlingen de eerste tijd ten koste ging van de aandacht voor de vakinhoud, maar dat ze dat later ruimschoots inhaalden.

En door de veranderingen, zoals het op het rooster zetten van de gereedschaplessen, zijn ook onze mavoleerlingen nu beter voorbereid op het eindexamen. Ik heb horen vertellen dat de eerste mavoleerlingen destijds fluitend naar hun examen gingen. Zo van: leuk, we gaan nu eens iets heel anders doen. Ze hadden nog nooit een examen gezien.”

WE KAUWEN NIETS VOOR. ZE ZOEKEN HET ZELF UIT. DIE VRIJHEID BIEDEN WE EN DAARDOOR ZIJN ZE GEMOTIVEERD

Bas: “En mavoleerlingen vallen op andere scholen misschien vaker negatief op. Hier niet, en dat heeft zeker met ons concept te maken. Wij durven ook de mavoleerlingen vertrouwen te geven om zelf keuzes te maken, en we bieden ondersteuning als het een verkeerde keuze blijkt te zijn. Dat voelen de leerlingen. We kauwen niets voor. Ze zoeken het zelf uit. Die vrijheid bieden we en daardoor zijn ze gemotiveerd.”

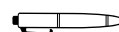

TECHNOLOGIE

Wat is de rol van ict in jullie onderwijs?

Maria: “Wij zijn op dit moment op zoek naar een PLO, een persoonlijke leeromgeving. Daarmee willen we zicht krijgen op het leerproces van de leerling, bijvoorbeeld wat gebeurt er bij de onderzoeken. Welke leervraag heeft een kind gesteld, hoe ver is hij of zij met het onderzoek?”

In die leeromgeving moeten leerlingen ook van elkaar kunnen leren. Op dit moment kan dat trouwens ook al, omdat we met Google Classroom werken. Daarin geven docenten in het openbaar digitaal feedback op de vragen en prestaties van leerlingen. Dan kunnen andere leerlingen daar hun voordeel

TIPS VAN DE NIEUWSTE SCHOOL

➤ **Denk goed na over wat je anders wilt doen.** Wat is er niet goed, wat wil je veranderen?

➤ **Benoem drie uitgangspunten** die de belangrijkste principes van je onderwijs vormen.

➤ **Bepaal hoe je je onderwijs in wilt richten.** Daarbij kun je altijd terugvallen op de uitgangspunten. Zorg dat deze principes zichtbaar zijn op school.

➤ **Bepaal de randvoorwaarden.** Wat heb je nodig om je onderwijs goed in te richten? Welke ict-toepassingen zijn essentieel?

➤ **Ga aan de slag,** blijf niet te lang hangen in discussie. Onderhoud je visie, maar vaak wordt er veel gepraat over wat je als school zou willen, maar kom je niet toe aan h e je dat wilt doen.

➤ **Laat docenten lesmateriaal ontwikkelen zonder methodes.** Dat brengt vanzelf samenhang in de vakken.

➤ **Geef docenten de ruimte.** De beste innovaties komen van onderaf. Er is de afgelopen jaren te veel zeggenschap bij de docenten weggehaald.

mee doen. Maar we zoeken nu een overkoepelende persoonlijke leeromgeving, waarin we onze bestaande leeromgeving, Google Classroom, en bijvoorbeeld onze digitale planner kunnen onderbrengen. Daarbij willen we ook de ‘zachte’ vaardigheden, zoals samenwerken, in kaart kunnen brengen.”

Bas: “Die leggen we op dit moment al vast bij het eindexamen. De leerlingen krijgen naast hun diploma een persoonlijk portret over hoe ze zich hebben ontwikkeld op vijf competenties: presenteren, reflecteren, betrouwbaarheid, onderzoek, en omgaan met anderen.”

Maria: “Je verandert je onderwijs niet door het digitaal te maken. Bedenk eerst: wat wil je, wat heb je nodig? Hoe motiveer je leerlingen? Ict komt dan pas. Want ik denk wel dat ict heel belangrijk is om onderwijs op maat te kunnen geven. Maar je moet eerst het gesprek voeren hoe dat onderwijs eruit moet zien. Bij ons staat voorop: als het goed is voor de leerling, dan doen we het.”

JE VERANDERT JE ONDERWIJS NIET DOOR HET DIGITAAL TE MAKEN. BEDENK EERST: WAT WIL JE, WAT HEB JE NODIG? HOE MOTIVEER JE LEERLINGEN? ICT KOMT DAN PAS

Wat voor lesmateriaal gebruiken jullie?

Maria: “We werken met digitaal onderwijsmateriaal, maar ook met boeken. Toch maken we het meeste materiaal zelf. Zonder methodes ontwikkelen docenten alles samen, dat brengt vanzelf samenhang in de vakken. Dan zie je dat er veel overlap is in wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Ik wil ook graag zien wat een docent op een andere school voor onderwijsmateriaal heeft. Kunnen we dat gebruiken? Daarom zijn we gelinkt met andere Pleion-scholen.”

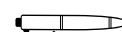
DOCENT

In het onderzoeksrapport, dat bij de doorstart is opgesteld, staat dat jullie moeite hebben om docenten te vinden die passen bij het vernieuwende onderwijsconcept.

Bas: “Dat is inmiddels achterhaald. Dit jaar wilde ik acht mentoren aanstellen, ik kreeg ruim 180 reacties. Waaronder veel geschikte kandidaten.”

Maria: “Er zijn genoeg mensen die hier graag willen werken. Het probleem is wel dat er soms te veel nieuwe mensen in één keer binnenkomen. Bij de start van dit schooljaar bijvoorbeeld 18 ft. We hebben alle zeilen moeten bijzetten om die snel te laten landen. Normaal pikken nieuwe mensen veel op van de zittende collega’s, gewoon door om zich heen te kijken. Maar als veel van die collega’s óók nieuw zijn, werkt dat niet.”

Bas: “We hebben nu wekelijks overleg op de werkvloer, en daar zit ik zelf tussen. Het begeleiden van de nieuwe leerkrachten is belangrijk, dat pakken we goed aan.”

**ALS JE AAN HET
VERZUIPEN BENT,
MOET JE JE HOOFD BOVEN
WATER HOUDEN.**

*Dan maakt het niet uit of
je moor of lelijk zwemt*

Hoe blijf je als team leren?

Bas: “Dat doen we onder andere in onderwijsateliers: bijeenkomsten waarin we sparren met collega’s. Bijvoorbeeld over nieuwe ontwikkelingen als gamification. Doet iemand er al iets mee in zijn of haar lessen? En bevalt dat?”

Is iedere leerling geschikt voor De Nieuwste School?

Bas: “Iedereen is anders. Sommige kinderen staan niet graag in de belangstelling, die hebben het moeilijk op school. Maar als ze hier niet leren om wat extravertter te zijn en om zelf initiatief te nemen, leren ze het nergens. Maar er zijn inderdaad kinderen die zich hier sneller thuis voelen dan anderen. De aanmeldingen gaan goed: vorig jaar hadden we er 220 op een school van 660 leerlingen.”

ALS ZE HIER NIET LEREN OM WAT EXTRAVERTER TE ZIJN EN OM ZELF INITIATIEF TE NEMEN, LEREN ZE HET NERGENS

Maria: “Helaas mogen we niet selecteren welke leerlingen we toelaten. We dachten aan een motivatietest, maar zoiets is gewoon verboden. Nu hebben we wel een paar testjes op onze site gezet, waarbij ouders kunnen zien of hun kinderen op De Nieuwste School passen. Er is ook een test voor de aspirant-leerlingen zelf.”

Bas: “En we hebben een doe-mee-middag, waarbij kinderen met ons onderwijs kunnen meelopen. Sommigen gaan naar huis met het gevoel: oef, dit is niets voor mij; ik vind het fijn uit een boek te leren en een leraar te hebben die veel vertelt. Maar anderen zijn laaiend enthousiast. We hopen dat ouders beter gaan kijken of hun kind past op De Nieuwste School.”

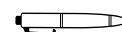

TOEKOMST

Hoe zien jullie de toekomst?

Maria: “We hebben nu 660 leerlingen in huis, en we willen er maximaal 750. Dan zijn we economisch gezond én overzichtelijk, en blijven we ook relatief kleinschalig. Leerlingen uit verschillende leerjaren kunnen elkaar nog op een natuurlijke manier ontmoeten. Want bij ons concept hoort: gezien worden. We krijgen trouwens nieuwbouw, in 2020, en we hebben al afgesproken dat die berekend zal zijn op 750 leerlingen.

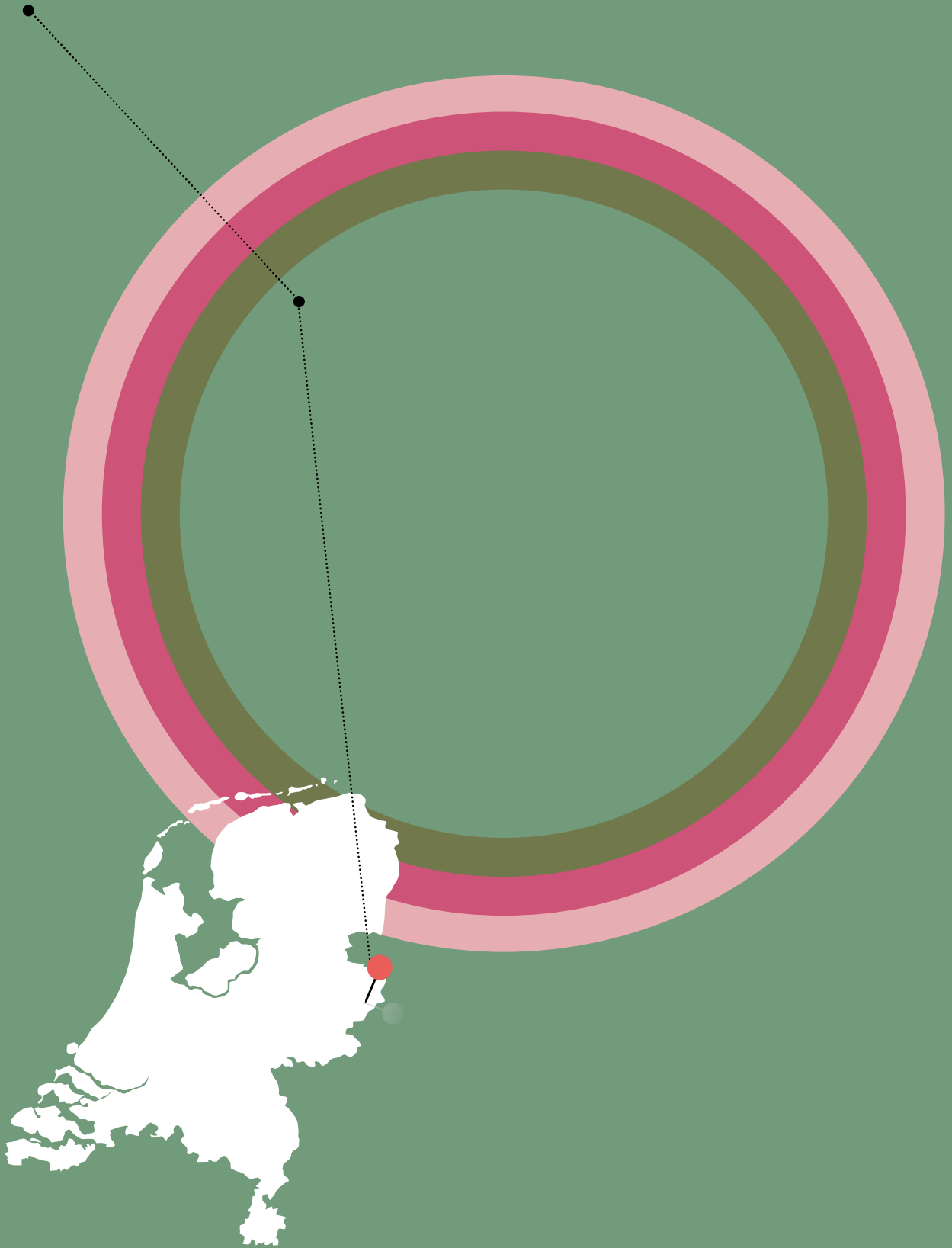
Ons onderwijs zal de komende jaren blijven veranderen. We weten niet hoe de maatschappij er in 2030 uitziet. Dus moet je flexibel leren zijn en leren omgaan met veranderingen. Daarop blijven we ons onderwijs inrichten. We heten niet voor niets De Nieuwste School.”

Hoofdstuk 6

INNOVA

HOE HAAL JE HET BESTE UIT VMBO'ERS?

GEEF LEERLINGEN KEUZEVRIJHEID EN VERTROUWEN

Scholen in Enschede lijken hun buik vol te hebben van nieuwe onderwijsvormen. Toch weten twee pioniers Innova van de grond te krijgen. 'Met traditioneel onderwijs bereik je veel vmbo-leerlingen niet.'

Wat is jullie visie op onderwijs?

Wilma ter Riet: “Onze visie draait om keuzevrijheid en vertrouwen. In het traditionele onderwijs ben je als leraar de hele tijd bezig om lesstof aan te bieden. En je kunt wel denken dat je daarmee het leerproces in de hand hebt, maar dat is schijn. Want je spreekt misschien maar de helft van je leerlingen echt aan, zeker in het vmbo. De rest van de leerlingen gaat pas hard werken als je ze keuzevrijheid en vertrouwen geeft. En dat is ook goed voor de helft die je toch al bereikte, dus zo haal je het beste uit alle leerlingen.”

Adele Oude Middendorp: “Vertrouwen is de basis van een goede relatie, ook in het onderwijs.”

Hoe geef je dat vorm?

Wilma: “Leerlingen kunnen bij ons zoveel mogelijk hun eigen interesses volgen. Er zijn wel instructielessen, op niveau, maar daar omheen kunnen leerlingen hun dag zelf vormgeven. Ze werken in de keuzewerktijd aan vakken of projecten. Wij kennen ook geen tussenuren. Als een leraar ziek is, betekent dat toch niet dat de leerlingen ook ziek zijn? Die werken gewoon verder.”

Hoe zorg je, met al die zelfstandigheid, dat de kerndoelen worden gehaald?

Wilma: “Natuurlijk moeten alle vakken en onderdelen daarvan goed worden afgesloten. Maar ook daarin krijgen de leerlingen veel eigen inbreng. Een leerling maakt op dit moment bijvoorbeeld een filmpje over het berekenen van de omtrek van een cirkel. Daar is hij heel druk mee, en als het af is, weet hij er ongetwijfeld alles van. Als docent moet je het doel in de gaten houden, niet het middel. Je hoeft niet alles met een toets of overhoring af te sluiten, zoals dertig jaar geleden. Hoe creatiever de leerlingen zijn, hoe beter dat is voor hun leerproces.

En als je de leerlingen veel ruimte geeft, geef je ze natuurlijk ook de ruimte om fouten te maken. Dan ontdekken ze eigenschappen van zichzelf waar ze anders misschien pas na drie banen en twee huwelijken op waren gestuit. Zo wil een leerling graag regelmatig samen met mij zijn planning doornemen, omdat hij vindt dat hij dat in zijn eentje nog niet goed genoeg doet. Wow, denk ik dan: wat heb jij al veel geleerd over jezelf.

Maar je moet je altijd realiseren dat je met pubers te maken hebt, los van welke vorm van onderwijs je biedt. Ook bij ons is het regelmatig steggelen over de grens tussen vrijheid en verplichting, tussen verveling en activiteit. Net als overall. Hier is het misschien wel makkelijker bespreekbaar.”

DE SCHOOL

NAAM: Innova, een locatie van Het Stedelijk Lyceum Enschede

FUNCTIE: Vmbo-t, brugklas havo

ONDERWIJSVISIE: Gepersonaliseerd leren door keuzevrijheid en zelfstandigheid.

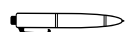
AANTAL LEERLINGEN: 80

AANTAL MEDEWERKERS: 9

LEEFTIJD: 12-16 jaar

OPGERICHT IN: 2012

WEBSITE: www.hetstedelijk.nl/innova-eigentijds-onderwijs

DE MENSEN

WILMA TER RIET (58)

teamleider

DRIJFVEER: "Leerlingen helpen zich te ontwikkelen tot ontwerpers van de toekomst."

WIE INSPIREERT JE?

"Mijn held is Peter Riezebos, weten-

scher en auteur van het boek 'Van mavo tot Harvard', omdat hij aantoont dat gepersonaliseerd onderwijs kinderen kan maken, en regulier onderwijs kinderen kan breken. Een moeder van een leerling raadde mij zijn boek aan. Riezebos vertelt over hoe hij als jongen faalde in het traditionele onderwijs, maar via een stevige omweg blijkt hij toch alles aan te kunnen."

ADELE OUDE MIDDENDORP (41)

leerkracht science

DRIJFVEER: "Elke leerling datgene bieden wat hij of zij nodig heeft om tot bloei te komen."

WIE INSPIREERT JE?

"Wim Diemer, een collega van Het

Stedelijk Lyceum Enschede. Hij is helaas overleden, maar hij zette de leerlingen altijd centraal. Het voorbeeld dat hij daarmee gaf, is een ijkpunt voor mijn handelen geworden."

HOE WERKT INNOVA?

- Innova is een school voor vmbo-t en de eerste drie jaar van de havo. Na drie jaar stappen de havoleerlingen over naar een andere locatie van Het Stedelijk Lyceum.
- Leerlingen maken zoveel mogelijk hun eigen planning. Per dag krijgen de leerlingen maar één uur instructie: twee vakken, ieder een half uur. De rest van de dag is keuzewerk-tijd. Doordat docenten slechts een half uur per week instructie mogen geven, dwingt het hen na te denken over de essentie van hun vak.
- Ook moeten ze binnen die tijd de leerlingen hongerig maken naar meer. Tijdens keuzewerk-tijd zijn de leerlingen bezig met opdrachten, projecten en onderzoeken; er is altijd een leraar aanwezig.
- Leerlingen krijgen de ruimte om zelf hun leervragen te formuleren. En ze kunnen in alles kiezen: werken met digitale opdrachten of uit het boek. In de praktijk werkt de leerling gemiddeld 60% digitaal.
- Leerlingen worden begeleid door een coach, met wie ze elke week spreken over hun leerproces.
- Leerlingen beslissen gedeeltelijk zelf hoe ze vakken (en onderdelen daarvan) afronden. Dat kan met een toets, maar ook op andere manieren. Zo lang ze maar kunnen bewijzen dat ze bepaalde stof of vaardigheden beheersen.
- Elke schooldag begint om 8.15 uur en eindigt om 14.15 uur. Omdat leerlingen veel zelfstandig werken en niet gebonden zijn aan traditionele lessen, vallen er bij ziekte van leerkrachten nooit lessen uit. Er zijn dus ook geen tussenuren.

Kregen jullie voldoende vertrouwen van het bestuur?

Adele: “Zeker. Maar het was wel spannend. Want zo’n tien jaar geleden is hier in Enschede al geëxperimenteerd in het onderwijs. Veel scholen startten pilots, en na een jaar zouden de vernieuwingen binnen die scholen breed worden ingevoerd.”

Wilma: “Maar daar waren ze toch wat vergeten. Namelijk dat zo’n pilot meestal gedragen wordt door een kleine groep, maar niet door het hele team. Na een paar jaar hadden de meeste teams hun onderwijs weer terugveroverd, en was alles bij het oude. Daarom wist ik dat er binnen Enschede sterk op ons gelet zou worden. Ik heb daar echt over nagedacht: wil ik dat wel, al die ogen in mijn rug? Wat de doorslag gaf, was dat ik uiteindelijk al die andere scholen wilde laten zien dat vernieuwing wél mogelijk is. Laat ons proberen iets moois neer te zetten, en daarmee de andere scholen te infecteren. En dat zien we nu gebeuren. Andere scholen beginnen ook te praten over zelfstandigheid en vertrouwen.”

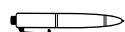
VERTROUWEN IS DE BASIS VAN EEN GOEDE RELATIE, OOK IN HET ONDERWIJS

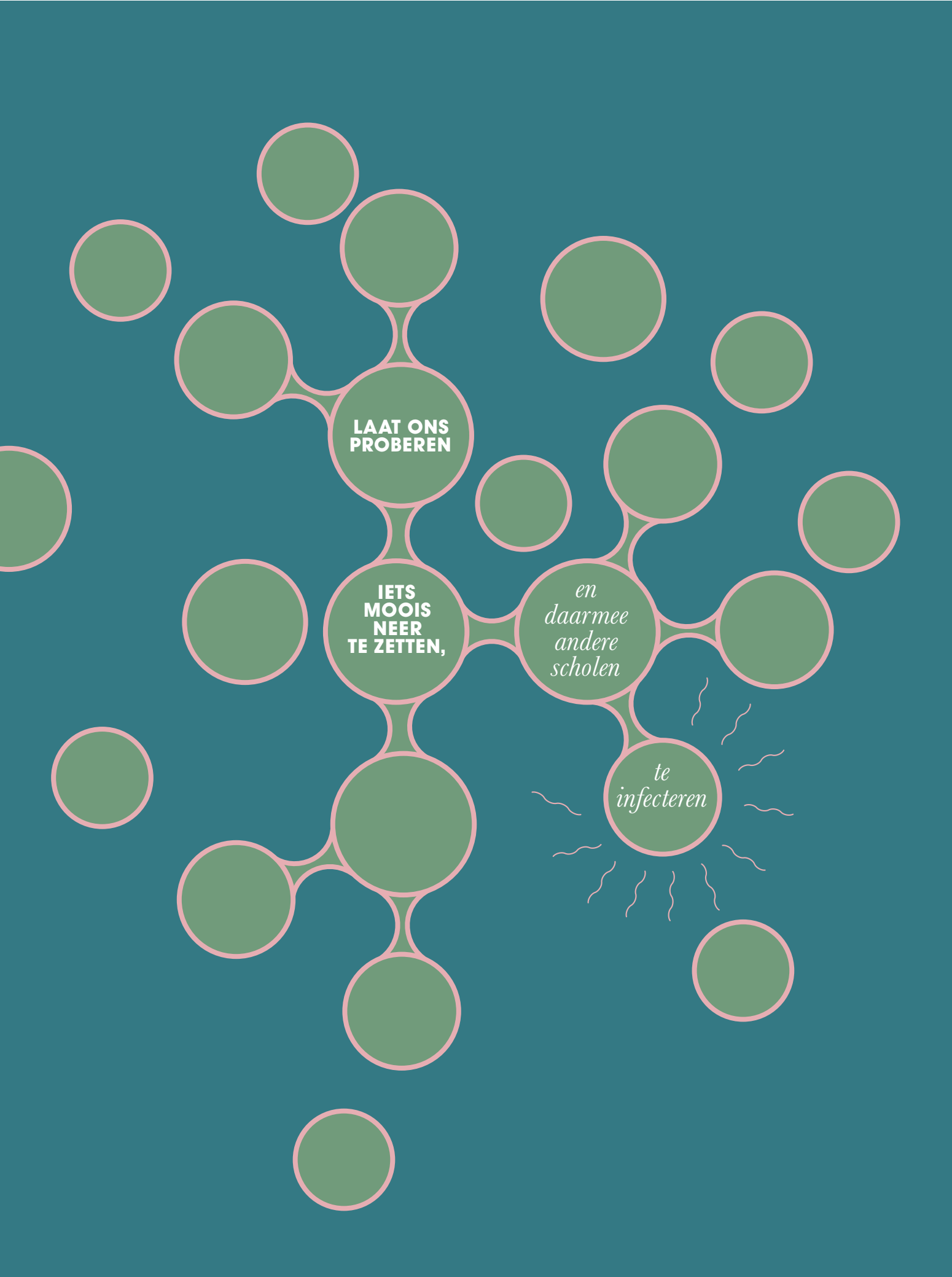

Stond iedereen die meedacht bij het ontwerp van Innova meteen achter jullie ideeën?

Wilma: “Nou, de samenstelling van de werkgroep was wel een leerpunt. Want iedereen kon zich opgeven, maar er werd een aantal politieke keuzes gemaakt. Zo moest er van elke locatie minimaal één persoon in de werkgroep zitten.”

Adele: “In zo’n werkgroep moet je, achteraf gezien, geen collega’s zetten die vernieuwing eigenlijk niet zien zitten. Je hebt gemotiveerde mensen nodig uit verschillende richtingen en vakken.”

**LAAT ONS
PROBEREN**

**IETS
MOOIS
NEER
TE ZETTEN,**

*en
daarmee
andere
scholen*

*te
infecteren*

Wilma: “En met verschillende vaardigheden. Want de mensen die het onderwijsconcept bedenken, zijn niet per se de beste mensen om het praktisch uit te werken en op te zetten. Je hebt dromers nodig, maar bijvoorbeeld ook mensen met communicatieve vaardigheden. Een concept bedenken is één, maar het verkopen aan de raad van toezicht is iets anders. Of aan de ouders. Want in het begin kun je nog niets laten zien, je hebt alleen gebakken lucht. Maar op basis daarvan moet je wel leerlingen zien binnen te halen. Daarom heb je een duidelijke visie nodig, en een heldere leerlijn waarin je de kerndoelen opneemt.”

Hoe kregen jullie alle neuzen binnen de werkgroep dezelfde kant op?

Adele: “In het begin zijn we met de hele groep twee dagen de hei op geweest. Daar hebben we geformuleerd hoe wij denken over het ideale onderwijs, in één zin. Dat was: maximale keuzevrijheid voor leerlingen. En dat hebben we vervolgens steeds bij elkaar getoetst. Jij zegt dat wel, maar gelóóf je het ook echt? Heb je er voldoende vertrouwen in? En waarom wil je dit? En wat heeft dat voor consequenties voor het onderwijs?”

DE MENSEN DIE HET ONDERWIJSCONCEPT BEDENKEN, ZIJN NIET PER SE DE BESTE MENSEN OM HET PRAKTISCH UIT TE WERKEN EN OP TE ZETTEN

Wilma: “Je hebt altijd mensen die toch weer op de controle gaan zitten. Docenten die vinden dat kinderen het niet zelf kunnen, en daarom langs de zijkant weer gaan duwen en trekken. Dan voelen die kinderen zich niet serieus genomen, en werkt het concept niet meer. Daar moesten we steeds voor waken.”

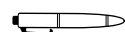

Hoe beviel het eerste jaar? Werkte alles zoals jullie gehoopt hadden?

Wilma: “Het ging nog niet altijd ver genoeg. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld zelf kiezen op welke manier ze leren: uit een boek of digitaal. Iedere leerling heeft een eigen laptop bij zich en kiest vaak op grond van gewenning of wat de buurman doet. En daarna blijven ze in die comfortzone hangen. We willen ze nu stimuleren om op verschillende manieren te leren. Wij laten in de introductieperiode de leerling kennismaken met alle werkvormen, zodat ze een keuze kunnen maken die gericht is op het beste resultaat.”

Adele: “Het is een groeimodel, we moeten laten merken dat vrijheid er echt is. We moeten ze laten beleven wat de voordelen zijn van de verschillende leer- en werkvormen.”

Wilma: “Ik had de leerlingen ook meer willen betrekken bij het inrichten van het gebouw. Maar toen we hier kwamen, waren die er nog niet. We hebben wel een klankbordgroepje opgericht van leerlingen die zich al hadden aangemeld, en daarmee hebben we de lokalen minimaal ingericht: met tafels en stoelen.”

Je maakt in dit onderwijs

ECHT CONTACT MET LEERLINGEN,

zodat je heel goed kunt zien

waar ze mee bezig zijn

en wat ze

daarvan leren

HET CONCEPT

Zo is Innova ontstaan

De kiem voor Innova is in 2009 al gelegd bij de locatie Wooldrikspark van Het Stedelijk Lyceum Enschede. "We zagen destijds dat het onderwijs anders moest", zegt Wilma ter Riet, de huidige teamleider van Innova. "Het traditionele onderwijs doet geen recht aan deze leerlingen. We probeerden er steeds maar kant-en-klare lesstof in te stoppen, maar dat werkte niet. Dat levert weerstand op bij leerlingen, en daardoor krijg je allerlei gedragsproblemen. Vooral op het vmbo. In havo- en vwo-klassen is er ook weerstand, maar die leerlingen gaan duiken en onderpresteren. Daar heb je als leraar minder last van." Op het Wooldrikspark werd een, nog bescheiden, experiment gestart, waarbij de leerlingen meer mogelijkheden kre-

gen om zelf keuzes te maken in wat en hoe ze leerden. Maar door een politieke uitruil tussen verschillende scholen werd Wooldrikspark ondergebracht bij een grotere instelling van Het Stedelijk Lyceum, elders in Enschede. Na de verhuizing waren de kleinschaligheid en de keuzevrijheid weg. Wilma: "We gingen echt tien jaar terug in de tijd. We konden ons onderwijsconcept niet vasthouden." Wilma startte samen met Adele Oude Middendorp een lobby binnen Het Stedelijk Lyceum om toch weer kleinschalig en vernieuwend onderwijs te kunnen ontwerpen, en ze vonden een bestuurder en een directeur met een gewillig oor. Beiden hadden elders in het land al aan de wieg gestaan van een nieuwe onderwijsvorm. Wilma: "De bestuurder vond dat er in Enschede wat te kiezen moest zijn op onderwijskundig vlak:

traditioneel én vernieuwend onderwijs." Er werd een werkgroep samengesteld die een jaar lang, een dag per week, de tijd kreeg om een nieuw onderwijsconcept te ontwikkelen. Wilma: "Het waren lange, felle gesprekken over wat we precies vonden van leren en hoe kinderen moeten leren. Als je die visie over het concept eenmaal duidelijk hebt, en iedereen is het ermee eens, dan gaat het uitwerken van een leerlijn waarin alle kerndoelen zijn opgenomen, redelijk snel. Als je die leerlijn eenmaal hebt, dan wijk je daar ook niet meer van af." Uiteindelijk verhuisden Wilma en Adele terug naar hun oude gebouw, de locatie Wooldrikspark. Vanaf nul begonnen ze er 'hun' nieuwe school, Innova: in 2012 stroomden de eerste leerlingen in.

Adele: “Toen we eenmaal draaiden, hebben we de leerlingen twee eigen lokalen gegeven. Dat zijn praktische ruimtes geworden, met plekken waar ze individueel of in kleine groepjes kunnen werken. En ze hebben heel veel geleerd van alle ruzies bij de inrichting: de ene wilde dit, de andere dat.”

Is er ruimte voor groei bij deze onderwijsvorm?

Wilma: “De grens zit niet in het gebouw, maar in de mensen. Je moet zorgen dat er kleine teams blijven, waardoor docenten het grootste deel van de dag met één groep leerlingen bezig zijn. Want in dit onderwijs moet je echt contact maken met leerlingen, zodat je heel goed kunt zien waar ze mee bezig zijn en wat ze daarvan leren. Dat red je niet met vakdocenten die een paar losse uurtjes komen geven. We doen een groot beroep op de coachingsvaardigheden van docenten en het onderwijsondersteunend personeel. Het is raadzaam je mensen hiervoor op te leiden.”

ALS ER TWEE OF DRIE MENSEN ZIJN DIE DE LEERLINGEN GEEN VERTROUWEN GEVEN, DIE TERUGVALLEN IN HET OUDE SYSTEEM, DAN WORDT HET HEEL ERG ZWAAR

DOCENT

Hoe stel je die kleine teams samen?

Adele: “Zoek mensen met brede bevoegdheden. Een collega geeft bijvoorbeeld mens en maatschappij én Nederlands.”

Wilma: “Het zou een groot probleem zijn als we collega’s krijgen die niet in dit onderwijs geloven. Als er twee of drie mensen zijn die de leerlingen geen vertrouwen geven, die terugvallen in het oude systeem, dan wordt het heel erg zwaar. Daarom proberen wij elk jaar een of twee stagiairs, of jonge leerkrachten vast te houden. Zo krijg je nieuwe mensen binnen die al bekend zijn met ons onderwijsconcept.”

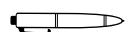
Adele: “We proberen bewust ook niet te veel met z’n tweeën te vergaderen. Innova moet geen voorstelling van ons beiden worden. De teamleden moeten voldoende inbreng hebben, en het concept verder dragen en uitwerken. Hoe geef je het uitgangspunt ‘maximale keuzevrijheid’ nu vorm in de praktijk? Hoe bedien je elke leerling inderdaad op maat? Hoe motiveer je leerlingen om optimaal en op een juiste manier gebruik te maken van de keuzevrijheid? Welke rol speelt coaching?”

TECHNOLOGIE

Welke rol speelt technologie?

Adele: “Leren gebeurt hier met alle moderne middelen die beschikbaar zijn. Ict speelt nu eenmaal een belangrijke rol bij gepersonaliseerd leren. Zowel voor het bijhouden van de voortgang van leerlingen in Magister, als voor het vergroten van de keuzevrijheid van de kinderen. Ze nemen een eigen laptop mee en op de schoolwebsite, die we in Moodle maakten, vinden ze de studiewijzer met het rooster, opdrachten, verrijkingsstof, extra opdrachten en bronnen. Hun werk wordt opgeslagen in Google Drive. En daarbij is de school natuurlijk afhankelijk van goede wifi. Het systeem is helaas niet altijd stabiel en dan vragen we hun gebruik van bandbreedte te matigen.”

TIPS VAN INNOVA

Bedenk het onderwijsconcept met een divers team.

Je hebt mensen met verschillende vaardigheden nodig. Dromers, doeners, maar ook handelaren zijn onmisbaar; het concept moet je immers 'verkopen' aan de raad van toezicht en aan de ouders van nieuwe leerlingen.

Formuleer je onderwijsconcept in één zin. Doe dit met z'n allen.

Dat geeft richting en houdt je scherp: je kunt nieuwe ontwikkelingen er steeds aan toetsen.

Laat je schoolgebouw inrichten door de leerlingen. Zij weten

waaraan ze behoefte hebben, bijvoorbeeld plekken waar ze in kleine groepjes kunnen werken. Als er nog geen leerlingen zijn, maak dan een klankbordgroep met leerlingen die al zijn aangemeld.

Probeer beginnende leerkrachten of stagiairs aan je te binden. Zo kweek je nieuwe medewerkers die vertrouwd zijn met je onderwijsconcept.

Haal je leerlingen uit hun comfortzone als je merkt dat ze steeds dezelfde aanpak kiezen bij het leren. Laat ze experimenteren: zo merken ze wat voor hen werkt en in welke situaties. Dat bereidt hen voor op een leven lang leren.

Geef de leerling vertrouwen, ook in het vmbo. Dan leren ze het beste. Doe daar geen concessies aan: als je stiekem toch de regie overneemt, voelen je leerlingen dat feilloos aan en is het effect weg.

Als een leraar ziek is, betekent dat toch

niet dat de leerlingen ook ziek zijn?

DIE MERKEN GEWOON VERDER

Hoe komen jullie aan lesstof en projecten?

Wilma: “Docenten hebben gedeeltelijk zelf hun lesstof ontwikkeld en maken veel gebruik van de Stercollecties van VO-content. Daarnaast zijn er klassen-setjes van methodes aanwezig en maken de docenten extra opdrachten, die ze regelmatig met andere vakken geïntegreerd als project aanbieden. En leerlingen verzinnen natuurlijk ook hun eigen projecten.

We merken wel dat docenten behoefte hebben aan een goed gestructureerde basisvoorraad ‘rijke’ opdrachten. Daarom hebben we ons in 2013 aangesloten bij Zo.Leer.Ik!”

LAAT JE SCHOOLGEBOUW INRICHTEN DOOR DE LEERLINGEN. ZIJ WETEN WAARAAN ZE BEHOEFTE HEBBEN

Wat is Zo.Leer.Ik!?

Adele: “Dat is een samenwerkingsverband van twaalf scholen in heel Nederland, geïnspireerd op het succesvolle, Zweedse Kunskapsskolan-concept. Die scholen willen gepersonaliseerd leren verder implementeren in hun onderwijs. Inmiddels is er een Nederlandse producent, Sens Leren, die samen met de Zweedse organisatie een Nederlands leerportaal bouwt. Dit is voor ons van cruciaal belang, want het beschikbare leer materiaal is nog niet ingesteld op gepersonaliseerd leren. Het zijn hapklare brokken, voor elke leerling hetzelfde. Waar wij behoefte aan hebben, is een leerportaal waarin leerlingen hun eigen route kunnen kiezen, en dus hun eigen manier van leren.”

Wat voor leerlingen lever je straks af?

Wilma: “Leerlingen die klaar zijn voor de toekomst, voor een leven lang leren. Maar ik maak me wel eens zorgen over onze havoleerlingen, die na drie jaar naar een andere locatie gaan. Die moeten daar wennen aan onderwijs waarin ze op een heel andere manier benaderd worden.”

Adele: “Als ze daarbij problemen tegenkomen, kijkt iedereen natuurlijk naar ons.”

Wilma: “Ze letten toch op ons. Een keer hoorde ik dat ‘Innova’ een rotje had gegooid in de sporthal. Ik zei: ‘Dat zal me een klap hebben gegeven, tachtig rotjes.’ O nee, het was er maar eentje. Maar daar worden wij wel als hele school op aangekeken.”

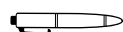
Is het ‘point of no return’ voor jullie bereikt?

Wilma: “Dat punt was al bereikt toen er een artikel in de krant stond dat we met 24 leerlingen gingen beginnen. Dan is er geen enkele reden meer om het terug te draaien. En ik wil zelf ook niet meer anders. Ik zou niet graag weer in een traditionele school werken. Omdat ik dan toch contact wil maken met mijn klas van dertig leerlingen, en dat is erg lastig als je gebonden bent aan één lesuur.”

Is innoveren roofofbouw?

Wilma: “Hier op school ben ik nooit moe. Maar in het weekend vroeg ik me wel eens af waar we aan waren begonnen, en hoe het verder moest.”

Adele: “Je trekt regelmatig ‘s avonds om half twaalf de schooldeur achter je dicht. Maar het geeft ook heel veel energie. Je kunt echt iets betekenen voor de kinderen. Wat is er mooier?”

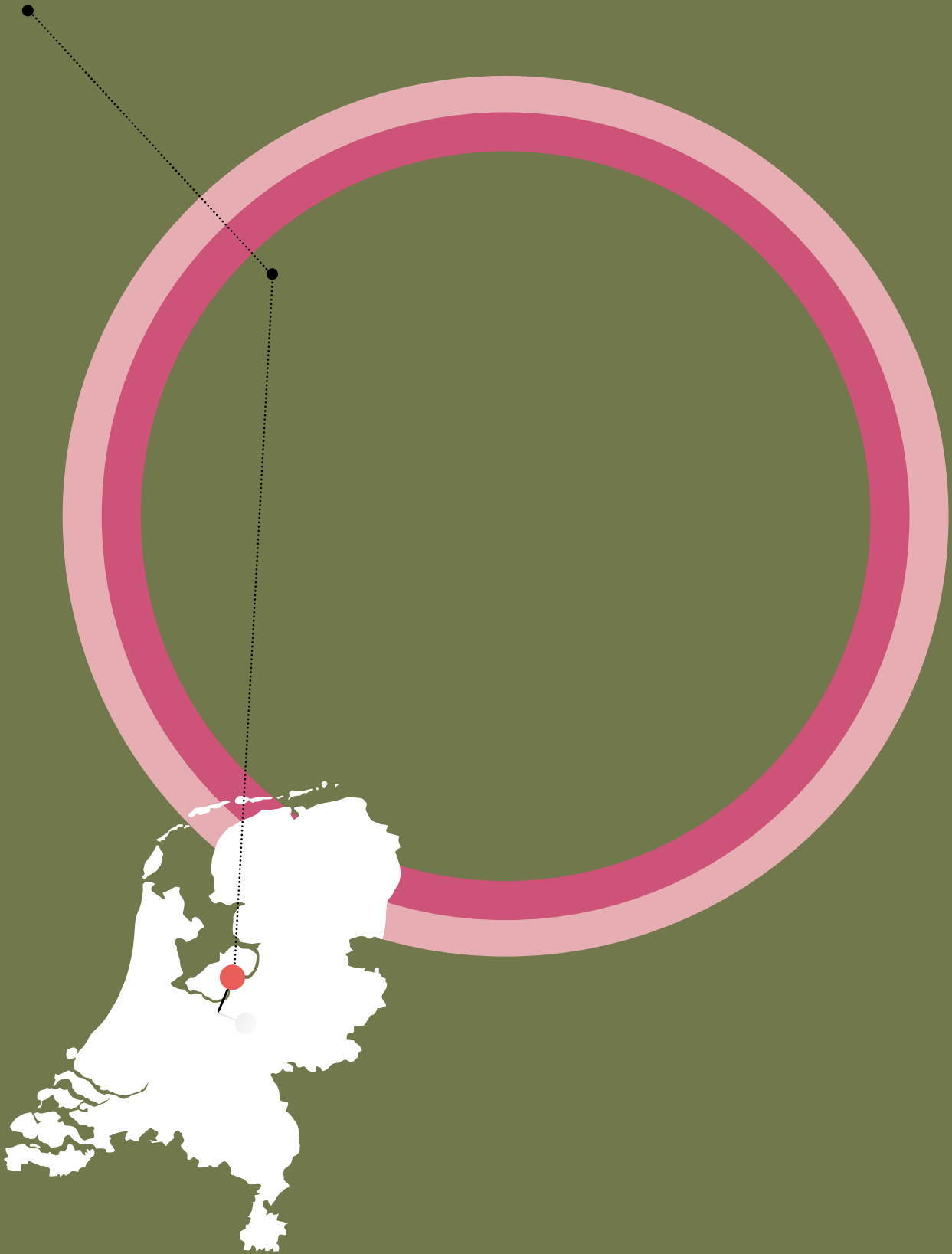

GEEN TOEGANG

Hoofdstuk 7

VATHORST COLLEGE

HOE HOUD JE KOERS ALS JE WILT BLIJVEN VERNIEUWEN?

STA AF EN TOE STIL OM VOORUIT TE KOMEN

Zelfstandig leren is één van de pijlers van het Amersfoortse Vathorst College. De innovatieve school bestaat tien jaar, heeft bijna duizend leerlingen en draait nu goed, maar dat ging zeker niet vanzelf. ‘Het is gelukt dankzij ons geweldige team en het bestuur dat ons bleef steunen.’

VATHORST COLLEGE

DE SCHOOL

NAAM: Vathorst College, Amersfoort

FUNCTIE: Voortgezet onderwijs, openbare school voor vmbo-t, havo en vwo.

ONDERWIJSVISIE: Kunst en cultuur, thematisch onderwijs, zelfstandig leren en digitale ondersteuning.

AANTAL LEERLINGEN: 920

AANTAL MEDEWERKERS: 93

LEEFTIJD: 12-18 jaar

OPGERICHT IN: 2005 (vanaf 2010 in het huidige gebouw)

WEBSITE: www.vathorstcollege.nl

Leerhuizen vormen de kern van jullie onderwijs. **Waarom? En hoe werkt een leerhuis?**

Elly Loman: “Een leerhuis is een ruimte ter grootte van zo’n vijf traditionele klaslokalen. In elk leerhuis – we hebben er zeven – kunnen maximaal vier klassen tegelijk. De leerlingen werken zelfstandig of in groepjes, in blokken van negentig minuten. En er zit een instructieruimte aan vast, waar je als leraar zo’n twintig minuten instructie mag geven.”

Paul Pashley: “De kracht van ons onderwijs is dat een leerling voor een deel zelf zijn tijd kan invullen. Er staat wiskunde op het rooster, maar na een korte instructie van de docent gaan de leerlingen aan de slag. De een gaat sommen maken, de ander moet bijvoorbeeld nog een presentatie voor geschiedenis voorbereiden. Zo leer je prioriteiten stellen. Die eigen verantwoordelijkheid zit verweven in alles wat we doen.

Het eerste jaar gebruiken we om de leerlingen op weg te helpen. We besteden veel aandacht aan het plannen en organiseren van het eigen werk. Sommigen kunnen uit zichzelf al goed plannen, of komen van een basisschool waar al erg zelfstandig wordt gewerkt. En voor leerlingen die er nog niet zo goed in zijn, hebben we een weektakensysteem met een stoplichtplanning: rood voor de opdrachten die ze nog moeten doen, oranje voor waar ze aan bezig zijn en groen voor de afgeronde taken.

In het begin van het eerste jaar plannen we ook alle zes weken van een lesperiode voor de leerlingen in, later alleen de eerste twee weken. En aan het einde van het jaar hebben ze het te pakken.”

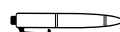
Dat zelfstandig plannen en werken, kan dat ook zónder leerhuizen?

Elly: “Hoe meer vrijheid je leerlingen geeft, hoe meer je hun autonomie aanspreekt. Dan gaan ze op hun eigen manier aan het werk, op de manier die bij hen past. Ze maken in hun hersenen dopamine aan en komen in een flow. En die vrijheid krijgen de leerlingen bijna automatisch in zo’n leerhuis: de ruimte maakt klassikaal, docentgestuurd onderwijs niet mogelijk.

Toen we in 2010 in dit gebouw kwamen, heerste er eerst euforie: wat een prachtig pand. Maar na een paar weken vroegen sommige docenten zich af of ze stukken van zo’n leerhuis konden gaan afschermen, door wanden te maken van gestapelde kluisjes van de leerlingen. Dan zouden er dus weer lokalen ontstaan. Ik dacht: o jee, hoe moet ik dáár nu mee omgaan? Uiteindelijk zijn we uitgekomen op een middenweg, halfhoge kastenwanden. Maar inmiddels vragen veel mensen of die wandjes weer weg kunnen. We ervaren ze nu als een barrière in het leerhuis, ze geven ons minder overzicht.”

VISIE

DE MENSEN

ELLY LOMAN (57)
rector

DRIJFVEER: "Ik wil jonge volwassenen de weg laten vinden die bij hen past. Dat doe ik gedreven en, hopelijk, met verstand van zaken."

WIE INSPIREERT JE?

"De 77-jarige schilder David Hockney, want hij blijft zich steeds ontwikkelen. Hij werkt nu bijvoorbeeld op een iPad. Hockney is geïnteresseerd in de wereld en voedt zichzelf met nieuwe, mooie en gekke dingen."

PAUL PASHLEY (42)
afdelingsleider jaar 1

DRIJFVEER: "Ik wil leerlingen helpen. En dan niet alleen bij het verwerven van kennis en vaardigheden, maar ook bij hun ontwikkeling als mens."

WIE INSPIREERT JE?

"Vroeger speelde ik op hoog niveau cricket en ik heb veel bewondering voor Peter Cantrell. Dat is een speler die elke week wist te bewijzen dat hij in de wereldtop thuishoorde. Het is alleen jammer dat hij zo'n individualist is: hij kon anderen niet meetrokken naar de top."

HOE WERKT HET VATHORST COLLEGE?

- ☞ Alle leerlingen zijn verdeeld over zeven leerhuizen. Een leerhuis bestaat uit een grote ruimte voor meer dan honderd leerlingen, waar ze zelfstandig en in groepjes werken. Daarnaast zijn er kleinere ruimtes voor instructie.
- ☞ De eerste twee jaar zijn er dakpangroepen: vmbo-t/havo en havo/vwo. Vmbo-t is vanaf het derde leerjaar homogeen samengesteld, havo en vwo vanaf het vierde leerjaar.
- ☞ In het onderwijs spelen dans, theater, muziek en beeldende vorming een grote rol.
- ☞ Het onderwijs wordt voor een groot deel gegeven aan de hand van thema's. In de onderbouw komen in drie jaar achttien cultuur-historische thema's aan de orde.
- ☞ In de thema's zijn aardrijkskunde, geschiedenis, economie, science en de kunstvakken zoveel mogelijk samengevoegd. Het vak Nederlands is ook volledig bij de thematische aanpak betrokken.
- ☞ Sommige vakken, zoals wiskunde, lenen zich minder of soms niet voor een integratie binnen een thema. Deze vakken worden dan afzonderlijk behandeld. In de bovenbouw laat de school de thematische opbouw meer los om de kennis van een bepaald vak te verdiepen.
- ☞ Het onderwijs is digitaal georganiseerd. Leerlingen maken gebruik van een eigen laptop. Vakgroepen plaatsen hun zelfgemaakte opdrachten, lesstof, uitleg, voorbeelden en hulpmiddelen op de elektronische leeromgeving van Moodle.
- ☞ De lesstof is een mix van zelfontworpen materiaal en bestaande methoden. Daarnaast benutten docenten buitenlandse sites (bijvoorbeeld Khanacademy.org), flipping the classroom en input van andere Pleion-scholen. In de onderbouw werken ze voor 90% met eigen materiaal, met Schooltas van Thieme (digitaal) en een enkel basisboek. In de bovenbouw is die verdeling 50/50.

Waarom spelen kunst en cultuur zo'n belangrijke rol in jullie onderwijs?

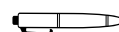
Elly: "De leeftijd van twaalf tot achttien jaar is een prachtige levensfase. Er gebeurt veel met je. Soms is het ook een onzekere, zoekende periode. Kunst is dan een mooie uitlaatklep voor je gevoelens. En de kunstvakken geven ons de ruimte om leerlingen te leren samenwerken."

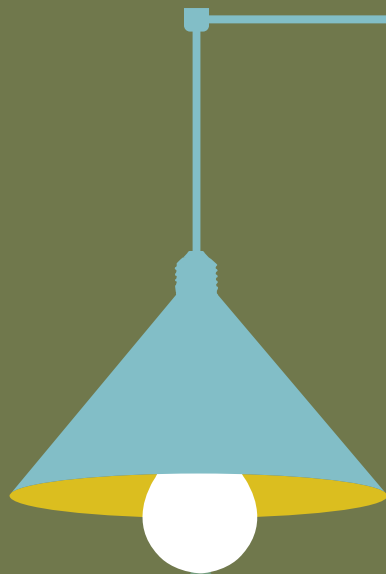
Paul: "Ik ben niet met kunst opgevoed, maar ik zie dat die vakken leerlingen helpen bij het ontwikkelen van hun persoonlijkheid. Daarnaast leren kinderen bij de kunstvakken vaardigheden die ze in alle facetten van hun leven nodig hebben: feedback geven en ontvangen, presenteren en samenwerken. Ze leren hun grenzen te verleggen en hun creativiteit wordt gestimuleerd."

HOE MEER VRIJHEID JE LEERLINGEN GEEFT, HOE MEER JE HUN AUTONOMIE AANSPREEKT

Had het Vathorst College ook een ander onderwerp kunnen kiezen om zich mee te profileren, zoals sport?

Elly: "Ik denk dat zo iets momenteel niet zou passen naast het kunstprofiel. Vanochtend was ik ontroerd door een voorstelling van leerlingen, waarbij ze met dans lieten zien hoe een middeleeuwse stad zich ontwikkelt. Dan staan de leerlingen echt in een creatieve modus. Muziek, theater en dans knallen rechtstreeks je hart in."

*Leerlingen zien bewegen
zonder gêne, om met
hun dans een verhaal
te vertellen*

**DAT IS
PRACHTIG**

Paul: “Leerlingen zien bewegen zonder gêne, om met hun dans een verhaal te vertellen, dat is prachtig. Al kunnen jongens dat lastig vinden. Basisscholen vertellen ons wel eens dat jongens daarom niet naar het Vathorst willen. Maar als ze hier eenmaal zijn, horen we van hun ouders dat die jongens het echt geweldig vinden. Dat ze zó vrij zouden worden, hadden ze niet verwacht.”

VISIE

Jullie onderwijs vindt gedeeltelijk plaats aan de hand van cultuurhistorische thema's. Waarom?

Elly: “We willen het liefst geen onderwijs geven in losse vakken, omdat de wereld nu eenmaal ook niet uit losse onderdelen bestaat: er is altijd samenhang. Maar die cultuurhistorische invulling, een keuze uit de begintijd, begint wel een beetje te knellen. We gaan de thema's breder maken, zodat je er bijvoorbeeld ook een onderwerp als duurzaamheid in kwijt kunt. Als je veel eigen materiaal ontwikkelt, dan wil je mee kunnen bewegen met de actualiteit.

Maar verder werken die thema's prima. Ik zie bijvoorbeeld dat het landelijk curriculum aardrijkskunde grotendeels nog hetzelfde is als dertig jaar geleden, en dat wij er als school in slagen om daar nog een schepje kennis bovenop te doen met onze thema's. Plus dat we er ook goede examenresultaten mee halen.”

Paul: “En vergeet de bijdrage aan de persoonsvorming niet. Door het zelfstandig werken binnen de thema's ontdekken de leerlingen ook hun eigen drijfveren, blokkades en voorkeuren.”

DOCENT

Is het moeilijk om docenten te vinden die passen bij jullie onderwijsconcept?

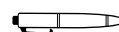
Paul: “Inmiddels hebben we zoveel naamsbekendheid dat we een bepaald slag docenten aantrekken. Wie al dertig jaar in het onderwijs zit en wil blijven doen wat hij of zij altijd al deed, zal hier niet snel solliciteren. En wie niet mee kan of wil in ons onderwijssysteem, zal het hier ook niet lang volhouden.”

Elly: “We zijn de afgelopen jaren snel gegroeid, we hebben zo'n zeventig mensen aangenomen. Bij de werving en selectie benadruk ik altijd dat mensen moeten weten waaraan ze beginnen. Ons onderwijssysteem is nooit af, dus denk mee. En wees gerust dwars, maar ga niet alleen aan de rem hangen. Die werving ging niet altijd goed, daar ben ik eerlijk over.

Het is belangrijk mensen ruimte te geven. Daarom organiseren we ook veel studiedagen voor de docenten. Waar staan we voor, welke cultuur willen we neerzetten, hoe pak jij bepaalde zaken aan? Je moet af en toe stilstaan om vooruit te komen.”

Paul: “Een van onze succesfactoren is dat we goede feedback geven. Met bijvoorbeeld intervisie en didactische coaching. Daarbij filmen we elkaar, waarna we de opnames bespreken. En dan blijft het niet bij 'goed gedaan'. Want wát ging er dan precies goed? Het proces in de groep, de inhoud van de lesstof, de houding van de docent? Didactische coaching is dé kwaliteitsimpuls van ons onderwijs.”

**WE WILLEN HET LIEFST GEEN ONDERWIJS
GEVEN IN LOSSE VAKKEN, OMDAT DE
WERELD NU EENMAAL OOK NIET UIT
LOSSE ONDERDELEN BESTAAT**

HET CONCEPT

Zo is het Vathorst College ontstaan

In Amersfoort schiet rond 2005 de Vinex-wijk Vathorst uit de grond. In een nieuwe wijk hoort natuurlijk een nieuwe school. En, zoals dat vaker gaat in Vinex-wijken, ontstaat het idee dat die school ook best vernieuwend onderwijs kan verzorgen.

Zo ontstond in 2005 het Vathorst College, waar kunst, cultuur en thematisch onderwijs centraal staan. De huidige rector, Elly Loman, trad aan in 2008: "De eerste directeur had echt een geweldig concept neergezet. Maar in het derde jaar dreigt vernieuwend onderwijs een beetje in te zakken, en dat gebeurde ook hier. De euforie van het pionieren is verdwenen, het eindexamen komt in zicht – in elk geval van het vmbo – en de ouders beginnen vragen te stellen. Worden hun kinderen wel goed voorbereid op het examen, gaan ze het wel halen?"

Ook begonnen de aanmeldingen iets terug te lopen. De opdracht voor Elly was om de school meer te profileren en de bovenbouw goed op poten te zetten. Ze had zin in vernieuwing: "Van huis uit ben ik lerares aardrijkskunde. En ik zag dat de leerlingen soms ongemotiveerd in de banken hingen, omdat wij, de docenten, ze niet genoeg wisten aan te spreken met ons onderwijs."

Vóór haar overstap naar het Vathorst College was ze conrector in Hoorn. Elly: "Daar heb ik geprobeerd om mijn team mee te krijgen bij de invoering van de nieuwe Tweede Fase van het voortgezet onderwijs. Dat lukte maar gedeeltelijk. Ik wilde daarom heel graag écht ver gaan vernieuwen."

Ze startte gesprekken met alle medewerkers van het Vathorst om te achterhalen wat het hart van de school was. Daar kwamen vier pijlers uit: kunst en cultuur, thematisch onderwijs, zelfstan-

dig leren en digitale ondersteuning. Ze zette, heel praktisch, het eindexamenjaar vmbo op poten. "Toen onze eerste lichter leerlingen eindexamen gingen doen, was er nog geen programma van toetsing en afsluiting. En geen enkele docent had ooit eerder een examenklas gedraaid. Daar schrok ik wel van." Meteen koppelde ze de onervaren docenten aan collega's die wel ervaring hadden met examenklassen. Elly: "Ik heb gezegd: 'Wat er ook gebeurt, we gaan een onwijs goed resultaat neerzetten.' En van onze eerste lichter is inderdaad honderd procent geslaagd." Inmiddels gaat het heel goed met het Vathorst College: er zijn bijna duizend leerlingen en er is dit schooljaar een maximum aantal eerstejaars afgesproken. Elly: "Met dank aan het geweldige team en het bestuur, dat ons ook in mindere tijden bleef steunen."

Elly: “Helemaal in de lijn van John Hattie, de onderzoeker die benadrukt hoe belangrijk feedback is. Voor leerlingen, maar vooral voor onszelf als lerend team. We moeten met elkaar in gesprek blijven. Vernieuwen en de flexibiliteit die daarbij hoort, dat vraagt veel van mensen. Het moet niet zo zijn dat ik zeg: ‘Zo moet het.’ We bouwen ons onderwijs samen, wel zorg ik ervoor dat we op koers blijven. Het is de weg van de lange adem, en we kunnen trots zijn dat we op die innovatieve weg zijn. Haal energie uit wat goed gaat.

Kijk, als iemand zegt: ‘Maar Elly, ik kan dit nog niet. Mag ik training op dat gebied?’ Prima, natuurlijk. Het kan alleen niet zo zijn dat een docent meldt: ik werk altijd vanuit de ‘busopstelling’ en ik stuur ook leerlingen de klas uit. We willen je helpen, maar het moet duidelijk zijn voor leerlingen en ouders wat we hier doen. En dat betekent soms dat je afscheid moet nemen van mensen.”

TECHNOLOGIE

Welke rol speelt ict op het Vathorst College?

Elly: “Het was voor ons vanzelfsprekend dat we digitaal aan de slag gingen. En de rol van ict is verder langzaam gegroeid door ‘trial and error’. Het begon met: hoe bewaar je je documenten en presentaties in de digitale boekenkast? En inmiddels hebben we een fijne leeromgeving gebouwd in Moodle. Dat is een gratis, open leeromgeving, die je weer verder kunt ontwikkelen en aanpassen. Alle lesstof en opdrachten staan erin. Maar we werken ook in de cloud, bijvoorbeeld met Google Docs. En ongemerkt gebruiken we toch veel verschillende systemen, zoals Gmail, en Magister voor de administratie. Nu zijn we aan het nadenken of we al die toepassingen niet kunnen bundelen in één overzichtelijk dashboard, of op een platform waarvandaan ze allemaal te benaderen zijn.”

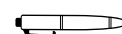
HET KAN ALLEEN NIET ZO ZIJN DAT EEN DOCENT MELDT: IK WERK ALTIJD VANUIT DE ‘BUSOPSTELLING’ EN IK STUUR OOK LEERLINGEN DE KLAS UIT

Paul: “Want er ontstaat toch wildgroei. Er doken bijvoorbeeld eigen websites van vakgroepen op. Dat is prima, maar leerlingen en ouders wisten niet meer waar ze bepaalde informatie konden vinden. We zijn nu bezig om de zaak weer te stroomlijnen.”

Werken jullie met methodes of digitale programma’s?

Paul: “Bij ons staat de didactische aanpak voorop: hoe willen we werken met de leerlingen? Docenten produceren bij een groot aantal vakken vervolgens eigen digitale opdrachten en lesmateriaal. Ook daar ontstond enige wildgroei en daarom hebben we een format opgesteld dat voorschrijft op welke manier je materiaal eenduidig en herkenbaar maakt voor de leerlingen.”

Elly: “Iedereen mag zelf lesmateriaal uitwisselen, de een maakt daar meer gebruik van dan de ander. Laatst was iemand op het IJburg College om te kijken hoe ze het daar doen. Als ze mooie dingen maken, dan delen ze hun documenten bijvoorbeeld in Google Docs. Ook daarin wil ik de ruimte geven. We zijn een beetje af van alles organiseren aan de voorkant. En uiteindelijk is iedereen toch stiekem trots als ze zelfgemaakt materiaal kunnen gebruiken. Dat blijft.”

TIPS VAN HET VATHORST COLLEGE

☞ Stel een goed team samen.

Bouw een team van ervaren en onervaren krachten, jong en oud, mensen uit het onderwijs en uit een ander vak. Een mooie mix werkt het beste.

☞ Bedenk of alle teamleden willen vernieuwen.

Als je dat niet zelf kunt kiezen, bijvoorbeeld bij een bestaande school, bespreek dan: willen we dit echt? Zoek samen de noodzaak.

☞ Bedenk of alle teamleden kunnen vernieuwen.

Wij zijn niet allemaal vernieuwers. Bied mensen scholing aan als ze wel de motivatie hebben, maar nog niet de kunde.

☞ Inspireer en overtuig teamleden.

Als je niet je mensen kunt kiezen, dan moet je eerst inspireren en overtuigen dat vernieuwing noodzakelijk is. En als je merkt dat de meerderheid het begint te voelen, dan gaan!

☞ Vernieuw door regelmatig stil te staan.

Neem de tijd voor vernieuwing. Organiseer minstens vijf studiedagen per jaar om te onderzoeken of je nog op koers ligt. Halen we onze wensen en visie? Blijf je afvragen of wat je doet nog innovatief is.

☞ Neem een fluïde horizon.

Zorg dat je visie nog niet zo is ingevuld

dat je niks kunt met nieuwe inzichten die je gaandeweg opdoet. De koers blijft hetzelfde, maar misschien loopt de weg niet via A, maar B.

☞ Bekijk hoe je je onderwijsstelsysteem dynamisch houdt.

Zorg dat je hypes kunt filteren. Hoe kijk je bijvoorbeeld naar robotisering? Benut hier de kracht van samenwerkingsverbanden als Pleion.

☞ Geef niet zomaar op.

Vernieuwen is een kwestie van de lange adem.

Bespaart het geld, zelf digitaal lesmateriaal ontwikkelen?

Elly: “De wiskunde-sectie gaf aan niets te kunnen met het digitale materiaal op internet en wilde een boek. Dat vond ik goed als ze ook met een plan kwamen om het boek geleidelijk aan te vervangen door zelf digitaal materiaal te maken. We kunnen dat bekostigen door het geld dat we op methodes besparen.

Dus ja, we houden geld over van de boekenvergoeding. En dat geld geven we uit aan schrijftijd. Al zou ik graag nog meer tijd willen geven aan docenten om lesmateriaal te actualiseren of nieuwe dingen te ontwikkelen. Tijd is daarbij het pijnpunt. Of eigenlijk een OCW-hobbel, want docenten moeten veel lesgeven, er is maar weinig ontwikkeltijd.”

Paul: “Onze aanpak, waarbij leerlingen veel digitale opdrachten maken, zorgt wel dat we onszelf soms gek maken met nakijkwerk, terwijl de computer aardig wat van dat werk van ons zou kunnen overnemen. Daar is nog een wereld te winnen.”

Hoe geven jullie 21ste eeuwse vaardigheden een plek in het curriculum?

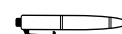
Elly: “In het eerste en het tweede jaar hebben wij mediawijsheid op het programma staan, want we gingen er iets te veel van uit dat de leerlingen ‘digital natives’ waren: dat ze alles al wisten. Vooral brononderzoek doen en het interpreteren van zoekresultaten levert problemen op. We leren kinderen nu kritisch kijken naar wat ze op internet vinden. Daarnaast besteden we in het eerste leerjaar ook aandacht aan praktische zaken als het organiseren van al je werk op je eigen laptop. En we leren leerlingen hoe ze binnen Google Drive documenten kunnen delen, zodat ze samen in hetzelfde document kunnen werken aan een presentatie of werkstuk.”

UITEINDELIJK IS IEDEREEN TOCH STIEKEM TROTS ALS ZE ZELFGEMAAKT MATERIAAL KUNNEN GEBRUIKEN

En hoe meet je die vaardigheden?

Paul: “We onderzoeken dat nu met enkele andere Pleion-scholen, Kennisnet en TNO. TNO heeft een test ontwikkeld waarmee je zaken als zelfstandigheid en samenwerkend leren in beeld kunt brengen. Die digitale test hebben we al eens toegepast, en we zagen dat onze leerlingen vorderingen maken op het gebied van samenwerkend leren. We zijn hierover in gesprek met de Onderwijsinspectie, die dit onderzoek met warme belangstelling volgt. Ook de inspectie is gebaat bij een goede manier om deze vaardigheden met scholen te kunnen bespreken.”

Elly: “De samenwerking via Pleion blijkt hierbij ook een mooie manier om met nieuwe ontwikkelingen kennis te maken en om ervaringen te delen. We hebben veel steun aan elkaar. Van een losse vereniging, worden we steeds meer een groep met van elkaar lerende scholen. En naast de kring van schoolleiders willen we binnen Pleion graag een kring van docenten opzetten, zodat ook docenten van verschillende scholen van elkaar kunnen leren.”

OBSTAKELS

Pionieren is arbeidsintensief. Jullie zijn tien jaar bezig: wordt het makkelijker met de jaren?

Elly: “Het blijft hard werken. Ik zie op dit moment bijvoorbeeld dat de mensen in onze vmbo-t het soms moeilijk hebben. Ik geef zelf ook les, en ik weet dat ik die leerlingen óók wel eens achter het behang zou willen plakken. In dit onderwijs moet je als leerkracht dan een groter gedragsrepertoire hebben.”

Paul: “Want wij sturen nóóit iemand het lokaal uit. Ik werk hier vier jaar, maar er is nog nooit een leerling naar me toegestuurd. Dat was op mijn vorige school wel anders. We gaan steeds in gesprek: wat gebeurt er nu, wat deed dat met je? En dan proberen we de relatie te herstellen. Dat is mooi, maar het blijft ontzettend arbeidsintensief.”

Elly: “Ik hoorde laatst de metafoor dat jongvolwassenen op een hele grote olifant zitten: hun emoties. En dat die olifant soms alle kanten op knalt. Dat hoort bij de leeftijdsgroep. En de kunst is om daar als docent rustig bij te blijven. De ene keer lukt dat beter dan de andere.”

TOEKOMST

Waar staan jullie over vijf jaar? Hoe groot gaan jullie worden?

Elly: “We hebben 920 leerlingen, en 970 is echt het maximum voor dit gebouw en onze didactische aanpak. Daarom hebben we een groeibeperking ingesteld: volgend jaar kunnen we niet meer dan 170 nieuwe brugklassers toelaten.”

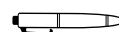
Paul: “En we proberen te sturen in onze voorlichting. Want dit is een jonge wijk, met heel veel kinderen. We willen liever niet dat ouders uit gemak gaan kiezen voor de dichtstbijzijnde school. We hopen dat ze echt voor ons onderwijsconcept komen.”

DE VERHOUDING TUSSEN TRADITIONEEL ONDERWIJS EN VERNIEUWEND ONDERWIJS IS NU IN NEDERLAND ZO’N 80/20. DAT ZOU VAN MIJ BEST 50/50 MOGEN WORDEN

Elly: “Er zijn genoeg goede scholen die het op een andere, traditionele manier doen. En dat moeten ze vooral ook blijven doen. Nou ja, de verhouding tussen traditioneel onderwijs en vernieuwend onderwijs is nu in Nederland zo’n 80/20. Dat zou van mij best 50/50 mogen worden.”

Paul: “Ik zal niet zeggen dat het Vathorst College voor elk kind geschikt is. Een leerling die echt meer aan het handje genomen wil worden, kan beter niet voor ons kiezen. Maar andere scholen zouden best wat kunnen leren van de manier waarop wij ons onderwijs vormgeven. Al was het alleen maar omdat het bij ons wél lukt om de leerlingen gemotiveerd te houden.

Er zijn ook steeds meer traditionele scholen op zoek naar een manier om onderwijs te bieden die beter past bij de huidige generatie leerlingen en de moderne maatschappij. Die bezoeken ons en denken dan: ja, daar moeten we naartoe!”

Maar als je schip tegenwind krijgt,
DAN BLIJF JE OP KOERS.
En of het dan linksom of rechtsom gaat,
WE KOMEN ER

ALS JE ONDERWEG NIEUWE INZICHTEN OPDOET, DAN IS HET BELANGRIJK DAT JE VISIE NIET ZO DICHTGETIMMERD ZIT DAT JE DIE NIET MEER KUNT AANPASSEN

Wat is het geheim van jullie succes?

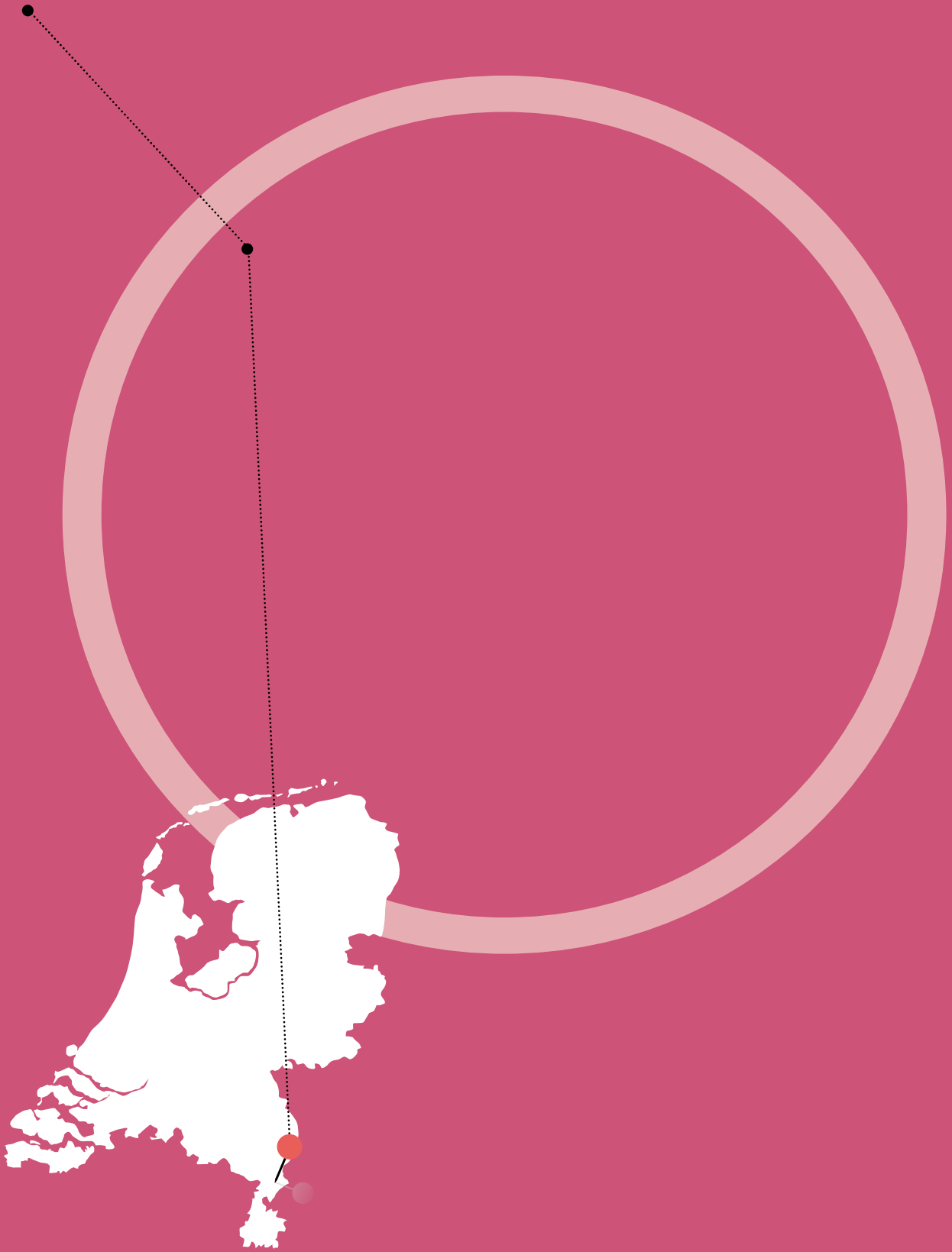
Elly: “Toen ik hier kwam, moesten we kantelen. Het liep niet helemaal lekker en dan analyseer je waarom dat zo is. Als je onderweg nieuwe inzichten opdoet, dan is het belangrijk dat je visie niet zo dichtgetimmerd zit dat je die niet meer kunt aanpassen.

We hebben de laatste zeven jaar gebikkeld om dit resultaat te bereiken. Dat is een lange adem. Het is jammer als je bijvoorbeeld bij een pilot van een jaar vernieuwend onderwijs ziet dat bestuurders, zodra ze weerstand krijgen, meteen de stekker eruit trekken. Ik ben blij dat destijds, met het Nieuwe Leren, de durf er was om iets nieuws te beginnen. Daar hebben wij op voortgeborduurd. Maar als je schip tegenwind krijgt, dan blijf je op koers. En of het dan linksom of rechtsom gaat, we komen er.”

Hoofdstuk 8
NIEKÉE

HOE ORGANISEER JE VOLLEDIG VRAAGGESTUURD ONDERWIJS?

ZORG DAT DE LEERKNOP AANBLIJFT

Dag lesrooster, dag vakken, dag toetsen – en wellicht zelfs dag centraal eindexamen. Agora, een concept binnen vmbo-school Niekée in Roermond, gaat uit van volledig vraaggestuurd onderwijs voor alle niveaus. ‘Ik vraag me af waarom leerlingen en ouders het traditionele onderwijs nog accepteren.’

NIEKÉE

Wat is jullie visie op leren?

Sjef Drummen: “Dat je kinderen continu in een situatie moet brengen waarin ze zelf antwoorden op hun vragen gaan zoeken. Dan komen ze in een flow en gaan ze zichzelf ontwikkelen. De afgelopen jaren gebeurde dat bij Niekée nog voornamelijk in de Wings-uren, maar met Agora gaan we volledig vraaggestuurd werken.”

Martin Peters: “Bij Agora werken de leerlingen de eerste twee maanden in een gemeenschap, dat is de basis. Ze investeren eerst in relaties, daarna komen de prestaties. Tot slot presenteren de leerlingen aan hun ouders wat ze over twintig jaar doen, als toekomstperspectief. Dat zijn indrukwekkende momenten, vooral voor de ouders, die zitten daar soms met vochtige ogen.”

Sjef: “En dat betekent natuurlijk niet dat de leerlingen niet meer mogen afwijken van dat idee: een half jaar later willen ze misschien weer wat anders, dat hoort bij de leeftijd. Maar het gaat erom dat ze nadenken over de toekomst: dat geeft motivatie om naar een doel te werken.”

Martin: “De leerlingen die Agora volgen, starten elke dag met een bijeenkomst. Daarin bespreken we wat er aan de hand is in de wereld of in het persoonlijk leven van leerlingen. Daarna maken de leerkrachten een globaal dagprogramma: de leerlingen kunnen bijvoorbeeld kiezen voor techniek, koken, taal of rekenen. Dat zijn geen klassieke lessen, de leerlingen vullen ze zelf in. Zo is één leerling een cursus Chinees aan het volgen. Dat kan op allerlei manieren, bijvoorbeeld via internet, een externe instelling of via een privéleraar. Verder voeren leerlingen individueel of in groepjes projecten uit. Een leerling is bijvoorbeeld bezig met de elektrolyse van water: hij wil graag weten hoe dat werkt en hoeveel stroom je er voor nodig hebt. Andere leerlingen zijn zich samen aan het verdiepen in hoe de Tweede Wereldoorlog is verlopen in Azië, en wat voor effect dat had op de situatie in Europa.

Bij die onderzoeken gaan de leerlingen steeds uit van de denkcirkel: leervraag formuleren, onderzoek ontwerpen, onderzoek uitvoeren, presenteren en reflecteren. Ze moeten hun onderzoek ook verdelen over vijf verschillende aandachtsgebieden, die wij ‘werelden’ noemen: de wetenschappelijke, de maatschappelijke, de kunstzinnige, de ethische en de spirituele wereld. Bij de Egyptische piramides kun je bijvoorbeeld verdiepen in de godsdienstige kant of in de meekundige kant ervan. En de coach houdt in de gaten of al de verschillende werelden gedurende het jaar wel voldoende aan bod komen – de leerlingen moeten geen oogkleppen opzetten. “

Sjef: “Door te onderzoeken komen de leerlingen de kennis tegen die nodig is om de wereld te snappen. De ideale school is een mix van Harvard, de Efteling, een atelier, een boeddhistisch klooster en een marktplein. En alle leer-vragen zijn welkom: er is niets waar je je niet in kunt verdiepen.”

DE SCHOOL

NAAM: Niekée, Roermond

FUNCTIE: Voortgezet onderwijs, vmbo en sinds 2014 ook onderbouw havo en vwo.

ONDERWIJSVISIE: VIB leren; vertrouwen, inspireren en begeleiden. En daarnaast bij Agora volledig vraaggestuurd en gepersonaliseerd leren.

AANTAL LEERLINGEN: 450

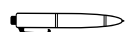
AANTAL MEDEWERKERS: 80 (55 fte)

LEEFTIJD: 12-18 jaar

OPGERICHT IN: 2007

BIJZONDER: Scholenbouwprijs (vo) in 2008

WEBSITE: www.niekee.nl,
www.agoraroermond.nl

DE MENSEN

SJEF DRUMMEN (62)
directielid Niekée en
'onderwijskunstenaar'

DRIJFVEER: "Ik ben van huis uit beeldend kunstenaar, en heb me 25 jaar lang een 'alien' gevoeld in het onderwijs. Al die structuur van roosters, lessen, vakken en examens zorgt voor een enorme frustratie. Bij mij en bij de leerlingen."

WIE INSPIREERT JE?

"Het leven zelf inspireert me."

MARTIN PETERS (36)
locatiedirecteur Niekée

DRIJFVEER: "Elk kind heeft recht op het onderwijs dat bij hem past. En ik heb vroeger zelf gemerkt dat dit in het traditionele onderwijs niet altijd lukt."

WIE INSPIREERT JE?

"Ik geloof niet zo in helden. Je moet de mogelijkheden krijgen om je te ontwikkelen, en die aangrijpen."

HOE WERKT NIEKÉE?

- ☞ Niekée startte in 2007. Kinderen kunnen binnen de school op vier manieren leren. Allereerst zijn er de klassieke instructielessen, gedurende 60% van de tijd. Verder worden er vakken gecombineerd binnen leergebieden, of de leerlingen doen onderzoek in (een deel van de) veertien arbeidsgebieden. Dan zijn er nog de 'Wings', speciale lessen waarvoor leerlingen zelf onderwerpen kunnen aandragen, en waarbij ze zelf hun leerproces vormgeven.
- ☞ De naam van deze lessen, Wings (vleugels), komen voort uit de naam van de school die overwinning betekent, afgeleid van de Griekse godin Nikè. De gedachte is dat een kind vleugels krijgt wanneer het een bijzondere prestatie levert, een overwinning behaalt.
- ☞ Het gebouw herbergt speciale ruimtes als beeldende ateliers, ateliers voor dans, muziek en drama, een geluidsstudio, een theater, college- en filmzalen, technische werkruimtes en een

restaurant. Er is ook een brugklas-huiskamer die door leerlingen en hun mentoren zelf is ingericht.

- ☞ Om de school meer te verbinden met de buitenwereld is er dit jaar een Seats2meet geopend. Niekée biedt gratis werkplekken aan, mét wifi, koffie en een lichte lunch die de leerlingen verzorgen. In ruil daarvoor laten bezoekers weten wie ze zijn en wat hun expertise is, zodat leraren en leerlingen weten welke kennis er welke dag gratis in huis is. De kosten verdient Niekée terug door vergaderruimten en flexibele kantoren te verhuren.

HOE WERKT AGORA?

- ☞ In augustus 2014 is een groep van 34 leerlingen begonnen met onderwijs volgens Agora.
- ☞ Binnen Agora zijn de vakken en het lesrooster afgeschaft. Leerlingen stellen hun eigen leervragen en beantwoorden die onder begeleiding van leerkrachten en hun mentor.
- ☞ Leerlingen starten elke dag met een bijeenkomst, daarna maken

de leerkrachten een globaal dagprogramma, waarbij de leerlingen kunnen kiezen voor een bepaalde richting, maar ze vullen de lessen zelf in.

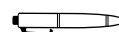
- ☞ Leerlingen voeren individueel of in groepjes projecten uit. Bij die onderzoeken gaan de leerlingen steeds uit van de denkcirkel: leervraag formuleren, onderzoek ontwerpen, onderzoek uitvoeren, presenteren en reflecteren. Ze moeten hun onderzoek ook verdelen over vijf verschillende aandachtsgebieden, de vijf 'werelden': de wetenschappelijke, de maatschappelijke, de kunstzinnige, de ethische en de spirituele wereld.
- ☞ Het concept heeft als uitgangspunt dat leren het beste in vrijheid plaatsvindt, vanuit de nieuwsgierigheid van kinderen: ze willen graag leren, de school ondersteunt dit proces. En het leren kan overal plaatsvinden. Er zijn geen grenzen tussen de vier leefwerelden: thuis, op school, op straat en virtueel.

Geen vakken, geen lessen... Hebben leerlingen geen structuur nodig?

Sjef: "Bij kinderen staat de leerknop standaard aan. En onderwijs is eigenlijk heel simpel: je moet gewoon zorgen dat je van de uitknop afblijft. Maar in het traditionele onderwijs drukken we die knop meteen in, al in de eerste weken, met al die structuur en repressie. En dan moeten de kinderen nog jarenlang door in het onderwijs."

Martin: "Aan de andere kant heeft geen school ter wereld zo'n dwingende structuur als Agora. Omdat we ons elke dag afvragen of deze stap voor dit kind op dit moment de juiste is. En zo nee, dan verzinnen we wat anders."

Sjef: "Een aantal kinderen is nu begonnen met het spel 'Dungeons and dragons'. Zo'n spel kan maandenlang duren. En één jongen, die wat narcistische trekjes heeft, heeft in het spel de rol van een heel hulpvaardige elf gekregen. Hij moet dus voortdurend anderen gaan helpen. Zal hij daar iets van leren? Het lijkt me wel. Dat je daar als docent over nadent, is toch veel waardevoller dan dat je je door de educatieve uitgevers laat voorschrijven welke lesstof je wanneer moet aanbieden?"

**WE
VRAGEN
ONS ELKE
DAG AF OF
DEZE STAP
VOOR DIT
KIND OP DIT
MOMENT DE
JUISTE IS.**

*En zo nee,
dan verzinnen
we wat
anders*

Waarom zijn jullie niet eerder gestart met Agora?

Sjef: “Het is geen verwijt aan het verleden, maar de techniek was er nog niet klaar voor.”

Martin: “Als je onderwijs gaat personaliseren, moet je een heel goed overzicht hebben van wat elk kind aan het doen is. Want een leerling bedenkt een leervraag, gaat die beantwoorden en komt daarbij weer allerlei deelvragen tegen. Je moet goed in kaart brengen waar hij of zij is, in het proces. Wat gebeurt er qua planning, acties en wat zijn de resultaten op het gebied van kennis, vaardigheden en ambities?”

Sjef: “We hebben contact met een bedrijf in Berlijn dat een volgsysteem maakt op basis van de denkcirkelmethode die wij gebruiken. Ze maken software die van oorsprong wordt gebruikt voor het managen van ict-projecten. Dat bedrijf ontwikkelt nu voor ons een onderwijstoepassing. Dat systeem is constant aanpasbaar en biedt overzicht voor docenten en ouders. Volgend jaar zijn we in staat om de leerontwikkeling van elk kind te volgen op uurniveau. Samen met andere scholen hebben we een NRO-subsidieaanvraag gedaan voor onderzoek naar het denkmodel achter het systeem. Uiteindelijk zal deze ontwikkeling de noodzaak van examinering overbodig maken, omdat je de ontwikkeling en de prestaties van de leerlingen door de hele schooltijd heen precies kunt volgen.”

DE IDEALE SCHOOL IS EEN MIX VAN HARVARD, DE EFTELING, EEN ATELIER, EEN BOEDDHISTISCH KLOOSTER EN EEN MARKTPLEIN

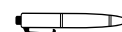
Hoe sluit Agora straks aan op het centraal schriftelijk eindexamen?

Martin: “We onderzoeken met een projectgroep hoe we kunnen komen tot diplomering. Ik zeg niet dat die diplomering via het centraal schriftelijk eindexamen hoeft te lopen.”

Sjef: “Dat hele eindexamen heeft zijn langste tijd gehad, zoals ik al zei.”

Martin: “Het is raar om op één dag te testen wat een kind de afgelopen drie of vier jaar heeft geleerd. Veel belangrijker is dat we ook hun ontwikkeling willen laten zien.”

Sjef: “En hun lef, hun ambitie – dat is minstens zo belangrijk als hun kennis en kunde. Want de toekomst is onzeker: wij weten niet welke banen er over tien jaar zijn, dus kunnen we de leerlingen daar ook niet op voorbereiden. We kunnen de kinderen wél leren om zich zeker te voelen in de veranderende wereld, om vastberaden de onzekerheid van morgen te omhelzen. En dat kunnen ze, omdat ze hier hebben geleerd zich te blijven ontwikkelen.”

HET CONCEPT

Zo is Niekée ontstaan

Tien jaar geleden had de Stichting Onderwijs Midden-Limburg (SOML) drie noodlijdende scholen in Roermond. Die scholen moesten fuseren en kregen samen één nieuw gebouw. Sjef Drummen was schoolleider van een van die scholen. "Bij de eerste bijeenkomst hebben we tegen elkaar gezegd: wie we niet gaan vragen hoe dat gebouw eruit moet zien, zijn de leraren."

Dat is natuurlijk tegen elke managementregel in. Sjef: "Want je moet toch draagvlak creëren? Maar dan krijg je meer van hetzelfde. Vraag het aan negentig leraren en je krijgt een gebouw dat je een zesje geeft, omdat het de uitkomst van de gemiddelde smaak is." Daarom gingen de drie oprichters zelf met de architect aan het werk. Ze kregen carte blanche van het bestuur. "We zeiden: 'We zien wel waar we uitkomen,

desnoods worden we gedegradeerd tot conciërge als het mislukt.' Maar het werd een prachtig gebouw, met allerlei verschillende leer- en werkplekken."

De oprichters stelden zichzelf ook de vraag wat 'leren' eigenlijk is. Sjef: "Het antwoord was: leren is groeien. Of in iets andere woorden: onderwijs is het optimaliseren van de zelfontplooiing van de leerling. En die zelfontplooiing staat hoog in de behoeftepiramide van Maslow."

Wie eenmaal uitgaat van groei en zelfontplooiing, maakt volgens Sjef totaal andere keuzes in het onderwijs. Bij de start van Niekée was dat nog relatief bescheiden: er was ruimte voor projectonderwijs, het meest vernieuwend waren de 'Wings': uren die in samenspraak met de leerlingen worden ingevuld.

Sjef: "Dat was Niekée 1.0."

Zo is Agora ontstaan

Het onderwijsconcept Agora ontwikkelde Sjef Drummen samen met Jan Fasen van SOML in co-partnerschap met de Open Universiteit. Het concept is gebaseerd op diverse wetenschappelijke inzichten en de principes van onderzoekend leren. Gezamenlijk blijven ze het concept ontwikkelen. Agora gaat een grote stap verder dan Niekée, volgens de huidige locatie-directeur Martin Peters. "Daarbij laten we alle lessen en het rooster los, en gaan we uit van de leervraag van de kinderen. En dat betekent: 34 leerlingen, 34 leerroutes. We zullen daarbij ongetwijfeld tegen problemen aanlopen en er moet nog veel gebeuren. Agora is een stip op de horizon. Maar wel een fantastisch mooie stip."

Maar de kans bestaat dat de leerlingen straks toch gewoon centraal schriftelijk eindexamen moeten doen. Wat dan?

Martin: “Als we geen ander toetsstelsel vinden, dan leren we de kinderen maar een kunstje. Dan doen we het laatste jaar eindexamentraining, op de turbo. Vmbo-leerlingen die geïnteresseerd zijn in zelfontplooiing, kun je best in een paar maanden tijd het curriculum van vmbo-3 bijbrengen.”

Wat zijn de resultaten tot nu toe bij de examens?

Sjef: “Vorig jaar deden 126 leerlingen eindexamen en ze zijn allemaal geslaagd. Ook de jaren daarvoor hadden we goede resultaten, met meer dan negentig procent geslaagden. Alleen hadden we drie jaar geleden bij vmbo-t een te groot verschil tussen het schoolexamen en het centrale examen. Daarover heeft de inspectie ons kritische vragen gesteld, maar inmiddels is alles weer in orde.”

Martin: “We hebben daar geen last van gehad bij de aanmeldingen. Ouders interesseren zich ook niet zo voor de examenresultaten. Ze hopen vooral dat hun kind het leuk vindt om naar school te gaan.”

Sjef: “En als dat zo is, komt de ontwikkeling van die kinderen vanzelf weer op gang. Ik zeg altijd dat elk kind zonder hersenbeschadiging kan opklimmen tot hbo-niveau. Als dat niet lukt, ligt dat aan het onderwijs, want de sociaaleconomische positie van de ouders is doorslaggevend bij het slagen.”

OUDERS INTERESSEREN ZICH OOK NIET ZO VOOR DE EXAMENRESULTATEN. ZE HOPEN VOORAL DAT HUN KIND HET LEUK VINDT OM NAAR SCHOOL TE GAAN

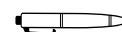
Martin: “Dat heb ik vroeger zelf ondervonden. Ik kreeg op de lagere school het advies om naar de lts te gaan, nu zou dat bbl heten. Ik ben toen op tafel gesprongen van boosheid, want ik kon nog geen hamer vasthouden. En ik haalde hogere cijfers dan mijn buurjongen, die naar de havo mocht. Maar hij was de zoon van de directeur en ik de zoon van een monteur. In de jaren daarna ben ik bij gratie Gods toch opgeklimmen tot hbo. Zo'n weg wil ik de kinderen van tegenwoordig besparen.”

Wat is de rol van ict in jullie onderwijs?

Sjef: “Met het volgsysteem dat het bedrijf uit Berlijn voor ons aan het bouwen is, kunnen we de vorderingen van de leerlingen goed in beeld krijgen. Verder staat of valt de inzet van ict met een goede infrastructuur, zodat de leerlingen bijvoorbeeld goede toegang tot internet hebben. Al vanaf de bouw van het pand hebben we een uitstekende wifi-verbinding. Dat klinkt logisch, maar dat wordt bij nieuwbouw nog wel eens vergeten.

De laptops die de leerlingen gebruiken zijn eigendom van de school. Door de komst van onverwacht veel leerlingen hadden we er bij de start in 2007 te weinig. We moesten een tijdje steeds twee leerlingen met één apparaat laten werken. Dat gaf veel gedoe, en dat sudderde nog wel een tijdje door. Maar inmiddels heeft elke leerling een eigen laptop of tablet.

TIPS VAN NIEKÉE

☞ **Deconditioneer je leerlingen, ouders en leraren.** Verbied woorden als 'klas', 'onderbouw' en 'proefwerk', maar praat over de ontwikkeling van kinderen. Dan ziet iedereen vanzelf dat er meer is dan traditioneel leren. Gebruik dus andere taal.

☞ **Regel goede technische voorzieningen,** zodat leerlingen bijvoorbeeld goede toegang tot internet hebben. Dat klinkt logisch, maar het wordt bij nieuwbouw nog wel eens vergeten.

☞ **Durf uit te gaan van de leer-vraag van het kind.** Laat het curriculum los, maak de docent

verantwoordelijk voor de leerlingen: hij of zij zorgt dat de leerlingen de juiste dingen leren door hun eigen leervragen te stellen.

☞ **Heb het lef om leraren de ruimte te geven** om te werken aan het vertrouwen van het kind. Om te doen wat goed is voor het kind. Dan komt het goed.

Daarnaast hebben we hier ook een lokaal met vaste computers. Die hebben we eigenlijk nergens voor nodig, behalve voor het afnemen van de examens. Want de regels schrijven voor dat dit alleen op een vaste computer mag.”

DOCENT

Was het moeilijk om goede leraren voor Agora te vinden?

Sjef: “Hier werken moet je liggen, maar je kunt het ook leren. Ik kocht een paar jaar geleden kippen bij een boer, en zette ze in mijn tuin. Een paar uur later stonden ze nog op dezelfde plek, als aan de grond genageld. Want dat waren ze gewend in de legbatterij. Het heeft een week geduurd voordat ze zich durfden te bewegen. Zo is het ook met een team: teamleden moeten leren omgaan met vrijheid.”

Martin: “Sommige leraren doen dat van nature al. Ik herinner me een van mijn eigen docenten van de middelbare school. Ik dreigde te blijven zitten op Frans, een vak dat ik zou laten vallen. De leraar gaf me een zes, op voorwaarde dat ik een zinnetje uit mijn hoofd zou leren: Je ne parle pas Français, pas du tout.”

Sjef: “Ik vraag wel aan leraren of zij kunnen inschatten welk niveau een leerling heeft. Het antwoord is dan meestal ‘ja’. Maar waarom dóe je dat dan niet gewoon? Waarom laat jij je als leraar voorschrijven dat een leerling op twee tiende punten moet zakken? Als jij denkt dat een leerling er klaar voor is, dan is dat zo.”

ZO IS HET OOK MET EEN TEAM: ZE MOETEN LEREN OM MET VRIJHEID OM TE GAAN

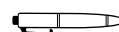
Martin: “We hebben bij Agora veel vertrouwen in kinderen, waarom zouden we dan niet net zoveel vertrouwen hebben in onze leraren?”

Sjef: “Op een gegeven moment kregen we veel zorgleerlingen binnen. Mijn zorgcoördinator vond dat we eigenlijk een ambulante begeleider moesten aanstellen. Ik zei: ‘Flauwekul, als de instroom verandert, moeten we die kinderen op een andere manier begeleiden.’ Dus ik heb de zaak voorgelegd aan de leraren: ‘Jullie krijgen een lesrooster waarop alleen de pauzes zijn ingevuld. Jullie moeten er verder voor zorgen dat de leerlingen na een jaar klaar zijn voor leerjaar twee. En voor de rest: succes. Wie heeft er zin in?’ Van de 25 teamleden solliciteerden er 17. Ik heb mensen moeten teleurstellen.”

Kunnen jullie echt alle leerlingen aan, ook zorgleerlingen?

Sjef: “We zitten op de hoek van een ‘krachtwijk’ en hebben 52 verschillende nationaliteiten in huis. We kunnen een heleboel leerlingen aan, ook zorgleerlingen. Maar op een gegeven moment gingen veel basisscholen hun zorgleerlingen standaard onze kant op sturen: wij bieden immers zóveel maatwerk. De aantallen dreigden ons boven het hoofd te groeien.”

Martin: “We hebben nu een ondersteuningsprofiel opgesteld, en binnen het samenwerkingsverband wordt er nu steeds gekeken welke leerlingen hier wel of niet passen. En het kan zijn dat een kind nu eerst een paar maanden naar het kennis- en expertisecentrum van het samenwerkingsverband gaat om in een groep te leren functioneren. Daarna komt hij naar ons toe.”

WAAROM LAAT JIJ JE ALS

LERAAR VOORSCHRIJVEN

DAT EEN LEERLING OP TWEE

TIENDE PUNTEN MOET ZAKKEN?

TOEKOMST

Hoe zien jullie de toekomst?

Martin: “We hebben nu 450 leerlingen in huis, en de vraag is of we moeten groeien. Ik heb me laten vertellen dat de optimale grootte van een school tussen de 450 en 500 leerlingen is. Dan kunnen docenten nog regelmatig samen pauze houden aan één tafel. Dan overleggen ze informeel over hoe zij het onderwijs uitvoeren. Dat voelt dan niet als een officiële vergadering, maar is minstens zo waardevol.

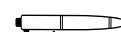
Maar over vier jaar hoeft niet iedereen volgens Agora te leren. Het leren moet op maat voor het kind zijn. Die leerlingen die dat graag op de Agora-manier doen, kunnen dat hier. Diegenen die liever de Niekée-manier kiezen, kunnen dat ook bij ons doen. En zowel Niekée als Agora blijven groeien. Of ze bij elkaar komen, weten we over vier jaar.”

Sjef: “Laatst was ik op een bijeenkomst waar ouders de school van de toekomst mochten ontwerpen. Aan het einde van de avond hadden ze een model ontworpen dat precies leek op wat wij hier bij Agora doen: zelfgestuurd leren, in plaats van tot drie uur 's nachts blokken voor een proefwerk en meer van die onzin.”

OVER VIER JAAR HOEFT NIET IEDEREEN VOLGENS AGORA TE LEREN. HET LEREN MOET OP MAAT VOOR HET KIND ZIJN

Martin: “Onderwijs wordt met onze aanpak steeds meer gepersonaliseerd. Daar is de tijdgeest ook naar: als je een auto koopt, kun je ook kiezen uit ongelooflijk veel opties waarmee je die auto precies op maat kunt maken.”

Sjef: “Ik vraag me eigenlijk af hoe lang ouders het traditionele onderwijs nog pikken. Stel dat er in een ziekenhuis op dezelfde manier wordt gewerkt als vijftig jaar geleden, dat zou niemand accepteren. Waarom dan nog wel in het onderwijs?”

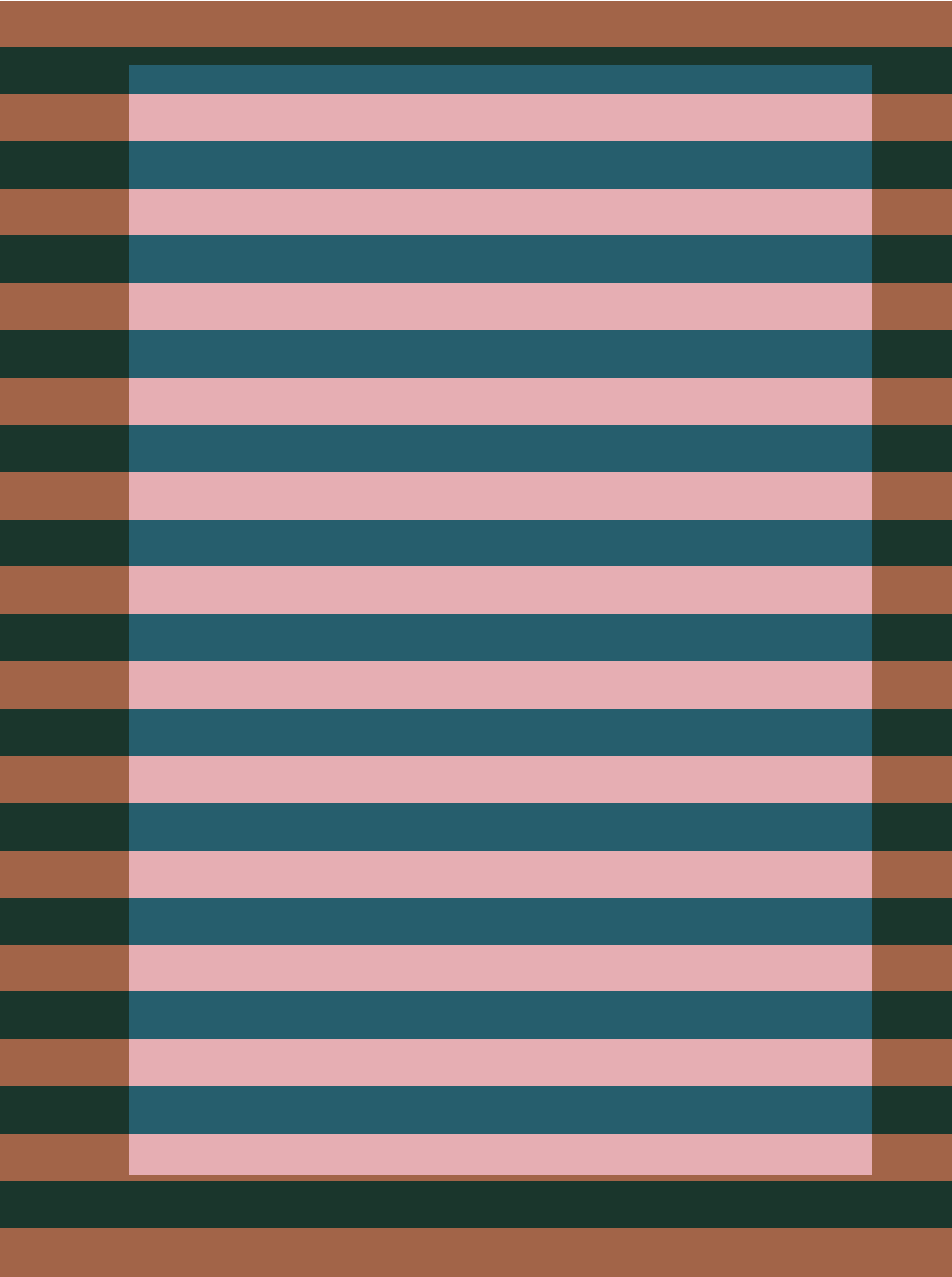

Hoofdstuk 9

CONCLUSIE

WAT LEREN WE VAN DEZE SCHOLEN?

Tot slot zetten we op een rij welke lessen je kunt trekken uit de ervaringen van deze acht scholen.

CONCEPT & VISIE

Hoe vertaal je deze naar de praktijk?

ICT: REALITEIT, VERWACHTINGEN & AANBEVELINGEN

Wat is de huidige situatie, wat zijn de verwachtingen en welke aanbevelingen geven we om tot de ideale situatie te komen?

VERANDERTIPS

Wat zijn de voornaamste verandertips uit de praktijk?

* het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2003)

CONCEPT & VISIE

Waarom nieuwe concepten?

Alle scholen die we in dit boek beschrijven, ontwikkelden hun nieuwe onderwijsconcept vanuit een pedagogische ambitie. Meestal ligt aan de concepten het knagende besef ten grondslag dat we onze leerlingen in een reguliere school geen recht doen. De school is immers door de eeuwen heen geëvolueerd tot een instituut waarin het systeem leidend is, gericht op de gemiddelde leerling. Het onderwijs is nog steeds in hoge mate aanbodgestuurd. De leerling past in dit aanbod, of heeft pech.

In zijn inmiddels beroemde 'TEDtalk' noemde Sir Ken Robinson de school een kweekplaats voor werkers in de industrie. Deze vraag uit de industrie is allang achterhaald. Er is nu vraag naar diversiteit: talent op allerlei gebieden. Nederland wil zich in de wereld onderscheiden als een kennisland. Al jaren komen er vanuit Den Haag signalen dat scholen de kernvakken daarom op hoog niveau moeten aanbieden. En de laatste tijd ligt de nadruk met name op rekenen en taal. Tegelijk maken beleidsmakers duidelijk dat ieder talent ontwikkeld moet worden, en dat er voor iedereen passend onderwijs georganiseerd moet zijn. Dit is nu juist waar de schoen wringt, vertelden de mensen die we spraken.

De een komt tot de conclusie dat we kinderen dan ook veel meer onderwijstijd moeten bieden, de ander vestigt de aandacht op het feit dat door bovenmatige aandacht voor de kernvakken, andere belangrijke vaardigheden over het hoofd worden gezien. Maar vrijwel iedere geïnterviewde stelt dat we deze ambities alleen kunnen waarmaken, als de leerling zelf centraal komt te staan. De leerling centraal. Het is een beladen begrip, omdat het een veelgebruikte term is: aanwezig in visiedocumenten van scholen, maar vaak niet verder uitgewerkt in het onderwijs. De schoolorganisatie en het programma zijn meestal leidend.

De scholen in dit boek voelen de urgentie om het kind, zijn talentontwikkeling, welzijn, lerend vermogen en ontwikkeling als (mede)mens, als uitgangspunt te nemen. Daarna beredeneerden ze de consequenties voor de organisatie van de school, voor het samenstellen van het team, voor het programma, de materialen, de faciliteiten én de manieren waarop ze het kind dan willen volgen.

Visie

In dit boek bieden de scholen in acht varianten onderwijs aan vanuit de volgende, bij elkaar horende, visies:

- We gaan uit van de nieuwsgierigheid en verwondering van het kind;
- We moeten het kind vertrouwen, vrijheid en zelfstandigheid geven, en daarmee eigenaarschap over zijn ontwikkelproces;
- We spannen ons in om alle capaciteiten en talenten die in het kind zitten, naar boven te halen;
- Als school zijn we adaptief: kind, ouder en school passen zich maximaal aan elkaar aan.

Hoe vertaal je een visie naar de praktijk?

Alle scholen vertalen op geheel eigen wijze hun visie naar een praktische uitwerking in het leerplan. De verschillende uitgangspunten en benaderingen die de directeuren en teamleden in hun verhalen beschrijven, kunnen we visualiseren en ordenen met behulp van het curriculaire spinnenweb van SLO (Van den Akker, 2003). *

Leerdoelen

De kerndoelen staan natuurlijk vast, maar in alle concepten is een persoonlijk ontwikkelplan leidend. Uiteraard is het plan gekoppeld aan de doelen. Er zijn regelmatig gesprekken over het ontwikkelplan, meestal met ouders erbij en soms door de leerling zelf geleid. Dit is cruciaal bij de aanpak van de scholen.

Leerinhoud

Reguliere scholen vertrouwen bij de vertaling van leerdoelen naar leerinhoud op de methode, maar de beschreven scholen werken bij voorkeur andersom.

We zien ruwweg drie varianten:

- Vrijheid van bewegen (plannen) binnen een vaststaand programma (Digitalis, Innova, Vathorst College).
- Een combinatie van een vaststaand programma en een deel dat wordt bepaald vanuit de leervragen van de leerling (De School, De Verwondering, Laterna Magica, De Nieuwste School, Niekée).
- Een zich volledig vanuit de leervraag ontwikkelend programma (Agora).

Bij alle scholen is er veel aandacht voor metacognitieve vaardigheden als leren plannen, prioriteren, samenwerken, het doen van onderzoek, training in methodieken (zoals de denkcirkel), feedback geven, reflecteren, vastleggen en

**ZELFS
DE MOOISTE**

VLIEGER

STIJGT NIET OP

**ZONDER
TEGENWIND**

presenteren. Natuurlijk zijn dit eigenlijk leeractiviteiten, maar ze zijn zo belangrijk in het hele proces, dat ze nadrukkelijk bij de leerinhoud worden getrokken.

Leeractiviteiten

De scholen besteden veel aandacht aan het bieden van een zo gevarieerd mogelijk pakket aan leeractiviteiten. Nog belangrijker is dat de scholen betekenisvol en actueel willen zijn. Het is dan ook logisch dat hierbij de voorkeur uitgaat naar het clusteren van vakken en het werken met thema's. De structuur van thema's biedt een regelmaat over een of meerdere jaren, en is een manier om tot een overzichtelijke dekking van de kerndoelen te komen. De relatie met de buitenwereld is belangrijk en komt tot uiting in het nabootsen van bedrijven, het bezoeken van bedrijven en culturele of natuurprojecten, enzovoorts. Bij deze activiteiten draait het om constructivisme: producerend leren.

Docentenrollen

Deze aanpak vraagt om een docent die zijn of haar taken anders inricht dan op een reguliere school. Er is een intensievere relatie met leerlingen, maar ook met de collega's. En alle scholen besteden enorm veel aandacht aan het zelf opleiden van nieuwe docenten, omdat de lerarenopleiding geen voorbereiding op dit soort concepten levert. Op de besproken scholen zien we nieuwe rollen en zelfs nieuwe functies ontstaan. Voor de leerling is de leraar een coach bij het leerproces. Samen houden ze ontwikkelgesprekken. De leraar is een vakinhoudelijk expert én een vakoverstijgende, inspirerende begeleider. De vanzelfsprekende manier waarop een leraar instructie geeft in de les, is op het merendeel van deze scholen veranderd in: instructie waar nodig, en niet langer dan nodig. Steeds werd er in de gesprekken op gewezen hoe cruciaal het is dat de leraren écht contact maken met leerlingen, en van daaruit werken. Onderling wordt enorm intensief samengewerkt. Leraren zoeken elkaar doorlopend op, werken in teams op de leerpleinen, waardoor er dus altijd (brede) bevoegdheid aanwezig is. De leraren worden getraind in het geven van feedback op elkaar; er is veel intervisie en didactische coaching. De scholen doen een groot beroep op het organiserend vermogen van de leraren. Met recht kunnen we deze scholen stuk voor stuk lerende organisaties noemen.

Bronnen en materialen

Op dit gebied zien we de grootste overeenkomst tussen alle scholen: het is een zoektocht. Vooral waar de leraren hopen te kunnen rekenen op digitale leermiddelen, is het nog lang niet perfect. De

geïnterviewden weten dat ze zich in een smalle voorhoede bevinden. Een groep die nog niet zo groot is dat de markt erg enthousiast op hun vraag reageert.

Waar digitaal materiaal bestaat, is het vaak niet inzetbaar omdat:

- leermiddelencollecties, zoals de Stercollecties van VO-content, veelal in lessen zijn georganiseerd;
- adaptieve of interactieve programma's op basis van goed/fout werken, in plaats van met feedback gericht op de ontwikkeling van de leerling;
- de organisatie van digitale methodieken vrijwel altijd is gericht op een klas, een jaar, leeftijd en andere kenmerken die bij de reguliere school horen;
- de meeste digitale methodes of collecties worden gepresenteerd in een complete leerlijn, terwijl sommige scholen juist behoefte hebben aan materialen die rechtstreeks onder tussendoelen zijn gerangschikt (waardoor het koppelen van materiaal aan een leervraag mogelijk is);
- een aantal scholen behoefte heeft aan 'rijke' opdrachten. Ofwel grote opdrachten die je op verschillende niveaus kunt uitvoeren; ze bevatten instructie over welke bronnen leerlingen kunnen raadplegen, hoe je kunt beoordelen etc. Deze opdrachten vervangen andere lesmaterialen. Leraren experimenteren volop met digitale materialen, zoals apps en interactieve en adaptieve programma's, maar er is nog geen enkele school die een volledige en behoeftedekkende voorraad heeft. Het blijkt lastig de wensen op dit gebied te clusteren om tot gebundelde vragen voor de markt te komen, want de scholen ontdekken steeds weer onderlinge verschillen. Hier is nog een wereld te winnen!

Groeperingsvormen

Zonder uitzondering zijn de scholen overtuigd van het belang van veel variatie in individuele, team- en groepssituaties om in te werken. Deze acht scholen hebben de organisatie in leerjaren en klassen vaak doorbroken. Leerlingen zitten in andere clusterings bij elkaar.

Leeromgeving

De helft van de scholen die we bezochten zijn gehuisvest in nieuwbouw. De andere helft heeft ruimte gevonden in bestaande panden, meestal schoolgebouwen. Alleen De Nieuwste School gebruikt een oud, statig kantoorpand met veel gangen en spannende ruimtes (er is wel nieuwbouw gepland).

Maar de scholen die een bestaand, minder spannend gebouw betrokken, hebben met enkele ingrepen een situatie gecreëerd waarin gewerkt kan worden zoals bij het concept past: ateliers waar vakkrachten intensieve begeleiding bieden, leerpleinen waar altijd gewerkt kan worden en

waar altijd docenten beschikbaar zijn (het nijpende VO-probleem van lesuitval is bij al deze scholen en passant verdwenen!). Overal zijn de juiste faciliteiten aanwezig om te leren, te ontspannen en te ontmoeten. Met de vele beschikbare mobiele apparaten kan in alle gebouwen overal gewerkt worden.

En bij deze leeromgeving hoort ook zeker de buitenwereld, de omgeving van de school. Allemaal doen ze erg veel moeite om betekenisvol leren vorm te geven met excursies, stages, contacten met bedrijven en mensen om de school heen. Iedereen wordt betrokken.

Tijd

De drie belangrijkste oplossingen die de scholen bieden om met tijd voor onderwijs om te gaan:

1. Het oprekken van onderwijstijd, bij De School in Zandvoort het meest extreem door vijftig weken per jaar open te zijn;
2. Het integreren van opvang en onderwijs (De School, Laterna Magica);
3. Het vergroten van de zelfstandige leertijd binnen de schooluren door keuzewerktijd (Innova, Vathorst College, Niekée) of informele leertijd thuis (Digitalis, Laterna Magica, Niekée).

Toetsing

Ook dit is een aspect waarbij scholen nog regelmatig tegen de grenzen van de huidige mogelijkheden aanlopen. Als de ontwikkeling van een leerling centraal staat, dan willen de scholen dit meten ten opzichte van die leerling zelf. Dit gebeurt meestal met behulp van portfolio's, eigen assessments, of toetsen, zoals die van Cito. Het wordt lastig wanneer leerlingen voor verschillende vakgebieden in verschillende tempo's werken. Het centraal schriftelijk examen is een fenomeen dat in de weg zit. De meeste besproken scholen erkennen wel het belang van een herkenbaar diploma, maar ze worstelen met het feit dat iedereen examens op hetzelfde moment en op dezelfde manier moet afleggen. Zoals Sjef Drummen van Niekée verzucht: "Uiteindelijk kunnen wij zo goed de ontwikkeling, kennis en kunde van iedere individuele leerling volgen en zichtbaar maken, dat de noodzaak van een examen zal verdwijnen."

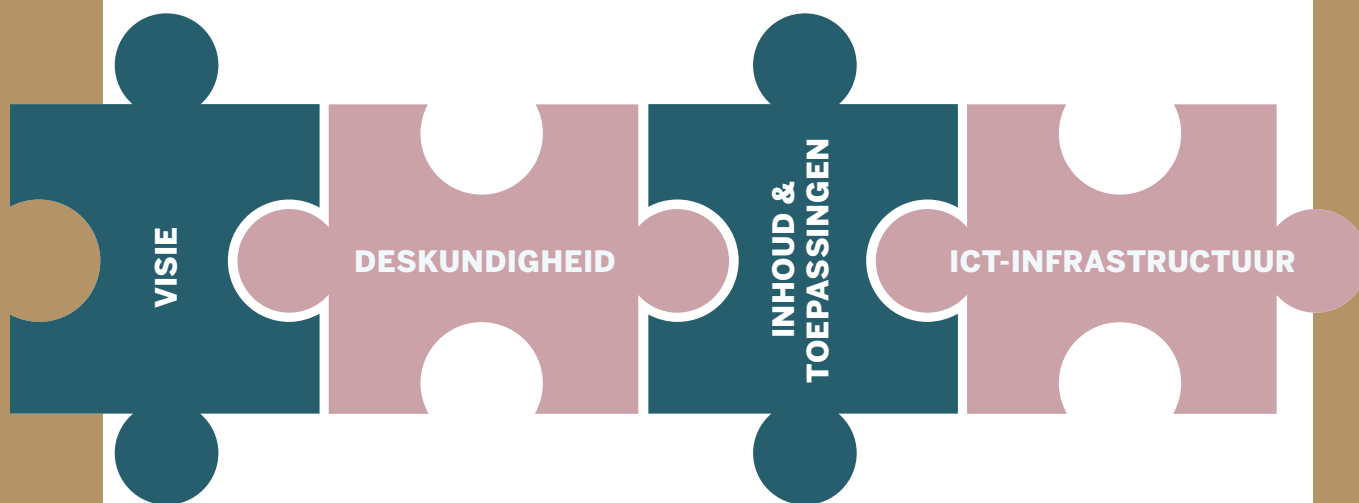
ICT: REALITEIT, VERWACHTINGEN & AANBEVELINGEN

De acht scholen hebben helder voor ogen op welke manier ze van technologie gebruikmaken of gebruik willen maken. Dat komt omdat ze grondig hebben nagedacht over een nieuw concept in alle aspecten, en het ook consequent uitwerken in de organisatie van de hele school.

Ze volgden de koninklijke route uit het beproefde Kennisnet-basismodel 'Vier in balans':

Een succesvolle ict-implementatie is het best mogelijk wanneer deze vier componenten met elkaar in balans worden ontwikkeld:

zelfs zover dat er ook bereik is in de speelzone buiten, omdat ze die nadrukkelijk tot de leeromgeving rekenen. Wat betreft de keuze voor apparaten kun je stellen dat de scholen er, soms na een lastige aanlooperperiode, wel uit zijn: ze hebben de keuze voor tablets of laptops en vaste computers gemaakt, de benodigde oriëntatieprocessen gedaan, en er zijn deals gesloten met leveranciers. Meestal maakt de school de keuze, soms werkt men volgens het principe Bring Your Own Device (BYOD). De kosten van de apparaten worden meestal deels door school, deels door ouders betaald. En altijd is er wel een fonds of een regeling voor ouders die de financiële bijdrage niet

1. visie
2. deskundigheid
3. inhoud & toepassingen
4. infrastructuur.

Bij voorkeur begin je als school met een onderwijsvisie en werk je die uit in de andere aspecten.

Hieronder volgt een korte beschrijving van de situatie op de scholen nu, hun verwachtingen voor de komende jaren, en een aantal aanbevelingen om de huidige situatie verantwoord uit te bouwen naar de gewenste situatie.

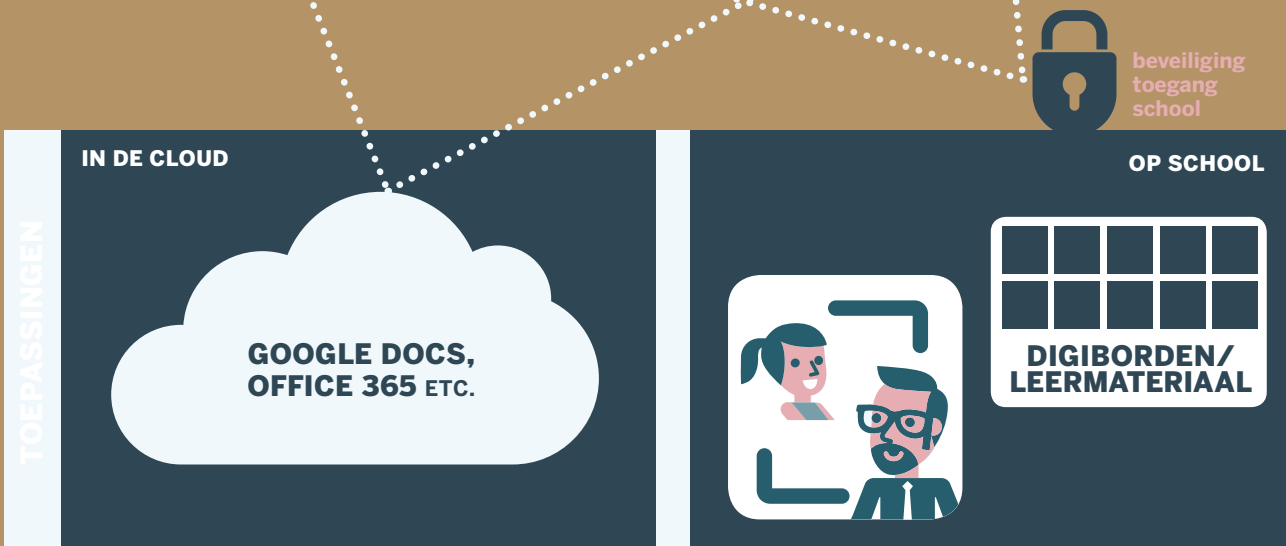
Goede infrastructuur: een wereld gewonnen

Natuurlijk blijft er altijd iets te wensen over, maar dat wifi als water uit de kraan moet komen, blijkt op alle besproken scholen te kloppen. Bij De Verwondering gingen ze

kunnen opbrengen. De besproken basisscholen betrekken de ouders ook bij de manier waarop bijvoorbeeld tablets thuis kunnen worden gebruikt. De school geeft adviezen en soms, zoals bij Laterna Magica, een iTuneskaart, waarmee ouders educatieve apps met hun kind kunnen aanschaffen.

Je kunt concluderen dat de scholen met hun afwijkende concepten prima in staat zijn de apparaten te gebruiken die gewoon op de markt zijn. Anders zijn, doet op dit gebied kennelijk geen pijn.

Het drie-lagenmodel op de rechterpagina vereenvoudigt het hele 'ict-ecosysteem' en brengt het terug naar drie niveaus, waarbij scholen beredeneren welke keuzes ze willen maken.

Inhoud en toepassingen: remmende voorsprong?

Zijn de acht scholen dan helemaal geslaagd in het implementeren van ict in hun concept? Nou, nee.

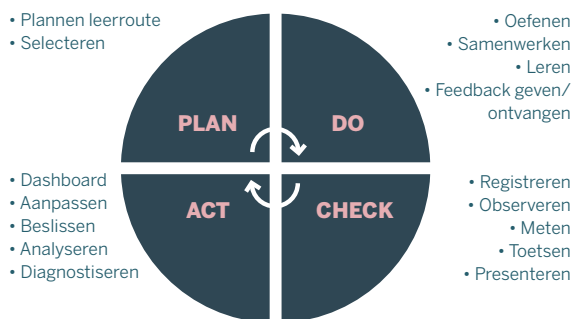
Deze voorlopers kunnen een duidelijke ict-vraag articuleren, maar vaak volgt daarop de teleurstellende ontdekking dat het gevraagde nog niet bestaat.

Het houdt de ontwikkeling van het concept niet tegen, maar het zorgt er wel voor dat scholen aan den lijve ondervinden hoe lastig personaliseren is, zonder de lastenverlichting te ervaren van goed werkende ict. Bovendien verleidt de afwezigheid van geschikte toepassingen de scholen ertoe om toch te gaan doe-het-zelven. Kleinschalig worden er programma's ontwikkeld, speciaal voor de betreffende school, of zelfs voor de betreffende leraar. Vaak is er dan niets geregeld voor het beheer en blijft de kennis over het product bij één persoon hangen. Zeer riskant.

De besproken scholen zijn allemaal verzamelend bezig: vanuit de concepten wordt actief gezocht naar goede oplossingen. Eigenlijk gaat dit redelijk ontspannen. Vooral voor leermaterialen zoeken scholen naar geschikte digitale toepassingen, en als die niet te vinden zijn, hebben ze genoeg ervaring met analoge methodes en bestaande thematische aanpakken om daarop terug te vallen.

Docenten ontwikkelen en arrangeren zelf erg veel materialen. Een lastiger punt is hoe en waar ze de materialen opslaan, en welke andere toepassingen nodig zijn om het leerproces in kaart te brengen op een manier die recht doet aan het concept. We zien bij de scholen een wildgroei aan digitale leeromgevingen, portfoliosystemen, volgssystemen, toetsprogramma's en ga zo maar door. Drie vragen staan hierbij centraal: Bestaat het? Werkt het? Sluit het aan op onze andere systemen?

De scholen in dit boek zoeken naar toepassingen die horen bij de activiteiten die geordend zijn in Demings kwaliteitscirkel:

De scholen zinkt de moed soms in de schoenen door de trage ontwikkeling van software en systemen. De benodigde systemen zijn er nog niet, sluiten niet mooi aan op elkaar, of zijn niet geschikt voor de specifieke wensen van de school.

ICT-AANBEVELINGEN

Behoud een helikopterblik

Technologisch staan we pas aan het begin van de ontdekkingsreis, zeker voor onderwijsdoelenden. Het is dus verstandig niet vaster en vaster te raken in dure toepassingen, die niet flexibel meebewegen met veranderend inzicht. Op onderwijsgebied en op organisatiegebied accepteren de beschreven scholen dat het proces in beweging is. Adopteer deze grondhouding ook voor technologie. Niemand weet namelijk waar het naartoe gaat. Het gekozen concept en de bijbehorende koers zorgen ervoor dat je als school per definitie ver vooruitloopt op de markt. Dat is een vaststelling die niet moet frustreren. Kies voor marktoplossingen waar je met standaardproducten uit de voeten kunt. Kies voor componenten, blokjes of tussenoplossingen, waar dat nog niet kan.

Denk in functionele eisen

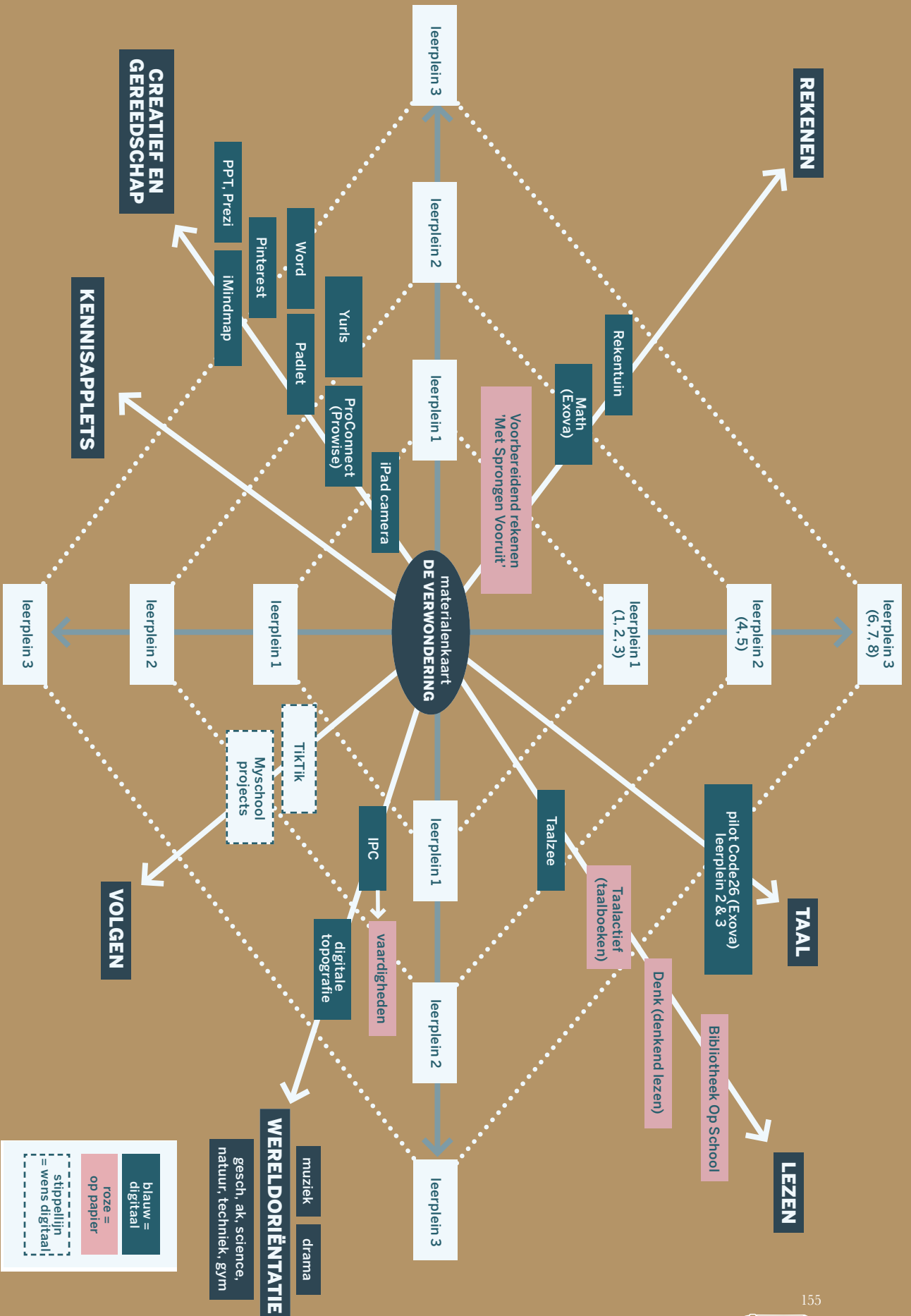
Wat de acht scholen typeert, is de zoektocht naar geschikte ict-toepassingen. Het is vaak handig om met elkaar de gebruikerswensen te formuleren. Dit zijn de functionele eisen. Een goede methode hiervoor is oefenen met gebruikerswensen:

- Maak met het team een lijst van wensen, steeds in het stramien: als (rol)..., wil ik..., zodat... Bijvoorbeeld: **Als** leraar **wil ik** toegang tot actuele onderwijskennis, **zodat** de kwaliteit van mijn werk verbetert.
- Doe dit voor alle rollen in de school (leerling, leraar, afdelingsleider, ib'er, directeur, ouder etc.)

Hieruit ontstaat een gezamenlijke prioriteitenlijst: hier gaan we naar streven. Vervolgens worden er producten gekozen waarvan je weet dat ze nog niet precies voldoen aan de gebruikerswens, maar uit pragmatisme voldoen ze zo goed mogelijk. Ze zijn 'The Next Best Thing'. De lijst gebruikerswensen blijft echter altijd aanwezig om nieuwe toepassingen en producten aan te toetsen.

Maak een materialenkaart

Bij de zoektocht naar goede digitale leertoepassingen is de pragmatische aanpak die de meeste scholen kiezen, zo gek nog niet. Probeer te gebruiken wat er is, vervang het als je iets vindt dat beter is. Door de hoeveelheid van gebruikte toepassingen in de school is het vaak redelijk veilig om hier en daar een product te vervangen. Het voordeel van veel digitale pakketten is dat je ze onmiddellijk kunt opzeggen. De periode van langlopende overeenkomsten met uitgever is, wat deze producten betreft, dan ook voorbij. Hiernaast staat als voorbeeld de materialenkaart van De Verwondering, waarbij we gezamenlijk visueel maakten welke producten, op welk leerplein, bij welk vakgebied gebruikt worden. Met kleuren is aangegeven welke toepassingen digitaal of analoog zijn, en welke producten voldoen. Met een stippelijntje zijn de gewenste producten gemarkeerd.

Blijf streng

Aan de hand van zo'n materialenkaart zie je de leeromgeving uitbreiden. Steeds dienen zich nieuwe producten en mogelijkheden aan. Het is juist dan essentieel streng te zijn en te blijven refereren aan de leermiddelenkaart en de gebruikerswensen, want gaandeweg kunnen op de markt producten verschijnen die delen van je wens invullen. Omarm die nieuwe oplossingen, maar koester de flexibiliteit, want die houdt je wendbaar en onafhankelijk van leveranciers. Het kan heel goed zijn dat bouwblokken uit de openbare cloud (Office 365, Google Docs et cetera), zeker in het primaire proces, structurele oplossingen blijken te zijn. Nu al maken veel van de besproken scholen naar tevredenheid gebruik van deze toepassingen.

Het blijft een constante cyclus: visie ontwikkelen, gebruikerswensen formuleren, zoeken naar producten, creëren van een mix van analoge en digitale toepassingen, scherp houden, aanvullen. Blijf steeds scherp refereren aan de gebruikerswensen.

Pas op voor de verleiding van grote pakketten en dashboards

Officiële pakketten zijn belangrijk voor het administratieve fundament. Ze hebben echter vaak zoveel functionaliteit in zich, dat het de gebruiker duizelt. De behoefte aan dashboards komt voort uit de noodzaak om uit de vele toepassingen snel essentiële informatie te kunnen halen. Bestaande producten sluiten vaak niet op elkaar aan en dit leidt niet zelden tot dubbele invoer van gegevens, en dus frustratie. De (gesloten) markt voor formele onderwijsondersteunende systemen vreest de concurrentie van gratis informele systemen. Koppelingen tussen informele en formele systemen, en daarvoor benodigde open standaarden, komen daardoor moeizaam tot stand.

Enkele scholen doen een poging toch een dashboard te laten bouwen, waarmee alle gebruikte systemen overzichtelijk worden gemaakt. Dit kan handig zijn, maar voor het invoeren of uitlezen van diepere informatie zal je toch de betreffende toepassingen in moeten. De verleiding ligt op de loer steeds meer te willen, zodat je zelf een steeds complexer systeem bouwt dat leidend wordt, terwijl het erom gaat dat je prettig kunt werken met alle deelttoepassingen.

Maak afspraken over de persoonlijke leeromgeving

De persoonlijke leeromgeving is een mix van digitale hulpmiddelen die de leerling in staat stelt op een optimale wijze onderwijs te volgen. Deze mix bevat formele (door school geplande of georganiseerde) en informele (door leraren of leerlingen geselecteerde) componenten. Het dilemma hier is dat de toepassingen enerzijds zo flexibel mogelijk georganiseerd of zelfs vrijgelaten moeten worden, anderzijds kan deze vrijheid wildgroei veroorzaken, zoals sommige scholen al ervaren, en dat kan verwar-

rend zijn voor leerlingen (en ouders). Bij het Vathorst College bijvoorbeeld, proberen ze tot enkele basisafspraken te komen met het team, zoals: we gebruiken allemaal dit platform. Dit hoeft niet beperkend te werken, want hoe verschillend toepassingen ook lijken, ze doen vaak ongeveer hetzelfde. Ook hier helpt dus het vasthouden aan de lijst gebruikerswensen en de materialenkaart.

Bouwen of kopen? Doe het samen!

Meestal is het niet verstandig om in een fase van vorming en aanpassing een allesomvattend systeem te willen bouwen. Sommige scholen, die al langer aan de weg timmeren, kiezen ervoor om een volgsysteem te laten bouwen. Niekée, bijvoorbeeld, heeft hiervoor een aanvraag bij het NRO ingediend met partnerscholen uit de Pleionkring. Hopelijk kunnen straks veel meer scholen profiteren van het ontwikkelde programma. Wel is het lastig te bepalen in hoeverre je als school partner moet worden in een productieproces. Zeker als het gaat om iets dat nog niet bestaat en waarvan het succes onzeker is.

De scholen die, zoals Innova, aangesloten zijn bij Zo.Leer.Ik! – een samenwerkingsverband waarbij scholen geïnspireerd zijn door de Zweedse Kunskapsskolan – hebben gekozen voor een uitdrukkelijke consumentensamenwerking. Gezamenlijk formuleren ze hun functionele wensen voor het leerportaal en dagen ze de markt uit. Op deze manier blijven de scholen klant en hebben ze invloed op wat er geproduceerd wordt, en op de verdere ontwikkeling ervan.

Wat moet je regelen?

In de drie lagen van het ict-ecosysteem (zie pagina 153) maken scholen hun keuzes. Daarbij gebruiken ze uiteraard onderwijskundige en praktische argumenten, maar scholen moeten ook alert zijn op wetten en regelgeving. Er zijn drie onderdelen waarbij je volgens de regels moet handelen:

- **Privacy.** Het verzorgen van persoonlijker onderwijs brengt met zich mee dat scholen steeds meer gegevens verzamelen en vastleggen over individuele leerlingen en hun leerkrachten. Het is van groot belang dat vanaf de start van het inrichten van de ict, de opslag en toegang tot gegevens zo wordt geregeld dat voor alle betrokkenen (leerlingen, ouders en leerkrachten) steeds duidelijk is, wie er wanneer toegang heeft tot deze gegevens en met welk doel. Transparantie in gegevensgebruik en controle over de toegang tot de gegevens, vormen namelijk de basis voor het noodzakelijke vertrouwen om het maatwerkonderwijs te kunnen ondersteunen met ict.
- **Veiligheid.** Onderwijs dat steeds meer tijd- en plaatsafhankelijk is, zorgt ervoor dat de school slechts één van de locaties is waar je kunt leren. De school hoort een veilige omgeving te zijn voor kinderen, en de ict moet daaraan bijdragen. Maar met de structurele inzet van steeds meer eigen apparatuur (BYOD) en cloudtoepassin-

gen, is de school zelf geen af te schermen bastion (meer), maar één van de plekken waar je ook online moet kunnen werken. Dus enerzijds wil je kinderen beschermen, anderzijds wil je de toegang tot alle bronnen en communicatiemiddelen zo min mogelijk beperken, omdat leren een open en flexibel proces is. Met effectieve maatregelen bereik je een goede balans tussen beide belangen.

- **Inkoop.** Het inkopen van middelen om onderwijs te verzorgen gebeurt met publiek geld. Er zijn strenge (Europese) aanbestedingsregels voor het inkopen van, onder andere, ict-middelen. Dit vergt zorgvuldige voorbereiding. Een onzorgvuldige procesgang en klachten van leveranciers kunnen zorgen voor grote vertragingen en hoge kosten. Maar ook zonder die regulering is er genoeg aanleiding voor een grondig inkoopproces. Er is veel geld te besparen door meerdere leveranciers om offertes te vragen en duidelijke eisen te stellen aan apparatuur, software en de (kosten van) beheerafspraken. Deze drie onderwerpen zijn tamelijk nieuw voor veel scholen en het is nog niet altijd helder welke verantwoordelijkheden de school heeft om deze zaken goed te regelen. De belangrijkste informatie hierover verzamelt en actualiseert Kennisnet op haar website.

VERANDERTIPS

Wat kunnen we van de acht scholen in dit boek leren? Elke school gaf een aantal waardevolle tips, waarachter een wereld van ervaring, harde leerpunten en zelfbedachte oplossingen zit. De voornaamste tips zetten we hieronder per thema op een rij.

TIPS OVER PRINCIPES

Denk in mogelijkheden. Het is mogelijk binnen het regulier bekostigde stelsel te blijven en geen particuliere school te zijn.

Doe alles in de openbaarheid, ook al schuurt het aan randen van het wettelijke. Ga steeds het gesprek aan met iedereen die het wil. Dat levert vaak meer op dan je van tevoren verwacht.

Waak voor heel veel (te) kleine stapjes, dat houdt te veel op en daarmee verander je je onderwijs niet wezenlijk.

Verander de besluitvorming. Als je iets innovatiefs gaat doen, weet je namelijk niet wat er gaat gebeuren. Betrek daarom zoveel mogelijk mensen, want in moeilijke trajecten kun je ieders denkkracht goed gebruiken. De School, bijvoorbeeld, benut sociocratische besluitvorming omdat het maximale zekerheid inbouwt, doordat iedereen die wil, betrokken kán zijn: het team, de ouders en de kinderen.

Benoem enkele uitgangspunten die de belangrijkste principes van je onderwijs vormen en zorg dat deze principes zichtbaar zijn op school.

TIPS OVER ONTWERPEN

Vorm een klein ontwikkelteam wanneer een nieuw onderwijsconcept wordt ingevoerd. Bijvoorbeeld vier mensen die de zaken voorbereiden en uitzetten. De andere teamleden doen mee met de uitvoering van de ontwikkelstappen. Zo is iedereen betrokken.

Vorm een divers team. Je hebt mensen met verschillende vaardigheden nodig. Dromers, doeners, maar ook handelaren zijn onmisbaar; het concept moet je immers 'verkopen' aan de raad van toezicht en aan de ouders van nieuwe leerlingen. Bouw een team van ervaren en onervaren mensen, jong en oud, uit het onderwijs en uit een ander vak.

Maak gezamenlijk een plan en ga zo snel mogelijk aan de slag. Zorg dat het team zich eigenaar voelt van de acties. Zorg voor voldoende momenten waarop je kort bij elkaar komt en bespreekt wat er is gebeurd, en wat in de komende periode moet gebeuren. Beschrijf niet eerst het eindresultaat.

Probeer beginnende leerkrachten of stagiairs aan je te binden. Zo kweek je nieuwe medewerkers die vertrouwd zijn met je onderwijsconcept.

TIPS OVER HET ONDERWIJS

Laat zien hoe kinderen zich ontwikkelen, bijvoorbeeld met een portfolio. Ontwerp daarvoor leer- en ontwikkellijnen op breed terrein, waarbij kinderen ervaren dat er altijd groeimogelijkheden voor hen zijn.

Ken je leerlijnen. Je zult veel moeten improviseren, maar de leerlijn geeft je houvast. Zoals bijvoorbeeld de Tule-beschrijvingen (PO) of de kernprogramma's (VO) van SLO (zie tule.slo.nl en proeftuinexamens.slo.nl/kernprogrammas).

Haal je leerlingen uit hun comfortzone als je merkt dat ze steeds dezelfde aanpak kiezen bij het leren. Laat ze experimenteren: zo merken ze wat voor hen werkt en in welke situaties. Dat bereidt hen voor op een leven lang leren.

Geef de leerling vertrouwen, ook in het vmbo. Dan leren ze het beste. Doe daar geen concessies aan: als je stiekem toch de regie overneemt, voelen je leerlingen dat filloos aan en is het effect weg.

TIPS OVER DUURZAME IMPLEMENTATIE

Houd rekening met de maatschappelijke en politieke context, de eisen die aan je worden gesteld. De huidige cultuur van 'meten is weten', de Onderwijsinspectie, het belang van toetsen, kritische ouders, het bestaan van ranglijsten; als je daar geen goede antenne voor ontwikkelt, ga je ten onder. Ga op zoek naar onderliggende drijfveren, naar de geest van de wet. Zoek op basis daarvan nieuwe oplossingen en bouw bruggen.

Leid je eigen personeel op. Voor docenten uit het reguliere onderwijs kan de overstap groot zijn. Dat geldt ook voor directeuren en ondersteunend personeel. Iedereen die gewend is aan werken op een traditionele school zal veel moeten leren over de totaal andere werkwijze van de innovatieve school.

Borg je onderwijsvisie. Op een school die sterk gaat groeien, is het belangrijk dat de visie overeind blijft. Zeker bij een visie waar een leerkracht onmogelijk kan terugvallen op een jaarklassen-idee. Kies een vorm waarbij je nieuwe collega's direct meeneemt in de nieuwe visie. Koppel die leerkrachten bijvoorbeeld aan iemand uit de ontwerpgroep.

Neem een fluïde horizon. Zorg dat je visie nog niet zo is ingevuld dat je niks kunt met nieuwe inzichten die je gaandeweg opdoet. De koers blijft hetzelfde, maar misschien loopt de weg niet via A, maar B.

MEER WETEN?

Gepersonaliseerd leren

In de notitie 'Elk talent een kans' (2014) heeft Alfons ten Brummelhuis voor de VO-raad onderzocht wat gepersonaliseerd leren inhoudt, hoe het in de praktijk vorm krijgt, en welke opbrengsten er voor leerlingen zijn.

Download de pdf via www.vo2020.nl.

Theorie & modellen

Een succesvolle ict-implementatie kun je realiseren door het Vier in balans-model toe te passen. Daarin volg je een ontwikkeltraject waarbij de vier componenten – visie, deskundigheid, inhoud & toepassingen, infrastructuur – met elkaar in balans zijn.

Zoek op Kennisnet.nl naar 'Vier in balans-model'.

Het Trendrapport 2014-2015 bevat een model dat scholen kan helpen bij de besluitvorming over de investering in ict. Het gaat om de Gartner Hype Cycle, die samen met Kennisnet is geïnterpreteerd voor het onderwijs. Naast een overzicht van technologie die de komende jaren interessant gaat worden voor het onderwijs, is een serie SWOT-analyses opgenomen, die voor de bestuurder of directeur nuttig kan zijn bij het nemen van de juiste beslissingen.

Zoek op Kennisnet.nl naar 'Trendrapport'.

Tools & technieken

De Onderwijs & ict-scan helpt scholen en individuele leraren bij de ontwikkeling van hun visie op ict-gebruik. Op basis van vragenlijsten krijg je een rap-

portage die inzicht geeft in de rol die ict op jouw school speelt. De scan laat ook zien hoe effectief die ict-inzet is.

Zoek op Kennisnet.nl naar 'Onderwijs & ict-scan'.

De Innovatieversneller biedt twintig technieken om direct met een vernieuwing of verandering aan de slag te gaan, in teamverband of individueel als leraar.

Zoek op Kennisnet.nl naar 'Innovatieversneller'.

